

G O R N J E M E S T O

Povest iz zagrebškega življenja / Magajna Bogomir

17.

Krog enajstih ponoči je pritavala Jelka iz središča v predmestje na samotno Savsko cesto, tja, kjer vodi nadvoz z železnico čez tramvajsko progo. Njeno krilo je bilo zablateno že do pasu in cula pokrita s snegom. Tisoč misli je prepotovalo do te pozne ure skozi njeno dušo. Sedaj so zdrevile vse nekam v nejasne like. Zobje so ji šklepetali od mraza. Vse telo je trepetalo. Vse popoldne ni zaužila ničesar. Bežale, drevile so se podobe iz nekdanjih dni: bele cerkvice, polja, polja, polja, grozdje na trtah, otroci na vasi, cvetje, pomladi, zime, pomladi, zelena reka Kolpa, materina smrt, mačeha, klic po Ameriki, brezuspešni klic, beda, beda, beda, mesto, Zagreb, šestnajsto leto, sedemnajsto leto, to zadnje osemnajsto leto — mamljive besede študentov sostanovalcev, strašna gospodarjeva sila — pesmi, dobri mladeniči, Simon — Simon ...

Naslonila se je na svetilnik. Bolečina je udarjala v sence, naravnost iz srca kot z nožem v sence, v mozeg, v dušo. Sneg je hitel mimo luči, mimo njenih oči strašno hitro in neslišno in se ji krožil v mislih. (Slovensko dekle sredi noči ob svetilniku sredi velikega mesta, katerega srce je denar. Ni ga, ki bi stopil k njej, ji dal roko in rekel: Ti, zlato srce, nobena steza ni tako izgubljena, da bi ne bilo rešitve z nje. Poročila v listih: Danes zopet ... Tu ni nobenega samomora. Tu je umor in

je morivec sedanja družba in njeno gledanje na sočloveka.) Jelka se je dvakrat opotekla proti vozu, ki je drčal mimo, a strahotna groza jo je potegnila nazaj. Šele ko je njena duša čisto polblaznela v bolečini, je skočila pred voz. Luč se je kot nema zver zapodila proti njej. Jelka je zakrtila z rokami, cula ji je padla iz roke, s krikom je hotela ubežati nekam tja naprej po cesti. Sprevodnik je zakričal. Roka mu je kot otrpla obvisela na zavori. Šele ko je rdeči stroj udaril v njeno telo, ga podrl na tla in je kolo zarezalo prav čez srce in strlo prsnico pod seboj in je kri bruhnila iz ust v mokro železje, je sprevodnik zavrtel kljuko. Ljudje so se usuli iz voza. Pritekel je stražnik. Krik in radovednost. Potegnili so jo izpod koles in položili ob cesti na kup snega. Stražnik je hotel pisati. »Kolnem se pri Bogu, da nisem jaz kriv,« je kričal sprevodnik in vlekel še culo izpod kolesa. Stražnik pa je pisal naprej. Sprevodnik se je silno razsrdil. »Vsi potniki, ki stojé krog mene, lahko pričajo in jaz prisežem tudi desetkrat.« »Ah, to boste povedali pozneje. Jaz moram zapisati vaše ime in številko voza.«

Svetilnik je bil oddaljen kakih dvajset metrov in svetloba je le motno prodirala do gruče ljudi, ki se je gnetla ob vozu in zvedavo strmela na truplo. Še vedno se je cedila kri iz njenih ust in pojila sneg pod njo. V široko odprte oči so padale snežinke. Obraz je bil sedaj, tam kjer ga ni pordečila tekoča kri, bel kot sneg. Ruta ji je zdrknila z las. Med temi svilnatimi nitkami so se lesketale snežinke. »Naj ji kdo zapre oči,« je predlagala neka ženska. Nihče se ni upal storiti tega. Od zadaj so se pričeli ustavljati drugi vozovi: »Vsi nazaj gori,« je kričal stražnik. »Teraj napred,« so klicali od zadaj. »Teraj napred!« Nekdo je tekkel na stražnico, da bi od tam poklical voz. Tramvaji so zdrčali naprej in sij njihovih luči je potoval po Jelkinem obrazu. Stražnik se je sklonil počasi nad Jelko in ji zaprl oči. Potem je potegnil ruto izpod las in jo pregnil čez obraz. »Zdi se mi, da bi bila mati ta ženska,« je govoril sam s seboj. »Sreča le, da se je vsa stvar zgodila v noči. Podnevi bi ne bilo mogoče pregnati množice od trupla in narediti red. Tako pa ni sedaj nobenega tu.« In je hodil gori in doli. Nek vlak je drevil nad njim po nadvozu proti Ljubljani in rdeč žar se je vil nazaj čez vagone.

18.

Kavarna Medulić je bila napolnjena do zadnjega sedeža, ko je vstopil Simon. Šel je do srede kavarne in se naslonil na steber. Njegove oči so tiho potovale od mize do mize. Žalost je legala

vanje. Marije ni bilo v kavarni. Prišel je vzbujati pozornost. Dasi so se v tej kavarni zbirali vsi mogoči in nemogoči umetniki in niso bile njihove obleke nič kaj podobne oblekam navadnih ljudi, so se vendar pričeli ozirati gostje, zlasti ženske, na mladeniča, ki je v zasneženem plašču in z goslimi pod pazduho slonel ob stebri. Simona se je polastila zadrega. Umeknil se je od stebra in iskal prostora. Zagledal ga je natarar, ki ga je dobro poznal še iz nekdanjih dni, in pritekel k njemu. »Takoj vam prinesem mizico in stol, gospod Jeraj!« Postavil je mizico za steber, kakor je želel Simon, ter mu odnesel površnik in gosli. Simon je naročil čaj, kajti čutil je, da se ga še vedno drži mrzlica. Toda takoj nato je naročil tudi cigarete. Natarar ga je radovedno gledal. Simon se je zelo izpremenil od tistih mirnih dni, ko je še hodil v to kavarno.

»Kje ste bili toliko časa?« ga je vprašal.

Simon se je nasmehnil. »Po svetu, Ilija, daleč, daleč po čudnem, čudnem svetu in marsikaj sem doživel.«

»Da, vidi se, da ste mnogo potovali,« je odgovoril Ilija skoraj s spoštovanjem in odhitel po čaj.

Tedaj je pristopil neki gospod k njegovi mizi in hotel prisesti z nekakim prezirom. Skoraj pokroviteljsko je vprašal:

»Dovoljeno?«

»Ni dovoljeno,« je odvrnil Simon.

»Kaj je ta prostor na tej strani zaseden?«

»Ni zaseden, toda ne pustim, da bi kdo sedel sem.«

Gospod se je odstranil silno užaljen. Simon se je hudobno smehljajal za njim. Potem pa je uprl oči v vrata in jih skoraj ni odmeknil od njih. Listi in ilustracije so ležale neprečitane pred njim. Ljudje v tem prostoru, polni najživahnejših pogovorov, prelepa dekleta, sklonjena nad ilustracijami ali igrajoča rémi, slikarji, godbeniki, igravci, pesniki, študentje, vse to je tonilo pred njim v neko nevidnost. Le tista vrata so se ostro risala v njegovem pogledu. Marije pa ni bilo. Prihajali in odhajali so gostje, Marije pa ni bilo.

Ura nad vrati je kazala dvanajst. Aparat je že odpel vrsto pesmi, Marije pa ni bilo. Vedno lepša podoba se je ustvarjala v njegovi duši, skoraj neprirodna, eterična. Nič ni mislil na to, kje je ona sedaj. Prav gotovo bo prišla to minuto, ta trenotek. Odprla se bodo vrata sama po sebi in ona se bo prismejala v dvorano. Njen oboževavec ji je podaril nagelj. Vteknila si ga je v črne kodre in sedaj se že bliža po cesti. Oči so ji dobre kot pesem. Roke so ji kot bele misli, ki hočejo poleteti visoko. Gledal je, pričakoval in veroval, Marije pa

ni bilo. Toda to mu ni zabrisalo nasmeha, ki se mu je prikradel na ustnice. Godba ga je polagoma opijanjala. Kolikokrat je včasih poslušal to godbo! Iste pesmi je prinašal aparat iz daljav, kot jih je prinašal včasih. Toda te pesmi so bile sedaj vse nekaj drugega. Nekaj skrivnostnega in nenavadnega je živelo v njih. Naenkrat se je iz godbe izvila nova pesem. Simon jo je poznal. Iz godbe, polne koprnenja, so plavale besede po prostoru in so bile silnejše od koprnenja samega. Bile so poslone nekoč Wagnerju iz skrivnostnega sveta v dušo in jih je on odel v godbo, te besede predic, ki hrepené ob kolovratu čez široka morja in pričakujejo, da vstopi vsak hip oni, Holandec, ki blodi po širokih vodah. Pojo dekleta:

Brni, brni vretence,

naj le veselo se vrtil!

Brni, brni vretence.

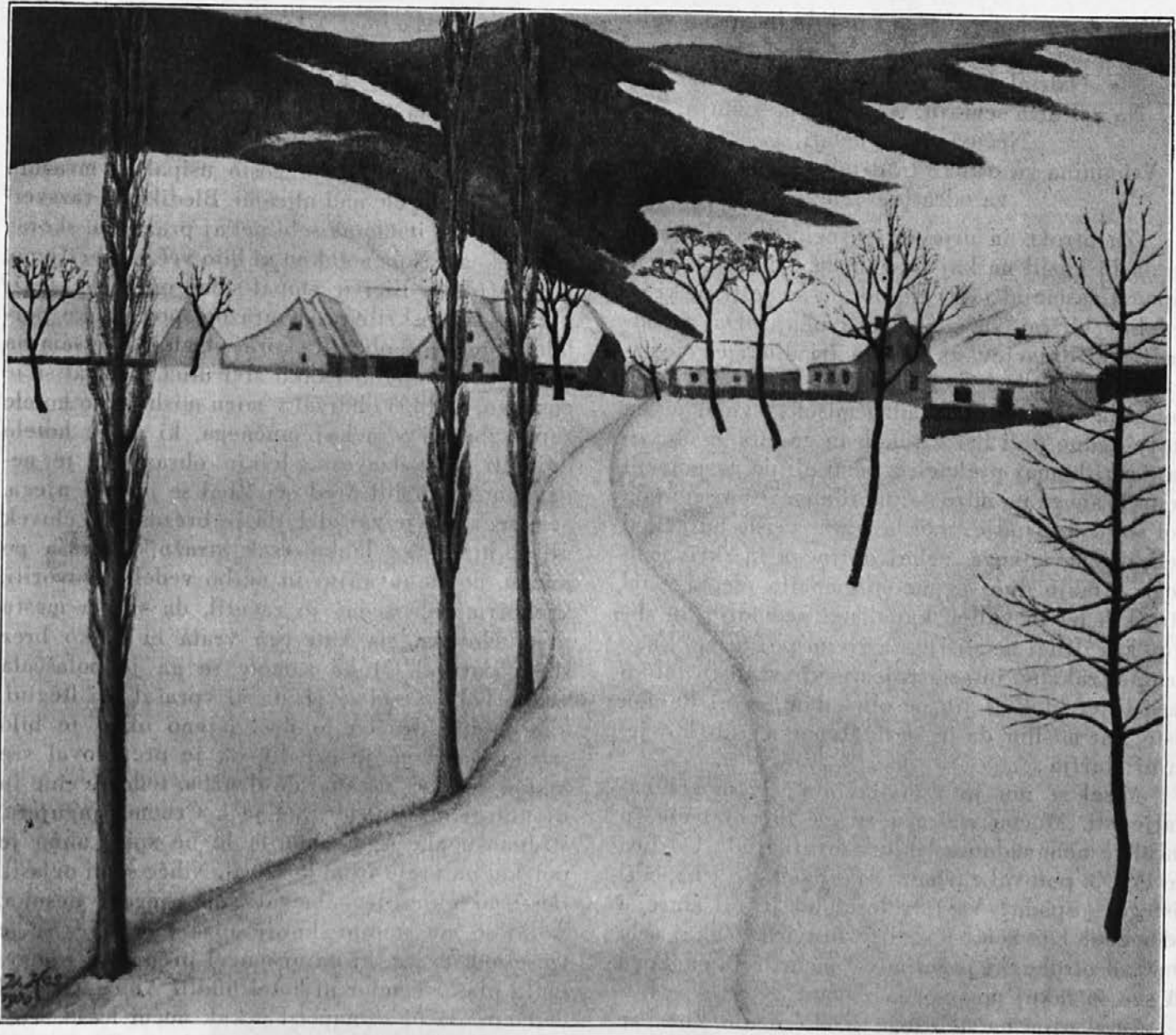
Zaklad je moj na morju tam,

na dom on misli, na otroka.

Vretence dobro poj, le poj!

Ah vetra daj, da vrnil bi se on.

V oči mu je legala sanja. Prelepa melodija, ta prošnja matériji, ki naj zapoje, zakoprni tudi sama, mu je blažila do raztrganosti utrujeno dušo in polnila njene prostore polagoma, polagoma z upom, ki je klical prav od daleč. Ta up, ta klic, ta pesem iz daljine, morda dih Marijine duše. Spomnil se je na nekega slikarja, ki je naslikal: Od gore, posejane z rožami, stopa žena z razprostrtimi rokami. V vse razdalje so ji uprte oči in je ženi ime: Pesem iz daljine. Spomnil se je na prijatelja doktorja. Tisti človek se je povrnil iz blaznice in bil naenkrat pametnejši od vse svoje okolice. Simon se je silno rad mudil v njegovi družbi. Toda, dasi so bili vsi začudeni ob doktorjevi besedi in se je zbiralo vedno več ljudi krog njega, se vendar ni nikdar prikradel nasmeh na njegov obraz. Kot da bi bile iz voščene maske, so mu bile poteze vedno nespremenjene. Naenkrat pa je prišla v Ljubljano gospa, tako lepa, tako nenavadna za to mesto, da je ostrmela ulica, ko je potovala ona po njej. Dospela je od nekod iz severnih krajev. Njena obleka je bila nenavadna. Tesno se je prilagala vitkemu oprsju, navzdol pa je valovala kot sinji slap. Zlati lasje so ji obkrožali lice kot lepo, lepo podobo. Toda ta podoba je bila živa. Že oči so bile bolj žive kot vse druge podobe, ki so živele takrat v mestu. Simon je sredi ceste ustavil gospo. Taka je bila takrat njegova beseda, da se ni razsrdila lepa žena, ampak mu je sledila do tiste mize, kjer je sedel doktor, ki se nikoli ni za-

Ivan Kos: Zimska pokrajina. (Oljna slika.)

smejalo. Le uro in dan je presedela gospa pri doktorju. Že tisto noč je odpotovala nazaj na sever. Toda v tisti uri, ko je ona prisedla k doktorju, se je temu prikradel nasmeh na ustnice. Voščena maska se je premaknila in od takrat se smeje prav do danes.

Te in druge zelo nenavadne misli so se polasčale Simona v tisti pozni uri po polnoči. Vse se mu je zazdelo nekam čudno, nenavadno, nevsakdanje. Vsaka misel, ki je nadomestila prejšnjo, je bila še bolj polna barv in tistega nenavadnega. Ves prostor je dehtel po pestrih barvah. Opazovati je začel goste. Dekleta, ki so igrala rémi, niso bila tista dekleta, ki bi jih človek morda srečal na cesti, in spaček žóli, naslikan na karto, ga je dobrodušno gledal z nje, tako da se je Simon zasmejal

in mu pokimal z glavo. Zgodilo se je še to. Za vse druge goste sicer nič posebnega — saj je skoraj vsako uro prišel kdo kaj prodajat ali ponujat v kavarno in za te ljudi se gostje niso dosti zmenili. Sedaj pa je naenkrat pricapljal mimo miz deček kakih desetih let, oblečen v modro platneno obleko, brez suknje, dasi je bilo zunaj že močno mrzlo. Rumeni lasje so mu neostriženi valovali na rame. Skoraj kot kaka deklica je bil. Stopal je od mize do mize in delil liste različnih barv. Ustavil se je tudi pri Simonu in brez besede postavil list predenj. List je bil zelene barve. Za hip le sta se srečala z očmi in se zasmejala in kdo ve zakaj — Simon mu ni dal dinarja kot nekateri drugi — vendar je deček rekel: »Dank' schön«, in šel naprej ter se ponovno ozrl nazaj proti Simonu z

mehkim nasmehom. Na listu je bilo tiskano z velikimi črkami:

Dalija! Kača z dekliško glavo!

Na velikem semnju! Na velikem semnju!

Nečuvno pogledati!

Vstopnina za otroke in dijake samo 3 Din;
za odrasle 6 Din.

»Za otroke in dijake,« je nekajkrat ponovil, ne da bi mislil na kaj posebnega. Potem pa se je hipoma zasmel tako glasno, da so se tisti, ki so sedeli v bližini, začudeni ozrli nanj. »Da, za odrasle šest dinarjev, za nas pa tri dinarje,« je izgovoril glasno in še bolj začudeno so se ozrli nanj. Polastila se ga je nenavadna misel — videl je, da on še vedno drži list v rokah in ga čita, dočim so ga drugi komaj preleteli z očmi ali pa ga položili neprebranega na mizo —: morda pa res nisem tak, kot so drugi ljudje; morda je res prišlo od nekod nekaj nenavnega, nekaj daljnega in skrivnostnega v mojo dušo in me spremenilo vsega že od otroških let in vidim, kar drugi ne vidijo, in slišim, kar drugi ne slišijo, in živim po stezah, ki so drugim zakrite, in sem tujec med vsemi in toliko časa tujec, dokler jih ne obvladam, in ni Regina tisto, kar mislim, da je, in ni Mancika tisto, kar je, in ni Marija ...

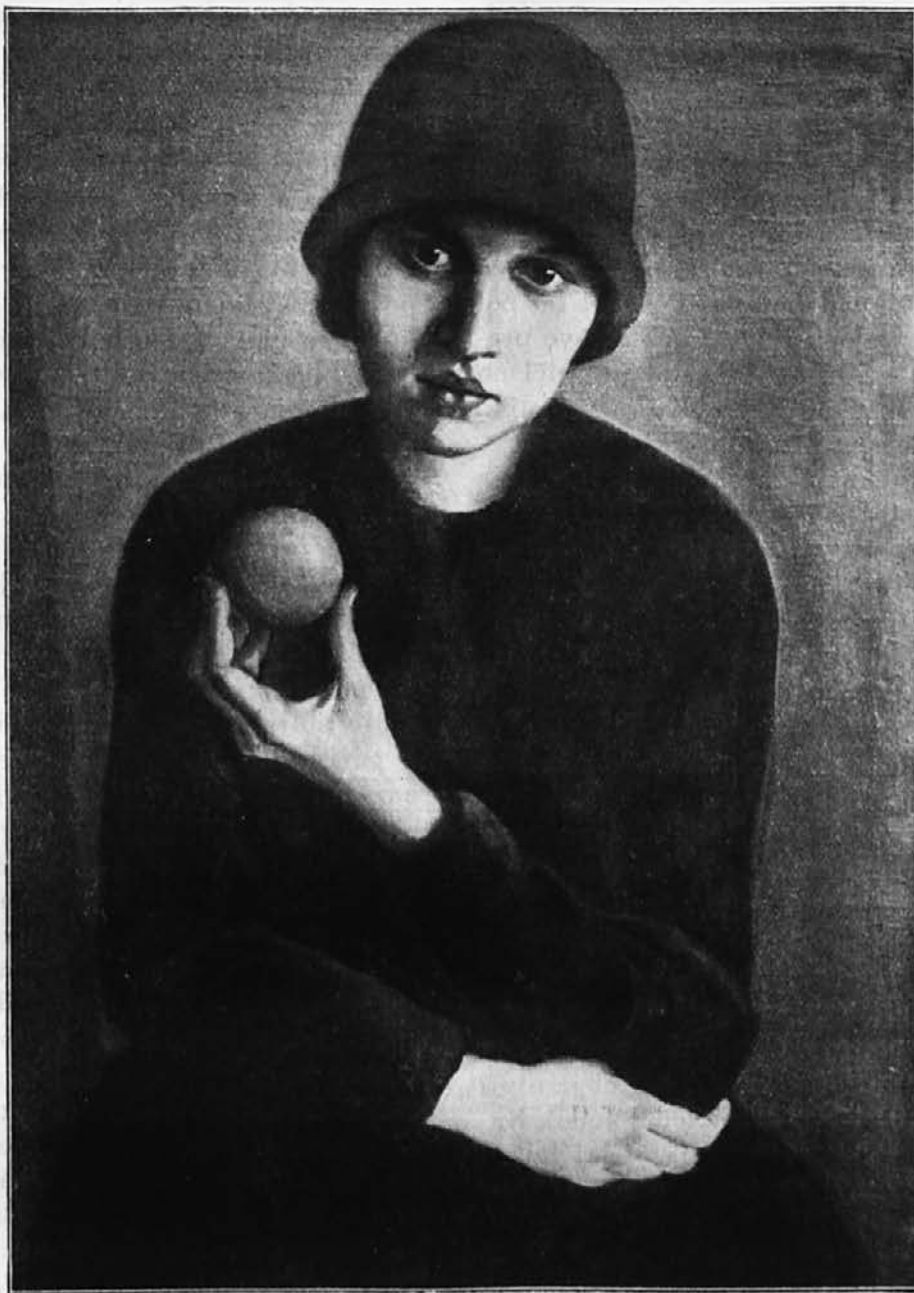
Misel se mu je ustavila in ni je mogel nadaljevati. Mučna zadrega se ga je pollašala in začel je nenavadno ostro opazovati ljudi. Od lica do lica je potoval z očmi. »Zakaj sem prej napodil tistega gospoda? Vsaj trideset let je bil starejši od mene! Kje sem si vzela to pravico? Zakaj sem smatral otroka, ki je šel mimo mene, sebi enakega in sva se takoj pogovorila z očmi?«

Pred njim na stebru je viselo zrcalo. Zazrl se je vanje in se napotil v globine lastnih oči in naenkrat potoval po čudno lepih pokrajinah svoje duše. Ali ni Marija kot tista žena, ki je doktorju priklicala na ustnice smeh? — Potoval je skozi globine svoje duše. Nekoč mu je pričevala mati, dasi v pravljici, in je po svoje mislil sedaj: Skozi rove svojih oči sem pripotoval v pokrajine ob širokem jezeru in ne vem, kam bi. Ob bregu se ziblje na valovih labod. Sedel bom na njegova krila in se peljal na otok sredi jezera, kjer živi v samoti moja duša in je ona — Dalija, v kačo ukleta kraljična, pesem in življenje daljnih kraljestev, ukleta v čar vseh lepot.

Simon se je zavedel, da je umetnik, in sreča se je razlila v njegovo dušo. Razkošno se je priklonil karti na sosedni mizi. »Pozdravljen, Žoli Žoker!« Toda že v prihodnjem hipu mu je zginil nasmeh z obraza. Spomnil se je šele sedaj zopet na Jelko in skril obraz v dlani.

Ob dveh so zaprli kavarno. Simon je zadnji odšel iz nje. Mraz, ki je narasel preko dneva, je pritisnil v noči še bolj. Neveseli nastroj dneva je dobil sedaj nekaj nenavadno težkega. Snežinke so bile kot prah, ki se je gosto usipal iz mračnih temin, ki so visele nad ulicami. Bledikasto razsvetljene hiše so imele na sebi nekaj praznega, skoraj mrtvaškega. Nobeno okno ni bilo več razsvetljeno. Po vsej dolgi Ilici je stopal samo on. Celo stražniki so se poskrili pred mrazom pod oboke portalov. Simon je občutil skoraj strah, da je sam na tej, sicer tudi v noči tako živi ulici. Prižgal si je cigareto, da bi si obdržal v miru misli, ki so hotele zopet zbežati v nekaj mučnega, ki se je hotelo dvigniti iz podzavesti. Jelkin obraz mu je nenavadno živo silil pred oči. Zbal se je tudi njega. Šele sedaj se je zavedel, da je brezdomec, človek ulice, in da ga lahko vsak stražnik vpraša po imenu, po stanovanju; in ne bo vedel odgovoriti, kje biva. Šele sedaj je začutil, da v tem mestu nima človeka, na katerega vrata bi lahko brez skrbi potrkal. Muka samote se ga je pollašala vedno bolj. Kesal se je, da ni vprašal pri Regini, kam pojde družba to noč. Njeno okno je bilo temno. Mraz ga je prisilil, da je prepotoval vse lokale, kamor je zahajala družba, toda Regine in njenih ni bilo nikjer. Šel je k Črnemu jagnjetu, v upanju, da Anica morda le ne spi. Lahno je potrkal na vrata in jo poklical. Nihče se ni oglasil. Le črno okno je samevalo na njegovi desnici. Sedaj so mu stopile skoraj solze v oči. Ves se je tresel od mraza, ki ga ni mogel preprečiti njegov tenki plašč. Vendar ni hotel buditi Anice. Ni imel denarja, da bi se napotil v kak nočni lokal, kjer ni dovolj, če naročiš samo črno kavo. On pa niti za črno kavo ni imel. Nič ni vedel, kam bi šel. Na stražnico ni maral, kajti vprašali bi ga po stanovanju. Ostri sneg, ki mu ga je lahni veter gnal v obraz, ga je dražil. Brisati si ga je hotel z roko in rokavom, toda roka je bila mokra, rokav poln snega. Spomnil se je na kolodvor. Na postaji ga ni pustil čuvaj brez listka v čakalnico. Prosil je ponovno in ponudil cigaret, pa čuvaj je zarežal nad njim in mu pokazal hrbet. Na dolgem hodniku pred čakalnicami je sédel v kotu na kamenita tla. Toda tlak je bil mrzel ko led. Skozi ubito šipo nad njim je pihal veter prav v njegov obraz. Vstal je. Ko se je vračal mimo čuvaja, se je temu naenkrat vzbudilo usmiljenje in zaklical je za njim: »Počakajte, kaj ste vi?« »Človek! Vi ste pa žival,« mu je odvrnil Simon, v katerem se je budila jeza in srd, in odhitel zopet na ulico. V tem brezkončnem tavanju — sedaj šele je spoznal, kako dolga je

ena sama ura in koliko človek lahko prehodi v njej — je začel misliti na mater in zopet so mu hotele stopiti solze v oči. Silno je zahrepenel po njej. Kot otrok bi položil glavo na njene prsi in ji božal lice. Mati je bila daleč. On ni smel k njej, ona ni smela k njemu. In čudno — naenkrat se mu je mati zasmilila. Ona ne ve, kako je z njim, ne ve, da je njegova duša tako ubita, da je moral začasno opustiti studij. Kajti on mrzi sedaj studij in mu ni mogoče, da bi se umislil v en sam stavek učnih knjig, ki ležé v zastavljavnici. Kaj bi naredila mati, če bi vse to vedela? Peš bi se napotila skozi

Ivan Kos: Deklica z oranžo. (Oljna slika.)

zimo in mraz in brez dovoljenja preko meje. Spomnil se je zopet Anice in vzbudila se mu je skoraj nepremagljiva želja, da bi jo šel buditi. Gotovo se ona ne bo srdila, če jo pokliče. Še tri dolge ure do jutra! Računal je. Tri ure — petnajst kilometrov, petnajstkrat po tisoč metrov. Trideset-tisočkrat moraš dvigniti nogo. Sneg mu je silil skozi raztrgane podplate in se topil ob nogavicah. Misli so mu postajale zmedene. Samohotno so drsele noge po snegu in ga vodile sedaj v to, sedaj v ono ulico. Enako mu je bilo, po katerih ulicah potuje. Na klobuku mu je sneg upognil široke krajevce. V zasneženem črnem plašču s stran visečimi rokami, z odprtimi usti, z vročičnimi očmi je

bil to noč Simon na teh samotnih ulicah med motnimi svetilniki, ki so sedaj res svetili le njemu samemu, kot da se mu rogajo, bolj podoben strahu iz nevesele nočne bajke, kot pa človeku. Vsak drugi bi sedel na tla h kakim vratom in tiho umrl. Toda ta mladenič, božji otrok, umetnik, naenkrat ni več tožil nad strahotno bedo, v kateri je bil. Skoraj nasmeh, ki pa ni bil iz obupa, se mu je prikradel na ustnice. Dasi se mu je treslo vse telo od mraza, je Simonu postala duša zopet jasna in zopet je uredil misli, ki so potovale k Jelki, do katere je naenkrat občutil veliko, veliko ljubezen.

Saj ga je ona ljubila le nesebično, saj je izgovarjala njegovo ime s tako mehkim glasom, kot bi se bala. Toliko malenkosti mu je uredila v sobi. Iz oči mu je prebrala vsako željo. Kot sestra Danica je bila dobra z njim. In k Mariji, na katero ni upal več. V kake misli pa bi vzcvetela njegova duša, če bi vedel, da prav v teh urah igra Marija v nočnem zabavišču le z mislijo nanj, in da je vsak zvok, ki ga prikličejo njeni prsti, posvečen njegovemu imenu — —

Sam ni vedel, kako, toda stal je zopet pred Črnim jagnjetom, kot da ga je podzavestni klic po življenju pripeljal tja. Saj so bili njegovi koraki že čisto majhni, utrujeni in slabotni kot enolet-

nega otroka, ki se uči hoditi. Takoj se je v njem vzbudil boj, ali naj zbudi Anico ali ne. Odločil se je, da bo klical. Trkal je najprej lahno, potem je udaril na vrata močnejše in se takoj zbal odmeva, ki ga je slišal za njimi. Prenehal je trkati in je prisluhnil. Stopil je k oknu in trkal po šipi; toda tudi sedaj se ni nihče oglasil. Polastila se ga je zadrega in negotovost in ni vedel, kaj naj stori. Sedaj je Anica v globokem snu. Počakal bo pol ure in trkal zopet. Potem se bo Anica gotovo prebudila. Utrujenost ga je prisilila, da je sedel na stopnico pred vrati. Položil je škatlo z violino poleg sebe in se naslonil nanjo. Sklenil je premišljevat. Toda komaj je začel premišljevat, je že sanjal. Samo zato je zaprl oči, da bi sneg ne padal vanje, pa je spoznal, da ne sedi ob vratih, ampak da zopet potuje.

Njegova pot ni vodila več po mestu. Široka zasnežena pokrajina se je razprostirala na vse strani. Le črni pas Save je delil ravnino na dvojje. Na onem kraju ravnine, kjer se prične Slovenija, so se dvigale visoke gore. Koprena modrikastega ozračja se je širila pred njimi in se je zdelo, da so gore skrite za prosojnim svilenim zastorom.

Njegove noge niso čutile več utrujenosti. Stopal je lahno in veselo, kot da bi se sprehajal. Ko je hitel preko Save, so se valovi igrali krog njegovih nog in ga niso potegnili vase. Vprašal se je, kam hiti, a si ni vedel odgovora. Opazoval je samotna gola drevesa, ki so se dvigala iz tihe pokrajine, kot da bi bila naslikana vanjo. Hitel je proti goram še kake tri ure; tam je zagledal Jelko. Kakih sto korakov pred njim je stopala. »Glej Jelko! Mislil sem, da se je ubila,« je rekel Simon. Potem pa je zaklical vzradoščen. »Počakaj, da te pospremim in poneseš culo.« Ona pa se ni ozrla. Zdelo se mu je, da je globoko zamišljena. Simon se je čudil. Pod njim se ni udiral sneg, videl pa je, s kakim trudom hodi Jelka in kako globoko se udara sneg pod njenimi stopinjami. »Počakaj me! Kako vendar, da ne znaš hoditi? Prijel te bom pod pazduho in te vodil, če hočeš, domov!« je zaklical zopet, toda tudi sedaj ga ni slišala. Sklenil je, da jo dohiti. Toda dasi je hitel, kolikor mu je bilo mogoče, se vendar razdalja med njim in Jelko ni zmanjšala. Opazovati je začel lastne stopinje in z začudenjem spoznal, da stopa na enem in istem mestu in da je mnogo korakov komaj en sam korak. Obenem je spoznal, da njegove stopinje nimajo glasu. Zbal se je. Na neki samotni veji je sedela črna ptica in strmela zamišljeno nanj. Le tiho je zamahnila s krili, ko ji je rekel: »Poleti naprej in zaustavi dekle, ki stopa pred menoj!« — in obsedela zopet nepremično. Toda zgodilo se je

nekaj, kar ga je presenetilo še bolj. Zarje, ki so visele visoko nad gorami in so bile kot brezštevilen niz stopnic, ki so se dvigale in kipele v nebo v škrlatni barvi, so se naenkrat ponizale z nad gora do doline in se približale Jelki. Vsa rávan je zagorela v prelepi rdečini. Obstal je nemo. Njegova duša je bila polna začudenja in strmenja. Odetá v krilo prelepih barv je stopala Danica po rdečih stopnicah navzdol in se ustavila šele, ko so se prsti njene bele roke doteknili Jelkinih prsi. Slišal je natanko, ko je vprašala Danica: »Z železom so ti razbili srce, sestra, kam hočeš sedaj?« Jelka ni odgovorila. Dvignila je roko, da je z belimi, od nje spletenimi čipkami okrašeni rokav zdrsel od bele rame, in pokazala s prsti proti vrhovom gorá. »Ti hočeš domov?« je vprašala zopet Danica. Jelka je prikimala. Danica jo je objela krog pasu. Obe deklici sta utonili visoko v zarje.

Tako je Simon vedel, da je Jelka izpolnila svojo obljubo in mu sporočila.

Ni vedel, ali naj gre naprej, ali naj se okrene nazaj. Pred njim se je naenkrat razprostrela noč in okrenil se je nazaj. Trdi sneg se je spreminjal v brozgo. S temotnim glasom je zapela črna ptica na goli veji. Kot iz svinca so mu bile noge in videl je, da ne bo dospel nazaj do mesta. Sedel je k drevesu, da bi umrl. Tedaj pa je zaslišal lajanje psa. Črna ptica se je preplašila in utonila v noč. Krog njega je poskakoval psiček in neprestano lajal. »Glej, kako je hvaležna živalca. Enkrat sem ji na tisti slepi ulici pomagal domov, sedaj pa me kliče, da bi vstal in hodil. Noče me pustiti samega.« Stegnil je roko, da bi pogladil psa, in odprl oči. Nad njim je brlela luč in počasi je prečital napis: »Črno jagnje.« Vzel je psa, ki je še vedno lajal vanj, v naročje in vstal. Po uri, ki je bila od nekje, je spoznal, da je spal komaj nekaj minut. Trmasto je sklenil, da ne bo klical Anice in da bo šel v Jadran, kamor je zahajala Jelka ob sobotah, četudi nima denarja in naj mu rečejo tam, karkoli hočejo.

Nekaj časa je božal psa, ki je prenehal lajati, potem je stopil k hiši, v katero je spustil psa tisti večer, ko je šel prvič v to ulico, in poskusil odpreti vrata. Ko je videl, da so zaklenjena, je ponovno pozvonil. Levo od njega se je odprlo okno. Mlada vratarica je pogledala ven.

»Gospodična, je vaš ta pes?«

Razsrditi se je hotela, ko pa je videla njegove dobre oči, se je zasmejala.

»Moj je. Kaj ste pijani?«

»Nisem. Toda, kaj, če bi vam pes zmrznil? Zakaj ga pustite v tej noči po ulicah?«

Nekak dober nasmeh je ležal v teh besedah. Izročil ji je psa.

»Lahko noč, sladko spite, gospodična!« ji je rekel.

»Lahko noč, mladi!«

Okno se je zaprlo. Nekaj časa je strmel v tiste šipe. Zazdelo se mu je, da še vidi v temi za steklom v belo oblečeno telo, potem se je okrenil, šel po gosli pred vrata, jih stisnil pod pazduho in se napotil v Jadran.

20.

Gostje so bili večinoma pijani, ko je vstopil Simon. Zato se prvi hip ni nihče menil zanj. Sedel je prav v kot, da bi se vsaj nekoliko skrtil pred ljudmi. Natakara pa ga je le zagledal in takoj priteknel k njemu.

»Želite?«

»Hvala! Bom naročil pozneje.«

Natakara se je takoj ozrl nanj zelo zviška, potem pa se je globoko poklonil.

»Kakor izvolite, gospod,« je odvrnil zbadljivo, odhitel k skupini žensk, ki so sedele na divanu, in med smehom pokazal z glavo čez ramo proti Simonu ter nekaj rekel, na kar so se vse ozrle k njemu in si pošepetale. Simon je zelo zardel.

Čutil je tudi, kako mu udarja v sence kri in da se ga polasča zaspana omotica. Oči so se mu hotele zapreti same po sebi, a si je kljub temu prižgal cigareto. Toda dim mu je omotico še povečal in zbal se je, da se ne bi zgrudil na tla. Odložil je cigareto in opazoval ta prostor, v katerem še ni bil, dasi je obhodil dosedaj že skoraj vse take kavarne.

Na desni strani je bilo nekaj lož, kjer so običajno posedali višji gostje in potujoči trgovci, ki se jim je zahotelo, da nemoteno doživé nekaj posebnega, a brez skrbi, da bi prišlo v nevarnost njih dostojanstvo. V dvorani sami so se vrteli pari; moški pretirano lepo napravljeni, natakarji, komiji, šoferji in ženske v krilih zelo živih barv, natakarice, služkinje. Na divanu pa so sedele ženske, h katerim je poprej stopil natakara.

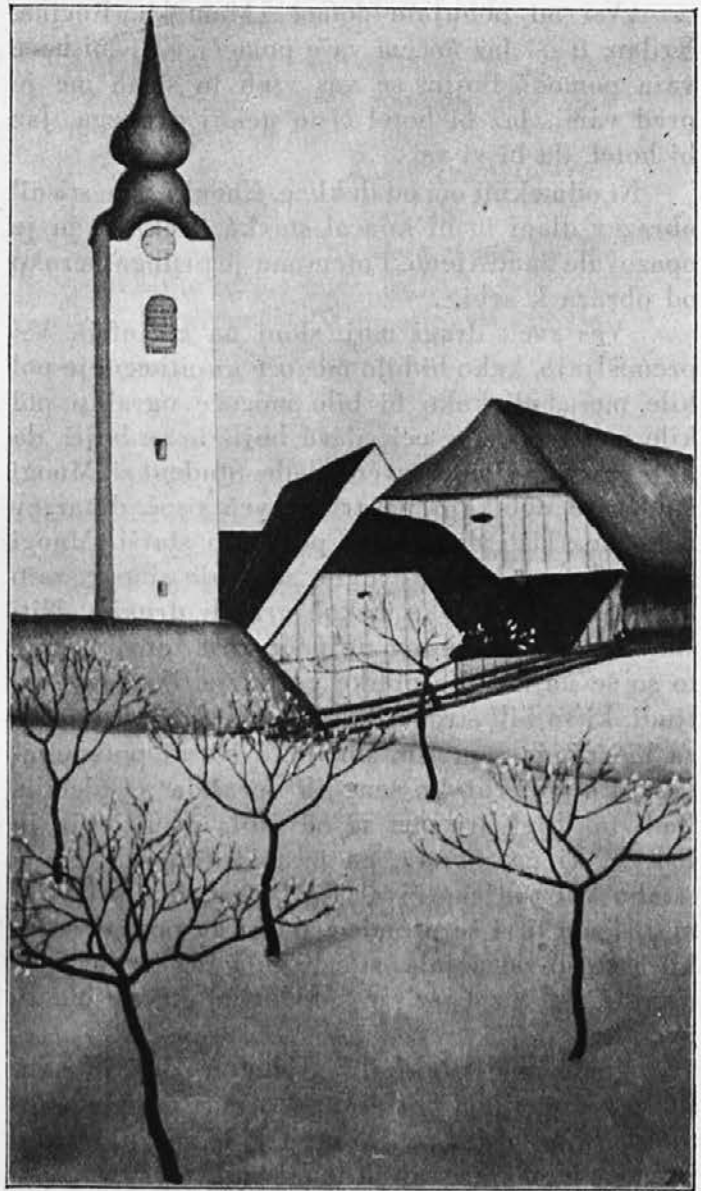
Ena izmed njih je pozorno motrila Simona, dasi ta tega ni zapazil. Mehak izraz ji je legel v oči. Parkrat je že vstala, toda sedla vselej nazaj, kakor da se boji. Ko pa je hotel nekdo posebno odurnega obraza iz lože k njej, je vstala in se približala Simonu.

»Mi dovoliš, da prisedem k tebi?«

Simon jo je utrujeno gledal.

»Videla si, da nisem naročil nič. Kaj hočeš?«

»Da, videla sem in natakara se je ponorčeval radi tega; toda dovoli, da prisedem. Dovolj mi je

Ivan Kos: Zgodnja pomlad. (Oljna slika.)

nocoj denarja in vsega. Naročila bom jaz za oba. Ves zelen si. Kaj si bolan? Kaj si lačen?«

»Vsaj ti mi prizanesi s temi stvarmi! Obhajali smo sinoči god neke medicinke. Jedi je bilo na voljo. Tu imaš cigareto. Kadi, če se ti ljubi.«

Deklica tem besedam ni verjela in se je zasmejala. Odprla je svojo cigaretnico in si ročno prižgala sama.

»Gotovo si študent. Večerjal pa nisi, tudi ponočeval nisi. Človek z vročino ne ponočuje. Ali te je vrgla gospodinja iz stanovanja?«

Simon ni odgovoril. Vstal je in segel po kločku. Deklica ga je potegnila za roko nazaj. Sedel je, toda naenkrat je postal njegov obraz zelo prepal. Skrčil je prste v pest in zastrmel v deklico, potem je skoraj poltiho, toda z veliko jezo začel govoriti.

»Vsi mi ponujate pomoč. Mancika, Regina, Krilan, ti ... Jaz nočem vaše pomoči. Kaj mi hoče vaša pomoč? Bojim se vas vseh in strah me je pred vami. Jaz bi hotel čisto nekaj drugega. Jaz bi hotel, da bi vi vsi ...«

Ni odmeknil oči od deklice. Naenkrat je stisnil obraz v dlani in ni končal stavka. Deklica ga je opazovala zamišljeno. Potem mu je pritegnila roko od obraza k sebi.

»Ves svet, dragi moj, sloni na goljufiji. Vsi premišljajo, kako bi bilo mogoče kupiti ceneje pol kile mesa, ali kako bi bilo mogoče ugrabiti pol kile mesa, ti pa se celó darú bojiš in se bojiš, da bi ti naročila skodelico čokolade. Študent si. Mnogi študentje dobivajo po tri in več tisoč dinarjev mesečno. Tisti denar jim pošiljajo starši. Mnogi starši ga ugrabljajo drugim za svoje sinove, zato da ga bodo ti lahko nekoč grabili drugim. Niti staršev, niti študentov ne peče vest zato. A glej, to so še najmilejše oblike goljufije. Poznala sem ljudi, ki so bili široki, da so komaj šli skozi vrata za menoj, in sem jim služila, a so mi potem zagrozili s policijo, ko sem jih vprašala po plačilu. Radi takih stvari sem se odvadila usmiljenja in tistega, ki ga morem, ga izrabim, da se trese v strahu kot ranjena žival. Ta svet ni lep, prijatelj moj. Toda ti si še premlad, da bi ga poznal.« Deklica se je zasmejala. »Če bi bila jaz tvoja mati, oprosti, da jaz (.jaz' je poudarila) imenujem to ime ...«

Simon jo je prekinil z grohotom, dasi je z velikim začudenjem poslušal vse njené besede. »Ponudila bi mi hrane svojih prsi, da bi spoznal, kako je mogoče prav živeti na tem svetu.«

Ivan Kos: Stari stolp v Mariboru. (Lesorez.)

»Ne,« je nadaljevala deklica. »Če bi bila jaz tvoja mati, bi te vzela v naročje, nalila bi ti pijače v usta in pela nad teboj toliko časa, da bi za vselej zaprl oči in bi ne spoznal sveta nikdar, ti dobri, dobri človek! Z menoj mati ni bila dobra. Poslala me je v svet najprej v trgovino. Od tam me je napodil gospodar. Vrnila sem se k ljubi materi in mati je rekla: 'Kaj hočeš, kaj naj delava obe v tej koči? Pojdi v tvornico.' Šla sem v tvornico. Vodja je bil zelo ljubezniv, dokler mu nisem povedala, da je moja dolžnost delati samo osem ur na dan. Potem sem se napotila bolj daleč iz domovine in sem bila služkinja, sedaj tu sedaj tam, dokler nisem obupala in si priznala, da je bolje iti na cesto in zaslužiti mnogo, kot pa biti služkinja, in ne zaslužiti za isto vrednost ničesar. Tako pošiljam materi vsaj vsak mesec tisoč dinarjev, kljub temu, da je ona ponosna name in se hvali, da sem v službi v veletrgovini, kar sem si ji blagovolila v pismu zlagati se, in mi je dano upanje, da si bom sama nekoč zidala hišo na zelenem bregu. Ha, kot gradič bo in ob asparagusih bom pričakovala smrti. To mi bo mogoče, saj sem lepa, kajne, da sem lepa, Simon!«

»Kako me poznaš?« je zajeceljal ves zavzet.

»O, ti si žalosten, radi lepega dekleta s črnimi lasmi. Kaj te je pustila?«

»Ti!« je vzkliknil Simon in ji presenečen zabodel prste v roko. »Ti, ali jo poznaš? Ali ti je kaj povedala?«

Deklica se je zasmejala. »Žal, je ne poznam. Morda se boš spomnil. Čakaj!«

Naslonila se je k njemu in mu poltiho zapela »Izaro«.

»Ti si tista služkinja, ki je na Ilici nesla drva po stopnicah?«

»Da. Tedaj sem tudi slišala, kako je ona imenovala tvoje ime in si ti rekel: 'Izaro poje'. Samo enkrat si me pogledal in so mi tvoje oči ostale v živem spominu. — Prosim te, ne preklinjaj me! Ne govori slovenski z menoj! Nočem, da bi gostje vedeli, da sem Slovenka; kajti potem bi ne žalili samo mene, ampak tudi moj dom. — Pozneje sem v tem prostoru spoznala Jelko, ki je služila pri tvoji gospodinji. Samo parkrat je bila Jelka tu — saj jaz nisem dolgo časa na cesti — in je velikokrat govorila o tebi. Še plesati ni hotela več. Zunaj pa sva se pogovarjali večkrat o tebi in pokazala te je meni, ko si šel zamišljen po cesti in naju nisi videl. Usmili se je in podari ji vsaj nekoliko ljubezni, kajti ti si niti ne predstavljaš, koliko te ona ljubi. 'Če bi mi vsaj nekaj lepih besed govoril, pa bi se upala upreti se vsemu svetu', mi je rekla. Moje tovarišice jo zelo ljubijo, samo to ji zame-

rijo, da ne pride večkrat k nam. Sicer pa je ona še otrok in ...»

Simon, katerega obraz je bil sedaj čisto bel, se je sklonil k deklici: »Ti, kako ti je ime?«

»Lina sem.«

Še bolj se je sklonil k njej in ji zašepetal prav na uho.

»Lina, Jelka se je nocoj ubila.«

Lina je zastrmela zavzeta vanj.

»Nisem še ničesar bral. Toda gospodar jo je vrgel iz hiše, ker je bila noseča z njim. Včeraj sem jo srečal na cesti in mi je namignila, da se bo ubila, dasi je rekla, da se odpelje z vlakom domov. Na postaji pa so mi povedali, da ne vozi noben vlak takrat, ko bi ona morala iti. V noči pa se mi je prikazala, sredi ulice se mi je prikazala, prav ko je odhajala v nebesa, čuješ, Lina, z mojo sestro v nebesa!«

Simon je govoril vse to Lini šepetaje in ji opisoval sanje. Lina je poslušala besedo za besedo in je tudi ona trdno verjela. Izpraševala ga je to in ono o Jelki čisto tiho, kakor da bi se sama nečesa bala. Pomignila je dekletom, ki so se približale, in jim ponovila vse, kar je Simon povedal. Vse niso verjele. Vendar je nekaj težkega leglo v njih duše.

»Mladi, si prepričan, da se je ubila?«

Simon je pokimal.

Šepetale so si nekaj med seboj. »Če se je ubila, ji ponesejo jutri cvetja na Mirogoj.«

»In pojutrišnjem pojdemo za pogrebom. Zopet pojdemo. Pred mesecem je umrla Mirjam, v juliju pa Fani. Jelka je tretja v zadnjem polletju.«

»Pojdite stran,« je rekla Lina in deklice so takoj ubogale. Oba sta sedaj molčala. Cigani so svirali: »Lepa si kot Greta Garbo ...«

»Utrujen si,« je rekla Lina. Simon ni odgovoril. Glava se mu je naslonila na roko in zaprl je oči. Toplota te sobe mu je zaprla oči in ga zazibala v polspanje. Tedaj se je Lina sunkoma dvignila. Tlesknila je in pomignila ciganu, ki je vodil zbor, naj pride bliže. Ta je priigrjal do mize. Lina se je razkošno smejala. Poln razigranosti ji je bil obraz. Oslinila je bankovec za sto dinarjev in ga pripeljala ciganu na čelo. »Cigan, sviraj kaj drugega! Uspavanko mu sviraj!«

Mnogo gostov se je približalo. Smejali so se vsi. Tudi dekleta so se vrnila. Zarajale so pred Simonom z Lino v sredi. Potem je Lina stopila k Simonu in ga božala po laseh. Rekla je: »Zlatno dete!«

In rekle so vse: »Sladko spavaj, mladi!«

Simon se je v sanjah zasmel.

(Dalje prihodnjič.)

ZAGRENJENOST

Kot zarja mi je ugasnila.

Sred rož zdaj tiho spi;
ne sliši več, ne vidi več,

kako njen sin trpi.

K slovesu sanjski so poljub

mi dala ustna bleda.

Oko ljubeče ne smehlja

se več — v onostranstvo gleda.

Na prsih trudno sklenjene

so tiste roke bele,

ki zame so do zadnjega

trpele, krvavele.

Kdorkoli kruh mi rezal bo

poslej — ves grenek bo.

Tako kot mati zna, ne zna

ljubiti nas nikdo.

Mirko Kunčič.

ROMANJE

Kadar v mojo žalost

gorka misel dahne,

glas skrivnosten me povabi:

Stopi skozi noč!

Zvezde kažejo ti pot:

najdeš lučko čarno,

ki temo v dan premeni.

Tvojo bolno misel

naj poljubi bela zarja

v jutru novih dni!

Plašč ogrnem

in poromam skozi noč

in v zarji spet ves mlad se vrnem ...

Joža Vovk.

Ivan Kos: »Stari Maribor; ob Dravi. (Lesorez.)

PREK POLJSKIH POLJ

F. S. Finžgar

Ni ti hudo, če se v življenju ozreš in spoznaš, da si kako delo slabotno opravil. Opravil si ga vendarle, kakor si pač takrat zmožel. Boli pa človeka zamuda: To bi bil utegnil še storiti in nisi!

Tako me je zbolelo, ko sem v naglici predirjal Poljsko. Zakaj že nisem šel prej na Poljsko? Zakaj ji nisem posvetil domá več zanimanja? Njeni zgodovini, njeni zemlji, njeni kulturi? Ali so bile res politične razmere take, da so nas že izza šol umetno trgali od bratov na jugu, severu in vzhodu ter nas vse preveč usmerjali samo na zapad in v Nemce? Naj je, kakor je; vzdihovanje je prazno. Bolečina je moja zasebna last. Čas naj zmodri druge; upam.

Kar nenadoma je prišlo: Poljsko-jugoslovanske lige imajo kongres na Poljskem! Povabil me je živahni ksiondz (ksjonš = knez = duhovnik) Bivko iz Poznanja, češ, naj vendar pridem, da si ogledam, kako deluje poljska »Mohorjeva«.

Bivko je zelo gibčen sodelavec pri Družbi sv. Vojteha, ki jo je ustanovil nadškof Stablewski, s pridevkom »socialni«, leta 1899. Danes je to največje knjižno podjetje na Poljskem. Ima svojo krasno knjigarno s podružnicami po vseh poljskih mestih, velikansko tiskarno, klišarno, kamenotisk in lastno papirnico. To velikansko podjetje je zraslo iz boja. Že leta 1843 so imeli na Poznanjskem izvrsten leposlovni mesečnik »Rok« (Leto) in še dva druga časopisa. Leta 1850 pa je pruska vlada zatrla vse tri. Do konca 1858 ni izhajal noben poljski list na vsej Veliki Poljski. Kesneje sta začela izhajati »po pruski milosti« dva nedolžna lista, dokler ni razgibala socialna okrožnica Leona XIII. mlade duhovščine, ki je pod vodstvom nadškofa Stablewskega začela l. 1895 izdajati »Katoliškega vodnika«. Tega lista se tiska danes nad 200.000. Ta je bil temelj, na katerem se je zgradilo to velikansko katoliško kulturno podjetje z uradnim naslovom »Tiskarna in knjigarna sv. Vojteha«.

To iskreno Bivkovo povabilo in še zagrebško pismo, da se pridruži tudi zastopstvo Družbe sv. Hieronima (hrvaške »Mohorjeve«), me je naglo omajalo. Do mejne postaje smo potovali Slovenci zase. Na Dunaju se nam je pridružilo še nekaj Hrvatov, Srbi pa so se pripeljali iz Beograda preko Pešte v posebnih vozovih, ki so šli z njimi in samo zanje po vsej Poljski. Nam pa so Poljaki oskrbeli prav udobne in lepe vagone, da smo v njih res kar gosposko prenočevali. (Vsak oddelek ima pripravo, da se naslanjalo za sedežem dvigne in naredi iz njega izvrstna postelja. Takó dobijo

potniki po štiri udobna ležišča v vsakem oddelku. Pravili so, da je to ruski način, kjer imajo tudi vozovi tretjega razreda vse polno pripetih klopi, da lahko vsi potniki noč preležijo.)

Na mejni postaji Zebrzydowice nas je pozdravila godba. Nato smo oddrdrali v noč — po poljski zemlji.

Jutro je potrkalo na okna. Da, nima zastoj imena: Poljska! Sama ravan, samo polje. Borovi gozdi za njimi. Borovci, sloki kot naše najlepše jelke. Na vrhu krone. Tam stoji samotni bor. Kakor bi bil videl pinijo na rimski Kampaniji! Zdaj je pomolil velikanske motoroge v jutrnjo sivino mlin na veter. In zopet polje, polje! Da, to je zares Velika Poljska. Naša slovenska polja so vrtički, lepe, pisane gredice.

V hladnem, lepem jutru smo izstopili v Poznaniu. Društva, zastave, govori — kakor povsod. Da, tamkaj se mi smehlja prijatelj Bivko in me pozdravlja. Na kolodvor se je potrudil. Ljubeznivost in postrežljivost Poljakov je res pravo slovansko gostoljubje. Mi smo vse prehladni. Pusteži. — Kar blizu kolodvora moli kvišku 50 m visoka kupola in oznanja: Targi Poznanjskie — velesejm! Že od leta 1920 stojé te velike zgradbe. Ob 10 tega dne (26. aprila) je bila otvoritev velesejma. Zato se mi je mudilo maševat. Bivko me je pospremil v cerkev. Nedelja je bila — cerkev vsa polna gospode in preprostega ljudstva. Ko so na koro zapeli, se mi je zdelo, da sem doma. Napev — kakor naš (neko velikonočno so peli), naglas — naš, tisti šumevci, ki nas v tisku malo motijo, v govoru pa vse prešumé, so se pri petju porazgubili. — Ko sem se v zakristiji oblačil, je tik mene v popolnoma odprti spovednici (same take sem videl po Poljskem) pater nekoga spovedoval. Pa kako po domače in na glas sta se menila! Zbor ministrantov, ki so prav tako razposajeni kakor naši, je ščebetal krog spovednice, kar ni motilo ne spovednika ne spovedanca. Pač res očitna izpoved!

Krog oltarčka sv. Male Terezike, kjer sem maševal, je bil zbor odličnih meščank. Vsaka je imela molitvenik. In kako so molile! Če so stale, če klečale, če se trkale na prsi — vse je bilo: Vérujem v tebe, troedini Bog... Poljaki verujejo s srcem.

Poznanj je bil prvo poljsko prestolno mesto. Miečislav I. ga je sezidal krog leta 965. Ta se je prvi spreobrnil h krščanstvu in dal zgraditi stolnico. Leta 1241 so Tataři mesto razdejali in požgali. V 19. stoletju pa so dobili mesto v roke Prusi in mu vtisnili svoj pečat. Je to sicer povsem poljsko mesto. Toda hladna, preračunana, zgolj razumska kulturnost pruska se odraža povsod — v stavbah, na ulicah, po cestah. Vse je kakor iz-

likano, čisto, ravno. Kljub starosti vendar starih spomenikov razen stolnice skoro da ni. Vojske so jih zatrle. Cvete pa tem bolj trgovina in obrt; zato so tam vsakoletni velesojmi. Danes ima Poznanj 220.000 prebivalcev, med njimi le 11.000 Nemcev in — kar je na Poljskem čudo — le 2500 Judov.

O sejah, zborovanjih, nad vse gostoljubnih obedih in večernih rautih (snidenjih) ne bom pisal. Vse to je bilo namenjeno javnosti, ki naj le zve, da se umetno zgrajeni plotovi med slovanskimi narodi podirajo. Priznam, da tega, kar so dolga stoletja pletla, trgala brata od brata, ni mogoče zrušiti takoj. Toda pogumno je treba zgrabiti te kole in planke. Zahreščale bodo in zlomili jih bomo — če smo, kar moramo biti.

Romarji v Gnjezno.

Da bi ne šel na grob sv. Vojteha v Gnjezno, ki je oddaljeno le 45 km od Poznanja, bi bilo res greh. Zato se nas je zbralo za na dva tákseljna (to je ljubljanskih izvoščkov naziv za taksí) Slovencev in Hrvatov pa smo šinili po ko črta ravni cesti iz Poznanja proti Gnjeznu. Megleno, hladno jutro. Takoj za mestom so se pojavile zelene groblje — utrdbe, rovi in jarki, zgrajeni v svetovni vojni. Vsa žrela topov so bila obrnjena proti vzhodu — proti Rusiji. Danes se igrajo pred njimi otroci; njih bombe so žoge. Narava strašno hitro briše sledove gorjá.

Nekaj malega za mestom je sonce meglo že popilo. Razgrnila se je pred nami ravnina — kakor miza. Iz razoranih njiv se je kadilo. Plugi so rezali brazdo, pognojeno s suho slamo. Tamkaj pri velikanski kopi slame so se vbadali kmetje in kmetice ter jo nakladali na voz. Avta drčita — na levo in desno sama njiva brez konca in kraja. Vasi nobenih; izza borovih gozdičev gleda graščinica veleposestnika. Da, tu je nekaj kmečkih hišic. Zelo skromne so. Vsaka ima obzidano dvorišče, ki ga zapira od ene strani hiša, od druge gospodarsko poslopje. Poleg zidú je še ógrada, s plotom obdana. V njej razmandrana ilovica. Tekališče za živino je to. In tam v ozadju nekam v zemljo luknje. Nad njimi otepi slame za streho. To so svinjački. In naprej je vrt. Na vrtu vse polno hišic — stavbice na koleh. Kaj? Ulnjaki! Vsak panj ima menda zase hišico.

In spet drčimo; in njiv ni konca, pa hiš ni, vasi ni, cerkvá ni! Le kdo vse to obdela?

Velika Poljska ima skoraj sama veleposestva. Navadno se suče obsežnost od 6000 do 10.000 hektarov. (Pri nas pa je kmet, ki ima 200 oralov — krog 100 hektarov zemlje, že veleposestnik. Ubogi

Stolnica v Gnjeznu.

bajtar!) Po teh veleposestvih so posejani majhni kmečki domovi, ki so tudi last veleposestnikov. V teh prebivajo kmetje. Ti dobé žita, krme, kar potrebujejo za družino in za konja, za par krav in nekaj prašičev ter še mesečno plačo v denarju. Zato mora vsa družina delati vlastelinu. Če ji ni všeč, sme jeseni odpovedati in se zadati drugemu gospodarju. Res, da ne živijo dobro. Toda streho imajo, jesti imajo in še za obleko in tudi za vodko (žganje) ostane kak zlot. (Zanimivo pa je to, da je mnogo občin na Poljskem uvedlo — splošno abstinenco. Vsako točenje alkohola so prepovedale!) Nimajo pa prav nikakih skrbi: če je slaba letina, je pritisnjen veleposestnik, oni dobé svoj delež. Dajatev (davkov) nimajo prav nobenih. Vse to pa utegne biti povod, da tudi nobenega pogona ni v njih. Čemu neki! Živé, kakor so živeli očetje: ne naprej ne nazaj. Poljska vlada je že poskušala z agrarno reformo. Toda: ko je tak tlačan dobil zemljo, ni imel, s čimer bi si nabavil orodja, živine, si sezidal hišo, in je bil še večji revež. Zato je kmečko vprašanje na severu Poljske silno težavno, tem bolj, ker so sosedje boljševiške Rusije. Doslej je poljska vlada porazdelila res med kmete

nad dva milijona hektarov zemlje. Pa vse to je šele pričetek. Podvizati se morajo, da jih ne prehitijo val, ki pljuska od vzhoda.

Avto drči, mi pa modrujemo. Glej, tamle se pase zajček na zeleni ozimini. In še eden, in še tretji! Pri belem dnevu so še na paši. No, in sedaj je priskakala še srnica in striže z ušesi ter nas ogleduje. Še na misel ji ne pride, da bi zbežala.

Poldrugo uro se že vozimo. Cesta je od dežja sklizka. Šofer je zelo previden. Na cesti ne srečavamo ne voz, ne ljudi. Prečudno mrtva dežela! Pač. Čreda konj se nam bliža. Samo obrzdani so, brez sedel. Vojaki jih ženó morda na sprehod, morda na pašo. Majhni konjiči so to, pa zelo mišičavi. Mora že priti Gnjezno. Na ure gledamo, kilometre štejejo.

Vendar se prikažeta mogočna zvonika starodavne gnezenske cerkve.

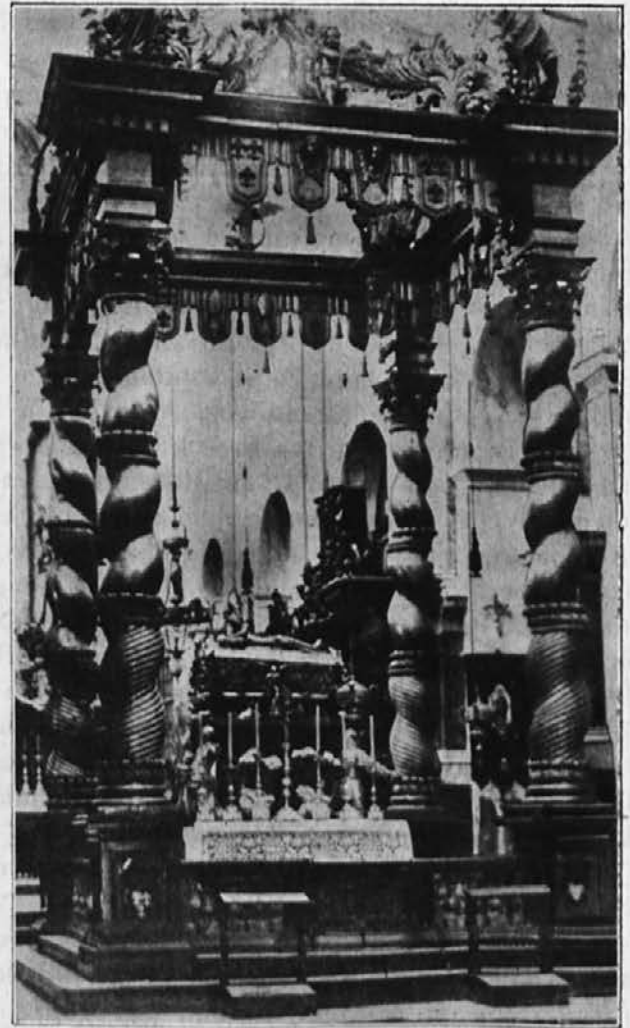
Zgodovinarji pišejo, da je to najstarejše poljsko mesto ustanovil bajeslovni Leh krog 550. leta. V 9. in 10. stoletju pa je bilo Gnjezno prestolica poljskih knezov. V to dobo spada tudi smrt mučenika sv. Vojteha.

Sv. Vojteh je bil rojen 956 na Češkem kot sin grofa Slavnika. Studiral je v Magdeburgu, za duhovnika ga je posvetil škof Ditmar v Pragi. Po škofovi smrti je ljudstvo zahtevalo Vojteha (uteha vojske), ki je po birmskem botru škofu Adalbertu dobil tudi njegovo ime, za škofa v Pragi. Nerad je prevzel čast in šel k umeščenju bos. Praga je bila tedaj še napol poganska. Kristjani pa mnogi slabši od poganov. Ni čuda, da so gorečega škofa Vojteha sovražili. Zato je ves obupan zapustil Prago in šel v Rim v samostan. Pa so Pražani spet prosili zanj, da se je vrnil. Toda ljudstvo je bilo trdovratno uporno, da je moral še drugič zbežati. Kmalu pa mu je papež velel, naj se vrne. Šel je; potoma pa je zaznal, da so Čehi vse njegove sorodnike pobili, gradove izropali in požgali. Zato ni šel na Češko. Napotil se je na Ogrsko, kjer je spreobrnil kralja Štefana. Od tam pa je šel k Poljakom, kamor ga je povabil knez Boleslav Hrabri. Iz Gnjezna ga je gnalo med divje Pruse. V Gdanskem je pridobil večino prebivalcev za krščanstvo, toda Prusi so ga zalezovali in preganjali od kraja do kraja, dokler ga niso blizu Gnjezna zateli in umorili. Knez Boleslav je odkupil truplo svetega mučenca od Prusov, pa je moral dati zanj toliko zlata, kolikor je tehtalo truplo. Prepeljali so svete ostanke v Gnjezno, kjer počivajo v veličastni cerkvi v srebrni krsti. Poslej je bilo Gnjezno nadškofovski sedež in do 1310 tudi mesto, kjer so bili kronani poljski kralji. Nadškof in primas poljski je še vedno gnjezenski škof, dasi

prebiva v Poznanju. Sedanji primas je kardinal Hlond.

Naj omenim, da nas je — zastopnike poljske, hrvaške, slovenske in slovaške katoliške knjižne družbe — sprejel v avdienci v svoji palači v Poznanju. Nekakšna plahost se te polasti, ko stopiš v škrlatno kardinalsko prestolno dvorano. Tam pozlačeni tron na vzvišenem mestu pod rdečim nebesom! Vse stene — škrlatne. Toda kardinala tam ni. Vse je tiho, vse kakor zgodovina. Šli smo skozi dvorano v skromno sprejemnico. In ko je stopil iz pisarne med nas, je zginila vsa plahost. To je resnično knez, primas in kardinal — pa od danes. V besedi, v kretnji, v visoki moški postavi — povsod res vladar — a ob vsem brat med brati. Ni iz preteklosti, v sodobnosti živi: preprost, ljubezniv, pa borben za božje in ljudsko pravo. Kakor od velikega dogodka smo šli z njegovim blagoslovom vsi vedri spet skozi kardinalski molčeči škrlat.

Kakor vse odlične stare poljske cerkve (na Jasni gori, na Vavelu) tako je tudi gnjezenska katedrala sv. Vojteha bila cerkev in trdnjava zaeno.

Oltar na grobu sv. Vojteha.

Ta cerkev je bila prvotno v romanskem slogu zgrajena. Od tega pa so ostala edino le še bronasta vrata. Cerkev-trdnjava z mestom za sabo je bila zgrajena na majhni vzvišini, katero je obdajalo od treh plati nepristopno močvirje, spredaj pa jo je varoval globok rov. Leta 1331 je bila porušena v vojski križarjev; leta 1615 je pogorela. Leta 1656 so jo izropali Švedi. Leta 1760 je vnovič pogorela in je ob tem požaru trpela zlasti glavna ladja. Zato ima danes ta cerkev sledove romanskega, gotskega in baročnega sloga. Krog glavne ladje se namreč vrsti cel venec kapel iz dobe renesanse in baroka. Vsaka zase je umetnina in lepota. Seveda, oko pa se najprej ustavi ob oltarju sredi cerkve, kjer počiva v krasni srebrni krsti sv. Vojteh. Nad grobom se dviga kakor v Rimu nad grobnico sv. Petra baročni baldahin. Srebrna krsta, na pokrovu ležeča soha škofa sv. Vojteha, je bila narejena l. 1662 — delo gdanskega zlatarja Petra van de Rennen. Na krsti je 12 reliefov, ki predstavljajo dogodke iz življenja sv. Vojteha, n. pr.: sv. Vojteh oznanja evangelij poganom, sv. Vojteh streže in gosti dvanajst revežev, mučeništvo sv. Vojteha itd.

Pa, kdo bi popisoval vse umetnine, ki so se iz davnine nakopičile v tej cerkvi, po vseh kapelah in vseh stenah! Človeka obide ponos in žalost: Vse to smo imeli Slovani od davnih dni, pa trdijo, da je ta zemlja last Prusov — in jo zahtevajo nazaj!

Ko sva odmaševala s Slovakom dr. Zlatošem na grobu sv. Vojteha, smo se v sončnem siju vrnili — spet preko polj, ki so se še kopala v rosi in je iz njih kar žehlala plodnost zemlje — v Poznanj.

(Dalje prihodnjic.)

LJUBEZEN

Na nebu sonce žareče gori.

V poldnevni vročini vas tiha leži.

Na vasi vodnjak, ograja okoli.

Opoldne, ko Zdravo Marijo vse moli,

dekleta po vodo gredo.

Nad njimi zvonovi v blestečem zvoniku pojo.

Opoldne odšla si, dekle, po vodo,

opoldne, ko glasno zvonovi pojo.

In preko ograje nad tiho gladino obraz si nagnila.

O, z vedrom si mirno vodo vzvalovila...

O dekle, dozorel je takrat tvoj čas:

iz vode te gledal je prvokrat tuji, a dragi obraz...

Jože Kastelic.

STOTAK

Jan Plestenjak

Nizka, zamazana, starinska pisarnica.

Skozi okna ne more ne sonce in ne življenje. Za štirimi vegastimi mizami sedi četvero teles, četvero starinskih strojev, zamaknjenih v papirje.

Na desni so samo še ena vrata in tudi tam je pisarnica. Tam je računovodja. Zadaj za računovodjo je na debelih vratih napisano: Ravnatelj. Črke so velike in kdor jih hoče razbrati, se mora pri vsaki črki skloniti in vzravhati kot berač-zamorček, ki mu v naročaj spuščajo otroci dinarje.

V pisarnici je vse mutasto.

Telesa se zgneto v molk od osmih do dvanajstih in od treh do šestih. Duše zaklenejo doma, spomine sproti povežejo in jih vržejo v miznico med staro šaro, med stara pisma, med stara peresa in oglodane svinčnike. Še misel, da je zunaj pisarnice morda sonce, da se med vejami lip spreletava pomlad, ne sme v pisarnico.

Samo številke, številke, številke...

Samo računi, računi, računi...

V te številke buljijo štiri zagrbljena telesa: računovodja sešteva, množi, deli z glavo, z jezikom, z očmi in nosom, z rokami in nogami, ves je podoben številki 5. Drugi trije ga le verno posnemajo, vsi pa strme v številke kot prikovani k mizam. Le ravnatelj se sme ozreti izza številke in je podoben številki 1. Njegove oči prebadajo, ustnice so mu stisnjene v molk in kadar hodi, se njegovo telo vihti kot bič.

V tej pisarnici ne poznajo letnih časov, ne sonca, ne smeha, ne srca, ne žive besede oči. Okna so motna, oči so motne, vse je, kot bi se za večne čase kopalo v megli.

Le kadar zapoje telefon — pa še telefonski zvonec je ubit —, se zgane nekaj, vsaj nekemu življenju podobno. Tedaj se namreč vzravna drobno, bledikasto telo z velikim judovskim nosom in glas mu je zategnjen.

»Halo, halo, haaaalo...«

»Da, da, zvečer naj bo seja. Tajniško mesto je na trdnem, starosto pa moramo zamenjati na vsak način...«

»Halo, haaalloo...«

Samo taki pogovori niso prepovedani, kajti ravnatelj je predsednik društva »Svobodni delavec« in pisar mu je tajnik.

Bolne oči in bolni glas, ubit zvonec in štiri zgrbljena telesa za mizami...

Pisarnici so že zdavnaj nadeli ime: mrtvašnica, pisarjem pa: mrličji.

Ivan Kos: Moj brat. (Oljna slika.)

Nekoč so med te mrličice posadili mlado dekle. Hipoma je pozabilo na smeh in na svojo pomlad in se v nekaj mesecih postaralo. Še fant je ni maral več, še mati jo je odrivala od hiše. »Izprosila« si je jetiko in umrla, nato pa so jo slovesno kot žrtev poklica pokopali. Drugega nič.

*

V to praznoto, med te mrličice so vrgli mladega pisarja Riharja.

Takrat, ko je romal Rihar v znamenito mrtvašnico, v novo pisarnico, so se hiše palile v soncu in so golobje zdehali na slemenih. Lipam, ki so stale ob cesti, je sonce pilo kri. Po vsem mestu pa je zvonilo. Po veliki cesti so peljali slavnega rodoljuba. Umrl je v svoji veliki ljubezni do naroda in domovine in sedaj so mu dali zastonj pogreb, voz vencev in za vozom dolgo procesijo najodličnejših sinov milega naroda. Take slovesnosti so deležni samo pravoverni domoljubi.

V pomladansko sonce je udarjala svojo pesem godba, neskončna procesija cilindrov in črnih sukenj se je vlekla v prahu pod lipami.

Mladi Rihar je hitel po cesti. Potil se je že od vročine in prah ga je dušil in mu silil v oči.

V pisarnici so že vedeli, da pride, in miza je bila zanj že pripravljena, na mizi že zanj namenjeni papirji, prevlečeni z rdečimi podolžnimi in prečnimi črtami: mreža lovka za številke.

Rihar je plaho pozdravil, hladno in uradno so mu odzdravili. Le z ravnateljem je mogel tudi spregovoriti.

»Kaj pa znate?« je zagodel pikro.

»Ne vem, kako mislite...« je tiho zastavil Rihar.

»Kaj znate, vas vprašam...«

Riharju je bilo nerodno in rad bi bil rekel: vem, da nič ne znam. Ko pa je pomislil, da je v pisarnici pred strogim ravnateljem, se je zbal svoje ponižnosti.

»Pisarniška dela, jezike... Imam maturo in na univerzi...«

»Nehajte, nehajte! Moji fantje na primer nimajo mature in niso povohali univerze, pa so dobri uradniki. Posnemajte jih in se učite od njih, saj ste dnevničar,« je sikal ravnatelj.

Rihar se je le skrivaj ozrl po obrazih in zadelo se mu je, da se mu rogajo, da pa so hvaležni ravnatelju za priznanje.

»Garflè, upeljite ga!« je velel ravnatelj in Riharju so se ustavile misli. Pisarnica je bila kot mrtvašnica, kadar raztelesa telo neznanca, o katerem pa še niso čuli drugega nič kot nekaj dobrih in nekaj grdih lastnosti.

Rihar se je sesedel za mizo in je bil zmučen, preden so mu oči preletele zveržene papirje.

Številke, številke, številke...

Ravnatelj kot številka 1, računovodja kot številka 5 in gospod Garflè, ki je sedel poleg telefona, kot številka 2...

Ko se je Rihar vračal iz pisarne in mu je pomlad zadišala z grebenov in se mu je nasmehnilo sonce izza Sv. Katarine, je šele spoznal, da je živ. Zastudila se mu je pisarnica, zastudil se mu je pa tudi človek, ki mora živeti po ukazih živih mrličev. Doma so mu otroci planili okrog vratu in ga izpraševali, kakšna da je pisarnica, kakšno ima mizo in stol; Riharju so pa silile solze v oči in je molčal. Še lagati ni mogel.

»Ata, zakaj si pa hud?« je vprašala Mija.

»Saj nisem...«

Stisnil je vse tri k sebi in bridko sladko mu je bilo pri srcu.

Pomlad se je obletela, poletje se je osušilo in klavrna je bila jesen. In prišla je zima, prva, druga in še.

Rihar je osivel, mrtvašnica mu je zdravo barvo izmolzla iz lic, život mu je skrivila in ga ogoljufala za mladost, ki bi pri tridesetih letih morala biti še vedno mlada.

Mračen je odhajal v pisarnico in mračen se je vračal, boril se je z vzdušjem, ki se je iz pisarnice podilo za njim in mu jemalo spanje, mu vsak dan jače stiskalo goltanec in meglilo oči.

»Tati, jutri je moj god!« je zagostolela najstarejša hči.

Čudežno se je tedaj odmeknila izpred Riharjevih oči mrtvašnica, zdravje neoskrunjene mladosti je zagorelo pred njim, njegova lastna kri ga je klicala.

»Kaj mi boš kupil?«

V pijane misli se je zagrizlo čudno mehko vprašanje, izzivalo odgovor in zbadalo v srce. Rihar je izmikal oči, bal se je, da bi se orosile, če bi pogledale v otrokove.

Kaj bi ji kupil? Misel se mu je skremžila v bolečino, bolečina mu je stisnila ustnice. Dnevničar, pa naj kupujem otrokom še vezila za god! Pred meseci sem že bil pri ravnatelju.

»Gospod ravnatelj, družino imam, stiske me glodajo, pretenko režete dnevničarjem kruh...« nekako takele misli je izjecljal pred strogim ravnateljem.

»Kaj, še družino naj vam preživlja podjetje?«

»Ne, priznajte mi samo družinske doklade, kot jih dobivajo drugi, ki so bili dnevničarji samo po en mesec ali pa še ne,« se je utrgalo v Riharju.

»Kaj ste se pa ženili, ali vas je podjetje morda prosilo?« je siknil ravnatelj. »Ako niste zadovoljni s kruhom, ki vam ga dajemo, ga lahko tudi odložite, prijatelj moj.«

Ako grem znova moledovat, se mi utegne zgoditi še slabše, se je zgnetalo v Riharju in ni mogel najti odgovora hčerki. Dvoje oči je gledalo vanj, čutil je, da padajo iskre na čelo, peklo ga je in v oči ga je zbadalo.

»Kaj naj ti kupim, otrok moj?« je vprašal in skušal spremeniti obraz.

»Čevlje mi kupi in knjigo s slikami, tata...«

Čevlje in knjigo s slikami. Skromen si, otrok, kot bi čutil stisko. Pa tudi čevljev in knjige s slikami ne premorem.

»To ti pa že kupim,« je komaj slišno izjecljal. Otrok pa je odskakljal k materi.

»Mama, čevlje in knjigo s slikami dobim za god. Tata mi je obljubil.«

Rihar pa je šel na cesto in taval pozno v noč in tisto noč ni mogel spati. Obljubil je otroku čevlje in knjigo s slikami in zdelo se mu je, da če ne bo držal obljube, bo dušo otrokovo izgubil in bo otrok okusil grenkobo očetove laži.

*

Otrok je gođoval in že navsezgodaj je obletaval očeta: »Tata, kdaj dobim čevlje in knjigo s slikami?«

»Popoldne!«

Komaj se je Rihar doteknil kave, je odhitel v pisarnico. Še poslovil se ni, niti pogledal rož na oknu, za katere je tako verno skrbel in jim prilival.

»Mama, zakaj je pa tata hud?« je vprašala Mija in celó najmlajši otrok je čutil, da je nekam narobe v hiši, in zarobil je ustnice in počasi izmomljal:

»Tata je pa tâk...«

Rihar je bil v pisarnici še pred osmo uro, pred pisarnico je pa pred osmo uro že čakala delavka, ki bi bila rada poravnala članarino za »Svobodnega delavca« in prispevek za posredovanje.

»Dobro jutro,« je pozdravila.

»Bog daj!« je odzdravil Rihar.

»Račun bi rada poravnala, mudi se mi, ali lahko Vam oddam,« je brzela s kretnjami, z besedami in z očmi.

»Lahko, lahko,« je jecljal Rihar, v obraz mu je butala kri in noge so se mu tresle, oči so se plaho metale proti vratom, boječ se, da kdo nenadoma ne vstopi. Otrok čaka čevljev in knjige s slikami.

Odštela mu je stotak, zabeležil si je njeno ime in že je stal v pisarnici sam. Okna so bila motna, vrata zaprta, njegov otrok pa danes goduje.

Zmotal je stotak in ga pogreznil v žep.

Takrat je postal tat.

»Tat si!« je ozmerjal sebe. »Izroči računovodji,« mu je nekaj reklo. — »Kaj, radi stotaka pa res ne more biti posebnih komedij. Vrneš ga in nihče ne bo sumil, nihče se še zmenil ne bo,« ga je nekaj podpihovalo.

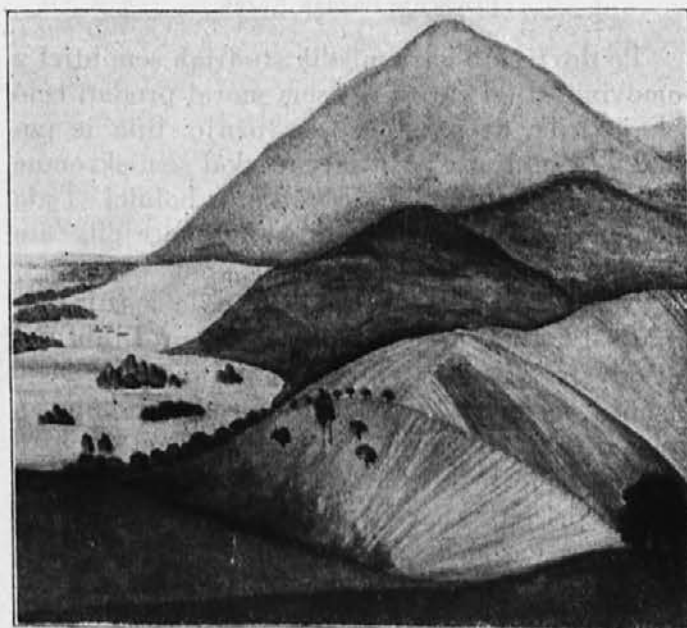
Kupil je čevlje in kupil je knjigo s slikami in še tort je nameknil.

Otrok se je topil od veselja, Riharja pa je otroški smeh zbadal v dušo in mu ni dal miru: s tujim denarjem si kupil otrokovo veselje. Celó otrokovo veselje te bo teplo in tepel te bo stotak...

Drugi dan je bil Rihar bolan.

Tretji dan je bil Rihar bolan.

Četrti dan je bil Rihar bolan.

Ivan Kos: Štajerski hribi. (Oljna slika.)

Bolan je bil, ker ni upal nikomur pogledati v obraz, bolan je bil, ker je mislil, da vé ves svet, da je za tuj denar kupil otroku za god čevlje in knjigo s slikami, bolan je bil, ker ni mogel najti poti, da bi izpral greh in da bi izravnal prepad, ki je zazijal med njim in ženo, med njim in med otroki... bolan je bil, ker je postal tat...

Tudi peti dan je bil bolan. Peti dan so v pisarnici že vedeli, da je za tuj denar obdaroval svojega otroka, in peti dan so zapisali obsodbo in jo je podpisal ravnatelj.

Šesti dan se je Rihar poslovil od mrtvašnice; nihče mu ni segel v roko, nihče mu ni dal prijazne besede. Taval je po cestah, v večer je utonil v beznici, pa mu ni teknilo niti vino niti harmonika ga ni genila, zaglodal se je v mračne misli, ki so se v krogu gnetle in niso našle izhoda.

Noč je bila in visoko nad mestom se je zibal mesec in pomežikoval v svojo lastno podobo v reki. Riharjeva senca se je lovila med kostanji in zginjala za vogali in se spustila v breg in se tam izgubila.

*

Nizka, zamazana, starinska pisarnica.

V tej pisarni je vse mutasto in telesa se še vedno gneto v molk od osmih do dvanajstih in od treh do šestih. Gospodar ji je mrki ravnatelj, podoben številki 1, ki ima brezplačno stanovanje s petimi sobami, vrt, kurjavo in razsvetljava in več tisoč plače na mesec. Je spoštovan delavec in predsednik društva: »Svobodni delavec«.

D O T R D N I H T A L

Priobčuje Bogdan Kazak.

Po dovršenih zdravniških studijah sem hitel v domovino. Hitel zares; saj sem moral prodati celó nekaj knjig, da sem imel za vožnjo. Bila je pomlad — Ljubljana pa v snegu. Iskal sem skromne službe za pomožnega zdravnika v bolnici. Toda kvečjemu za zastojkarja bi me bili sprejeli. Zato sem odpotoval še isti dan proti domu.

Na železniški vožnji sva se sešla z rojakom Ivom s Planine, ki je studiral pravo v Ljubljani kot odvetniški pisar, vpisan pa je bil na Dunaju. Zasmilil se mi je. Taki bolniki so za v bolnico, a ne za na potovanje. Med kašljanjem in hropenjem mi je razložil svojo zgodbo. Na gimnaziji je živel pri teti, ki je imela lepe dohodke iz obrti pokojnega moža. V času, ko je končal on gimnazijo, je teta izgubila vse imetje in zašla v bedo. On je zato ostal tudi kot jurist v Ljubljani, da je s svojim skromnim zaslužkom omogočal bedno

življenje teti in sebi. Tisto leto pozimi pa je obolel, nekaj časa je ležal pri teti; ker se mu ni zboljšalo, so ga prenesli v bolnico. Po večtedenskem zdravljenju so mu svetovali, naj si pomaga na boljši zrak. Zdaj gre domov, sicer že davno nima doma ne roditeljev, pač pa samo še sestro, kjer upa dobiti kôt za ležanje vsaj nad hlevom in nekaj mleka na dan. Izposodil si je knjige in zapiske predavanja, zakaj jeseni mora napraviti izpit na Dunaju. O vsem tem mi je pripovedoval tako mirno, zaeno pa s tako železno voljo, kakor da bi rekel: »E, kaj, kašelj zase, jaz zase!«

Občudoval sem ga kot moža, ki je znal ohraniti duševno mirnost in vedrost z neokrnjeno življensko voljo navzlic bedi in obupnemu zdravstvenemu stanju. Kar majhen in smešen sem se zazdel sam sebi v primeri z njim!

Ko smo se bližali Postojni, najini namembni postaji, odkoder je bila redna poštna zveza v vipavsko dolino, sem s strahom opazil, da se je lotevala tovariša vročnica, zunaj pa je divjala silna burja in nabrisala že visoke zamete, ki jih je stroj našega vlaka s snežnim plugom komaj rezal.

»Najbolje bo, Ivo, da ostaneš v Postojni, dokler se zimsko vreme ne poleže!«

»Nimam denarja več ko za danes in v tej zimi ne ostanem za nič!« se je odločno branil.

»V Postojni imajo novo in zelo čedno bolnico, spremim te vanjo in priporočim,« sem mu prigovarjal, boječ se za njegovo življenje.

»Burje sem vajen, saj sem v njej rojen! Če pojde poštni voz, pojdem z njim, če ne, počakam do jutri v kolodvorski čakalnici.«

V Postojni nas je izstopilo nenavadno mnogo potnikov, burja pa je brila svoje divje burke kakor pred pustom. Huda borba se je vnela že na kolodvoru, kdo se popelje na edinem vozilu, majhnih saneh v trg. S silo, sklicujoč se na njegovo bolezen, sem spravil na sani tovariša, njegov in svoj kovčeg, jaz pa sem gazil po bližnjicah preko visokih zametov na pošto, da zagotovim sedež tovarišu in sebi. Prijazni poštar, moj stari znanec, ni hotel izprva niti slišati, da bi odpravil pošto v Vipavo v takem vremenu, boječ se, da mu obtiči pošta kje v zmetu; naposled se je dal preprositi, videč nas toliko potnikov, ki smo vsi tiščali vanj vsak s svojo nujno prošnjo. Dal je napreči dve dolgi vozili — kmečke sani, ki so se v potrebi mogle spremeniti v vozova, in z veliko zamudo smo krenili na pot. Tovariša sem zadelal v konjske odeje in ga posadil na sredo, da je bil zavarovan proti silnemu vetru. Bila je že trda noč, ko so sredi Rebernic sani izpremenili v lojtrnice, ker je bila cesta večinoma kopna. Marsikje se je voz še

zaril v zamet, da smo morali vsi razen dveh se-
stopiti in voz pehati iz snega. Ledena burja je
brila tudi po dolini, bolj ko na pol premrli smo
dospeli v Vipavo, kjer je že skoraj vse spalo.

Ivo je izstopil, češ, da poišče znanca in da se
jutri napoti domov, na eno uro oddaljeno Planino.
Nisem ga dosti silil še naprej s seboj, vedoč, da ni
nič pripravljeno, ker me doma niso pričakovali.
Pri slovesu sem mu zabičeval, naj se drugi dan
zglasi pri starem vipavskem zdravniku dr. Kendi,
ki je slovel po pravici daleč okoli. Ko sem mu
stisnil mrzlo, mokro roko, me je obšel občutek,
da se poslavljava zadnjikrat. A moj rojak Ivo
je bil dovolj pameten, da je preko mojih straho-
petnih slutenj in moje učene, a neprebavljene
navlake v glavi bolezen premagal in jeseni na-
pravil izpite. Že čez teden dni mi je sporočil, da
se mu zdravje na domačem zraku, ob domači
skuhnji in mlečnem močniku kar vidno vrača.

Nekaj let kasneje sva se sešla z rojakom Ivom
na skupnem torišču, on kot odvetnik, jaz kot
zdravnik. Tiste poti domov sva se večkrat spo-
minjala; njemu se je zdelo, da se je rešil iz ta-
kratne nevarnosti le z mojo pomočjo, jaz pa se
zavedam še dandanes, da mi je zgled njegove
jeklene volje mnogo pomagal preko težav, ki so
se nenadno pojavile na moji poti v življenje.

Drugi dan je bil lep in topel pomladni dan,
gore so bleščale v soncu, zameti, ki jih je bilo
celó v dolini mnogo, so dajali domačiji nenavadno
praznično lice.

Sosed stric Štefek, star nadušljevec, je pri-
hitel iz svoje hiše in me pozdravil: »Hvala Bogu,
dohtarja imamo doma, da nas ozdravi! Pa,« je
nadaljeval kakor v zadregi, »nemara začnete kar
pri sebi, zakaj reven stel«

Reven pomeni v našem narečju kakor betežen
ali bolehen. Tudi oče je pri kosilu omenil, da se
mu zdim bolan, češ, da sem bledorumenkast ko
sveča, suh ko trska in pokašljujem. Odvrnil sem
brezskrbno, da sem prišel domov prespat se, na-
jest in napojit zraka in sonca, ter pristavil, da mi
že več mesecev ni teknila nobena jed tako, kakor
ješprenj in krača z domačo repo, kar smo prav
takrat obedovali.

Godilo se mi je prav dobro, svojih skrbi glede
bodočnosti nisem zaupal doma nikomur. Kmalu
sem imel dovolj drobiža, ki so mi ga nanosili
ljudje od blizu in daleč in mi ga za moje nasvete
časih celó vsiljevali, tako da sem imel kmalu za
vsakdanje potrebe in še kaj več.

Kmalu sem bil glede bližnje bodočnosti na
jasnem. Dobri znanci so me hoteli spraviti v Trst,
kjer je bila velika bolnica in kjer bi se dalo

mного naučiti. A ker bi se moral tudi tam vzdrževati
sam kakor v Ljubljani, sem se rajši odločil
za kliniko v Gradcu.

Pri zdravniški preiskavi, ki je bila dovolj
površna, mi je omenil zdravnik, da sicer nisem
zdrav, a da mi on kot stanovski tovariš ne mara
delati ovir in da me kljub moji bolehnosti pri-
poroči za sprejem. Zdravnikova opomba me je ne-
prijetno dirnila in obtičala v meni kakor žgoče
želo, dasi se nisem čutil bolnega.

Čez nekaj tednov sem, podprt s posojilom se-
veda, odšel v Gradec. Preden sem vstopil v službo,
sem se hotel prepričati o lastnem zdravju. Ne
čisto brez skrbi sem se napotil na kliniko za no-
tranje bolezni. Ko sem se pojavil v ambulatoriju
med drugimi bolniki, me je službujoči asistent, ki
sva si bila dobra znanca, brž poklical v preisko-
valnico in me pregledal. Obraz se mu je nekoliko
pomračil in kakor v zadregi je naprosil iz sosedne
sobe predstojnika klinike, profesorja, ki me je
poznal.

Profesor, ki je kmalu zatem odšel v Berlin in
tamkaj zaslovel po svojih znanstvenih delih, me
je tudi pregledal in mi svoje mnenje povedal
z očetovsko prijaznim glasom: »Ljubi prijatelj in
tovariš, veliko pač ne boste zdravili!«

»Kaj mi je vendar početi?« sem vzkliknil.

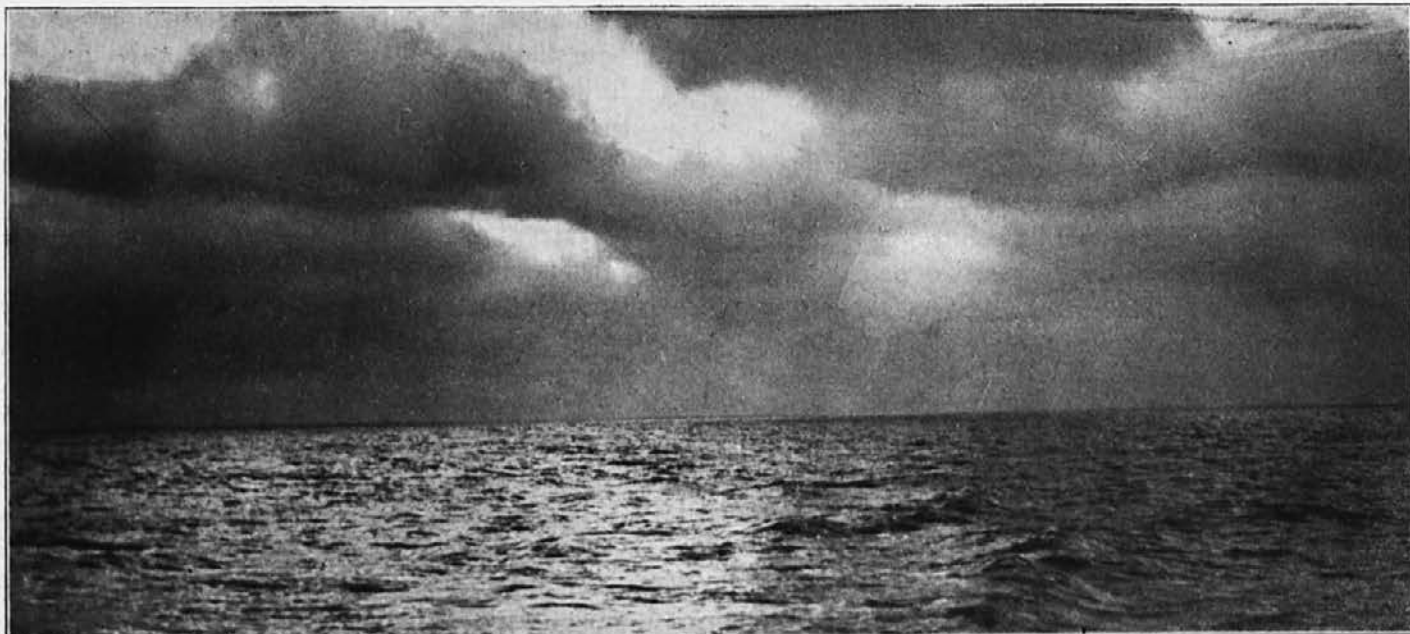
»Nič, prav nič!« je odvrnil mož mirno in mi
ljubeznivo podal desnico v slovo.

Omamljen, kakor da je treščilo vame, sem
obsedel. Na asistentov opomin sem se opravi-
l in komaj slišal njegove tolažече besede, češ da »stari
ris« nalašč pretirava in tako daje navodilom večji
poudarek. Vsekakor naj se držim profesorjevega
recepta: Nič. Ta nič naj pomeni, da opustim vsako
delo in živim samo za svoje zdravje.

Ne vem več, kako sem se zahvalil in poslovil,
tudi ne vem, kod in kako dolgo sem taval. Truden
sem zaspal na klopi, zbudilo me je močno sonce,
ki je popoldne prisijalo name izza ozelenega
bukovja vrh Rožnika (nad Gradcem). Vdal sem se
uživanju pomladi. Po tleh je vse klilo in dehtelo,
v zraku je brenčalo in cvrčalo.

Pogled na mesto, zavito v prašen mrč, me je
presunil. V trenutku sem se namreč zavedel muč-
nega položaja. Po tolikem trudu in trpljenju sem
se prebil do praga k novemu življenju, ki naj bi
bilo jasnejše od mračne mladosti! In na tem pragu
mi zapira pot — smrt. Moj Bog, moj ljubi Bog!

Toda sredi od življenja prekipevajoče prirode
je zrasel v meni silen odpor zoper bolezen. Ta bi
bila lepa, sem si dejal, da bi se brez boja vdal!
Kaj še! Ali zmagam ali podležem, a samo v borbi
z njo! Videl sem že dotlej nekaj vrstnikov, ki so

Julijski večer na morju. (Fot. Fr. Krašovec.)

se potuhnilo iz strahu, meneč, da jo odženejo zlepa, a jih je pobrala začuda naglo, dočim se nekateri, bolj srčni in bojeviti, uspešno boré proti njej. V boj še jaz! Z jekleno voljo!

Od vetra me je začelo mraziti. Tudi lačen sem bil. Zavil sem jo čez hrib v kmetsko gostilno, kjer sem snoval bojni načrt zoper bolezen.

Drugi dan sem se prijavil na kliniki. Po mojih željah je profesor uredil službovanje tako, da sem bil zaposlen le deloma v bolniških sobah, večinoma pa v kliničnem laboratoriju (delavnici), naprtil mi je vrh tega še knjižno delo. Popoldneve sem imel zato proste. Najel sem si čedno, zračno in sončno sobico, zjutraj sem se napajal z mlekom, opoldne sem hodil na preprosto domače kosilo, zvečer me je doma čakala mlečna jed. Vsako popoldne sem odrinil z gradivom za medicinsko proučevanje v gozd in tam na pol slečen pogonal. V deževnem vremenu sem posedal v obsežni lopi restavracije, kamor sem redno zahajal na kislo mleko. Zvečer sem bil že brž po devetih v postelji, kar se poprej ni dogajalo vso študijsko dobo. Izprva mi je bilo težko zaspati, a ker sem se navadil zgodaj vstajati, je kmalu prešla tudi ta ovira. Gostilne in kavarne so mi postale tuje.

Tako sta mi potekla pomlad in poletje. Jeseni, v začetku novega študijskega leta, mi je ponudil profesor prvo plačano službo, ki se je takrat izpraznila, službo pomožnega zdravnika za mesečnih 15 goldinarjev (to je bilo prav toliko, kolikor sem plačeval stanarine) s pogojem, da prevzamem celodnevno službo. Pripomnil je, da to lahko sprejemem, češ da sem med vsemi zdravniki njegove klinike in bolnice najbolj zdrav. Z veseljem sem

sprejel ponudbo, saj sem tudi jaz sam že zdavnaj pozabil na svojo bolezen.

Drugo pomlad sem dobil v isti bolnici boljše plačano službo s stanovanjem in 50 goldinarji mesečne plače ter hrano vsak tretji dan, ko sem imel nadzorno (stražno) službo. Tako sem začutil prvič v življenju trdna tla pod nogami.

LOFOTSKI RIBIČI

Iz knjige: JOHAN BOJER, DIE LOFOTFISCHER

Priobčnje A. šerko

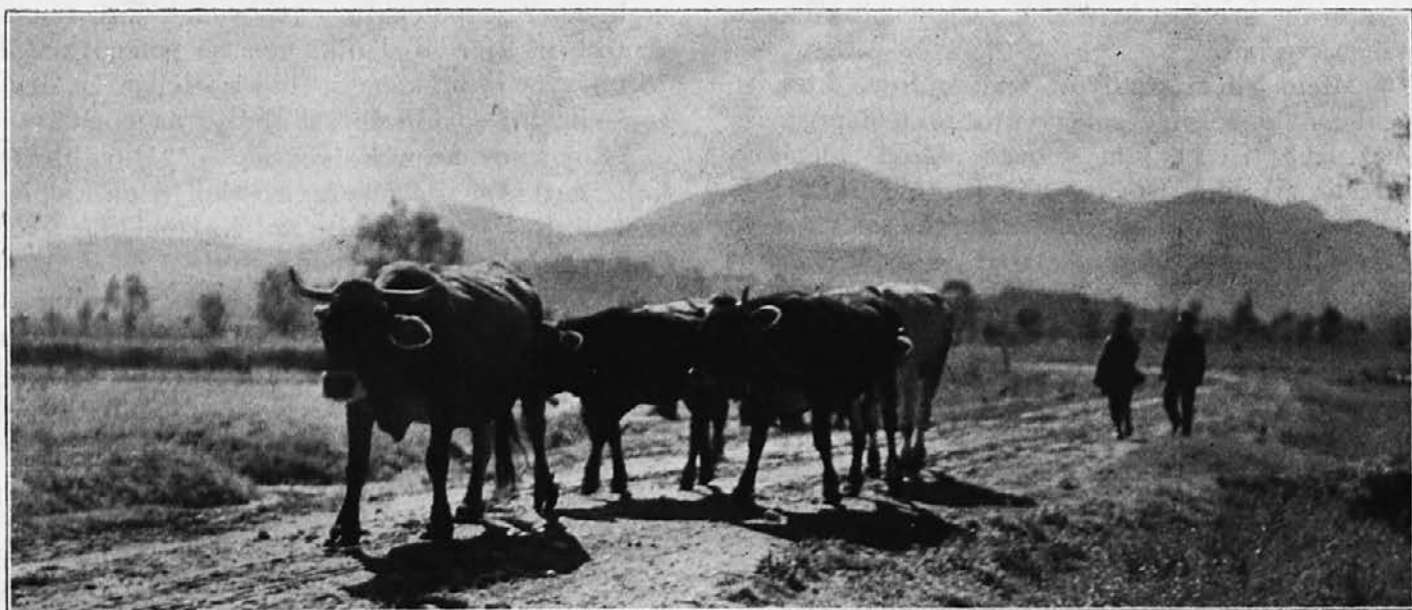
12. Na vzhod.

Morske ptice so letele na vzhod. Kristaver je bil zopet s čolnom v loviščih in zrl proti vzhodu za njimi. Tudi njega je tja vleklo. Če je zatislil oči, mu je bilo, kakor da ga veže neka temna slutnja z roji rib, ki gredó nekje svoja pota. Tudi njega je vleklo na vzhod, tja na vzhod. Nikomur ni rekel besede, pa nekaj je moral začeti.

Snežilo je brez vetra. Po strehah koč so se nabirale bele gore. Ladij v pristanu skoraj ni bilo spoznati, snežilo je noč in dan.

Nekega večera je Kristaver vzel Suzanso pred koč. Govorila sta dolgo po tihem. Nato je zbral pri čolnu svoje ljudi. Pozneje so prinesli iz koč različne drobnarije na krov. Danes so možje z »Mroža« hoteli zgodaj k počitku.

Snežilo je še vedno. Morje je bobnelo, bilo pa pri tem mirno, da se mu je zdelo, kakor da mu prisluškujejo gore in čeri. In ko so luči ugasnile in je pristan ležal v spanju, je snežilo še bolj na gosto, mehko, brez šuma. Sneg se je nabiral po

Julija na Ljubljanskem barju. (Fot. Fr. Krašovec.)

potih, strehah in prizidkih in stopnišča spreminjal v hribčke. Ladje in čolni so tako mirno ležali v pristanišču, da se je sneg kopičil po jamborih in drogeh. Tu so ležale mogočne galease in nordlandske jahte, kakor z belo pajčevino pokrite, sloke in mlade; vse je bilo tako deviško lepo in belo, vsepovsod se je dvigalo v svitu svetilk, kakor da je v poročni srajci, kipeče v nebo.

Ti plugi valov, dišeči po olju, katranu in morju, so počivali, se lepotičili in vedno globje potapljali v pravljíčnost. Jambori so bili tu podobni slokim vrhovom cerkvenih zvonikov, čakajočih, da se oglasi srebrni zvonček in jih zaziblje v pobožnost. Zdaj pa zdaj je zapljuskalo ob mostiščih; sneg je bil zdrsnil s strehe. Beli sneg in slano, sivo morje sta se objela. Trenotek samo je sneg obležal na površini bel — in izginil.

Uro po polnoči se je na pečinah nekaj zgenilo. Možje so prihajali, drug za drugim v temi: Kristaver s svojimi ljudmi. Tiho so hodili, s škornji v rokah, pod pazduhami pa svitke posteljnine. Kar v nogavicah so gazili sneg, samo da bi jih nihče ne slišal. Nihče ni izpregovoril besede. Zaboji s hrano so bili že v čolnu. Zdaj je šlo za priti na krov. Stopili so v majhen čolniček in veslali z rokami; veslo kaj rado zaškriplje. Glej, tam leži »Mroč«, kot bel paradiž. Previdno gredó na krov, škornjev ne utegnejo obuti. Zdaj gre še za to, da se nevidno in neslišno ukradejo odtod. Lahko je zapustiti kak kraj, pa prav tako lahko imaš sto in sto drugih čolnov za petami. Samo Per Suzansa je bil temu kos.

Ko so dvignili sidro, je čoln začel otresati svojo lepoto. Sneg je naletaval šestero široko-

krajnih klobukov. Čoln sam ga je bil do polovice poln. Pa to se bo že pozneje izmetalo. Vesla so bila v kljukah, pa so jih z debelimi rokavicami podložili, da bi ne škripala. In čoln je zdrsel. Mimo ladij z rumenimi lučmi na jamborih je šlo. Čim bolj so se oddaljevali, tem bolj so zajemala vesla. Slednjič so jih sneli in obuli škornje. Noga-vice so bile sicer premočene, pa mornar mora kaj takega že prenesti. S škafi in korci so izmetali sneg in se predali vremenu in vetru. Vleklo jih je na vzhod. Pa ni bilo vetra in tok morja jim je bil nasproten. Zopet je bilo treba veslati.

In so veslali.

Trije pari vesel so se upirali v vodo, šest mož, dva pa dva drug poleg drugega, se je upogibalo naprej in nazaj in zopet naprej in nazaj, glave v širokokrajnih klobukih so v parih valovile sem in tja. In toplo jim je postajalo in sneli so klobuke z glav. Čoln je težak — pa kar naprej! Dolga in težka so vesla in tok jim je nasproten, pa kaj zato! Kdor res hoče naprej, tega ne nese nazaj.

Kristaver sam je moral prijeti za veslo. Zdaj pa zdaj dvigne glavo in zre preko morja; neki svetilnik mu kaže smer proti vzhodu. Ure potekajo. Temna noč je še vedno. Minuli so časi, ko je Lars imel krvave roke. Sedaj so kakor iz usnja. Pa s časom mu začenja šumeti v ušesih in kljuvati v sencih. Tudi noge, ki tičé premočene v škornjih, ga začenjajo boleti. Kdaj se bodo oddehnili? Nihče ne ve. Kristaver hoče na vzhod. Mogoče bodo jutri ob tem času še vedno veslali. To je stvar vodje.

Nihče ni izpregovoril besede. Nihče ni imel nobene misli več. Samo roke so se napenjale, noge

se upirale, hrbti se krivili. V vseh je bil samo en nagon: veslati.

Mimo rtičev, zalivov ter skjárov, kjer se peni morje, se rine čoln v protitoku naprej. Ne sneži več. Tu pa tam se med oblaki zeleno in rumeno svetlika. Ista tema in isto svetlikanje je po vsem morju. In zdaj naenkrat, kakor da se je pretrgalo nebo: oblaki zaživé, se izpremené v ljudi, v živali, v čolnarje v čolnih. Žene, ki imajo z rutami ovite glave, hité sem in tja, otroci jahajo na ribah, vse je potopljeno v rumen in zelen ogenj. Tako je po vsem morju.

Tam zgoraj zlohoten svet, svet čarovnij, tu spodaj pa samotni čoln z nekaj ribiči, strmečimi v te zelene in rumene pošasti. Iste spake se porajajo po vsem morju in obkrožajo čoln; nebo in morje je polno pošasti.

Kam hočete, možje? Niti Kristaver tega ne ve. Kakor temnemu klicu prisluškuje na vzhod, kakor da bi mu kazala busola tja pot, tja na vzhod. Že večkrat je bil sledil takemu klicu in ni se kesal. Pa tudi on vidi strahote na nebu in morju in mu je, kakor da je na begu. Pred čim? V vodni brazdi za čolnom plava spačena groza različnih obrazov: beda. Ne preganja prvič ribičev, ne veslajo prvič možje, da ji ubežé. Pred njimi je upanje, rešitev, kjerkoli. Zato pa: Upri se in veslaj!

In so veslali. Svetilniki pod zasneženimi vrhovi Lofotov so ugasnili, morje postaja svinčeno; pravljica izgine z neba in utone v morju. V zalivih zagledajo v številnih lučih Kabelvaag.¹ Dani se. Na vzhodu pred seboj vidijo gorske grebene z globokimi fjordi in sundi. To je Vestfjord, siv in rumen, pod sivorumenkastim nebom, in onstran milje širokega morja se vidi v črti vrsta gorá — norveška celina.

Kaj sedaj? Kam?

In zgodilo se je, da je Kristaver skočil na klop in se razgledoval. In je dvignil roko, in vsa vesla, prav ko so se hotela spustiti v vodo, so zastala, samo pljuskanje protitoka se je čulo pod čolnom.

Kristaver vidi gručo čolnov, ki zapuščajo Kabelvaag in Svolveaer.² Kakor da bi jih bila kaka novica splašila iz spanja, kakor gasilci k požaru hité. Že prihajajo parniki in prehitevajo čolne. Kam, kam gredó?

»Kaj je to?« je vprašal Henrik Rabben in tudi skočil na klop.

Pa je že Kristaver uprl ostro pogled nekam drugam. Daleč zunaj na morju je bil zagledal pisane oblake ptic. Nad lovišči je moralo biti. In začulo se je puhanje kitov, brizgajočih vodo v

zrak. Kjer se potepajo v teh vodah kiti, tam so slaniki, in kjer so slaniki, tam so polenovke. Šlo je na vzhod; bržkone so bili odšli tja že drugi roji rib, saj so bili že vsi ljudje na nogah.

Roj kitov ne more več nazaj, gotovo drvi v kak fjord. Vsi na »Mrožu« so skočili na klopi in strmeli. Kaj je to? Glejte no! Kaj pa je to? Kristaver ni črhnil niti besede.

»Veslajte!« je kriknil in skočil k veslu.

In so zopet veslali. Čoln je frčal naprej, kar plesala so vesla. Kakor blazni so bili vso noč veslali, zdaj so bili potrebni oddiha in koščka kruha, pa kaj, ko jih je vse kaj boljsega čakalo: tam so morali biti in so veslali.

Pozneje podnevi so videli številne jambore štrleti za seboj iz morja in se gnati za njimi. So li bili opazili njihov tajni odhod ali so videli, ko se je Per Suzansa odpeljal — kam? In priklopi se čoln: tu mora biti kaj vmes, drugi to vidijo; kaj to pomeni? Pridruži se jih še več, vest o rojih rib gre od ust do ust, alarm, in že se cel plaz čolnov odtrga od brega. Že prihajajo.

Dim se dviga; tudi parniki so med njimi. Ti imajo novodobne priprave in dvigajo s svojimi potopljivimi mrežami bogastva iz morja. Dosedaj še niso imeli prilike, pa boste že videli. Dobili so pač brzovjavke. Daljnogledje imajo. Kdor bo sedaj prvi! Prvi? Že prehitevajo čolne za njimi, že se jim bližajo, tudi »Mroža« so že prehiteli. To so imenitni gospodje, na konjih*. Ribič čolnar je pa suženj; sam mora vleči svoj voz, mora veslati in veslati, veslati in garati, da se mu kri nabira v ustih in vendar pride prepozno. Gospod imenitnej pa sedi lahko pri dobri jedi v kajuti na mehkem in vendar je prvi na mestu.

Parniki so že mimo njih. Dim se vali za njimi.

Veslajočih se polašča obup, pa vendar vzdržé. Poldan je že in še vedno veslajo. Na vseh straneh kar mrgoli od čolnov. Prišli so iz bližnjih pristanov, zaspanci, sedaj pa hité, veslajo kakor za stavo. Možje na »Mrožu« so veslali vso noč, zdaj nočejo zaostati. Noben od njih nima ranjenih rok, le Arnt Aasan pljuje kri, tiho ječi, pa ga nihče ne sluša.

Visoke stene ob ustju nekega fjorda so vrgle svoje sence nanje. Cel gozd jamborov je v ustju, čuje se šumenje glasov. Kaj pomeni vse to?

Kristaver je hitro premislil. Če so zavile ribe, gnane od kitov, v ta fjord, ne bodo mogle več ven, saj se fjord nekaj milj znotraj končava v skalovju. Šum glasov je postajal glasnejši. Kristaver se je ozrl tja. Kaj? Kaj je to? Vrsta parnikov se je bila vlegla kakor veriga pred ustje fjorda in ga zaprla. Čolni niso mogli naprej. Gnetli so se

¹ Večji kraj na Lofotih. — ² Največji kraj na Lofotih.

na kup. Ko se je »Mroč« približal, se je šum glasov stopnjeval do divjega vrišča, tuljenja, psovanja in vzklikov tisočev grl.

»Kaj pa je vendar?« je zaklical Kristaver v čoln, ki je vozil pred njimi.

»Pravijo, da stojé polenovke kakor stena v fjordu, parniki pa ne pusté čolnov naprej. Gospoda hoče vse sama zase. Vrgli so mreže. Mi pa ne smemo naprej.«

Kristaver je zaklel in v trenutku že stal na klopi. Glavo je nagnil nazaj, roko položil na drog krmila, širokokrajnik je bil že ponoči vzel z glave, in tako je stal, gologlav, plavih kodrastih las. In Lars je zopet gledal očeta in mislil na Olafa Trygvasona.¹ Tako je bilo v bitki pri Svolderju.

»Veslajte!« je kriknil.

Že so bili v gneči med čolni, pa vendar še nekaj lučajev od parnikov, kjer je bil trušč najhujši. Ustje fjorda ni bilo širše od pol milje. Na obeh straneh strme pečine, znotraj pa goste jate ptic, preletavajočih se z divjim vreščanjem. Ribičev se je polastilo razburjenje. Tam notri je bilo bogastvo, oni pa niso mogli tja. Veleribič, imenitni gospod, je hotel vse zase.

Puhanje kita se je čulo iz fjorda; hotel je ven, pa je videl, da mu zapirajo parfiki pot. V strahu se je zopet obrnil in puhaje odplaval nazaj. Ribiče je še bolj razvnelo. Kjer je kit, tam je bogastvo.

Rjovenje tisoč grl je napolnilo zrak; pesti so se dvignile; iz sto in sto čolnov so buljili spačeni obrazi. »Pustite nas v fjord, sicer vas pobijemo!«

Na parnikih ni bilo videti žive duše. Njih težka, železna trupla so fjord samo zapirala. Pač, na parniku tik pred »Mročem« se je pojavil na poveljniškem mostu gospod v kožuhu, rdečega obraza, v kosmati čepici. Malomarno je hodil sem in tja in kadil iz dolge pipe. K njemu je pristopil še kapetan v pooljeni suknji in zaklical: »Potrpajte, možje, da izpraznimo mreže. Kdor prej pride prej melje. Odpeljite se domov, v svoja lovišča, to tukaj je naše.«

Bučno smejanje. »Vaš? Vaš, da je fjord? In ribe v vodi, so te tudi vaše? Ha ha ha!«

Znan glas se je oglasil čisto od zadaj iz gneče čolnov: »Naprej, možje! Vrag naj jih vzame! Udárimo, fantje!«

Bil je Jakob, ki je bil tudi že tu in čigar čoln je bil prav zadaj poleg Pera Suzanse.

Cel zbor glasov je povzel njegov bojni klic: »Naprej, fantje! Vrzite jih v morje! Po njih, fantje!«

»Naprej!« je zakričal tudi Kristaver in skočil

¹ Norveški kralj, ki je padel leta 1000 po Kr. v bitki pri Svolderju na zapadni obali otoka Rojane. Opevajo ga narodne pesmi.

z veslom v roki v čoln pred seboj. Kjer je oče, tam mora biti tudi sin, in že je stal Lars poleg njega s čolnarskim kavljem v rokah. Kaneles, Élezeus Hylla in Henrik Rabben so drveli za njim, vihteč težka vesla, korce in kavlje. Arnt Aasan je bil pa mnenja, da nekdo mora paziti na čoln, in je hitro zavzel mesto vodje in prijel za krmilo.

Težki škornji so ropotali od čolna do čolna, orožje sicer ni bilo ostro, bilo ga je pa cel gozd, ki se je valil proti parnikom. »Po njih, po njih! Vrzite jih v morje!«

Nek parnik je zapiskal, kakor da kliče na pomoč. Večji del moštva je bil pač v fjordu pri mrežah. Ribiči so splezali na krov. Bog se jih usmili, ki jim padejo v roke! Pa na parniku so bili računali s tem. Strojvodja s soslednega parnika je nameril cev z vrelo vodo napadavcem naravnost v obraz in jih oparil. To jih je razbesnilo. Začuli so se kriki, stoki in kletve. Možje so se opotekli nazaj in skočili v čolne. Krov parnika je bil kakor pometen. Napad je bil odbit. V fjordu so mogli nadaljevati lov s potopljivimi mrežami in nemoteno dvigati bogastvo iz morja.

Vedno novi čolni so prihajali, vsi s prepotnimi možmi na krovih. Veslali so bili z vsemi močmi, da bi bili pravočasno na mestu. Besnost je nalezljiva. Boj, kričanje in stokanje oparjenih je podžigalo druge. Že so novodošli skakali od čolna do čolna. »Po njih, v morje z njimi!«

Tokrat so napadli vse parnike. Novodošli so preHITEVALI one, ki so bili prej spređaj; tu pa tam se je zabliskala sekira. Pa veleribič se je bil na obrambo pripravil. Imeli so pri rokah cevi z vrelo

V vrtnem hladu. (Fot. Fr. Krašovec.)

vodo in so jih zopet obrizgali in možje so se opotekali. Mnogo jih je padlo v vodo in so jih morali dvigati v čolne. Novo rjovenje, kričanje in stokanje.

Pa Kaneles Gomon je bil svoje dni korporal in zdaj je prevzel komando. »Pazite!« je kričal. »Bajonete na puške!« In potegnil je nož in ga z jermenom privezal na veslo. Mnogi so storili isto. In Kaneles je komandiral: »Napad z bajonetom! Zakoljite svinje! Naprej!«

Oparjeni so bili najbolj divji. Tisti, ki so še videli, so planili z noži naprej, divji od bolečine in besa. Pa zopet je brizgnila vrela voda. Od pečin je odmevalo divje kričanje. Roji galebov so prileteli, krožili vreščec nad čolni, čakajoč plena.

Tam na poveljniškem mostu pa je stopical gospod v kožuhi; bil je tako gotov svoje zmage, da je mirnega obraza še vedno kadil iz dolge pipe, kapetan poleg njega pa je bil prevzel komando nad strojevodjo s cevjo. »Tja, tja!« je kazal. »Daj mu, daj curka! Tako je prav, imenitno!«

Strojevodja je droban dečko z zavihanimi rokavi, tetoviran po podlehkih. Pravkar je bil nameril cev tja, kjer je prišepaval Jakob, pa se je naenkrat pojavil za njim mlad fant, bil je Kaneles. Podplaval je bil parnik in pripeljal z druge strani na krov. »Pozor!« je kriknil kapetan. Pa preden se je strojevodja mogel obrniti, je, zadet od težke medeninaste tobačnice, omahnil. Kaneles ga je brcnil, da je odletel navzdol po stopnicah pod krov, zgrabil za cev in jo nameril na onadva na poveljniškem mostu. Gospod v kožuhi se je prijel za obraz, zarjul in omahnil nazaj. Kapetan je klel in rjovel, počenil in mirno obležal. Kaneles pa je nameril cev na strojevodjo sosednega parnika. Vodil je zavzetje trdnjave. Bil je general. Oni tam je dobil curek v obraz, spustil cev in zarjul.

V naslednjem trenutku so ribiči vdrli tudi na ta parnik in preden so se zavedeli, so bili parniki v njihovi oblasti. Sicer je že nekaj čolnov iz fjorda hitelo na pomoč, pa je bilo že prepozno.

Gospod v kožuhi se je bil dvignil, si z eno roko pokrival obraz, z drugo pa mahal, da hoče govoriti. »Čujte, ljudje! Lahko greste v fjord, samo obljubite, da se boste ogibali naših mrež.«

Pa prav tako bi bil lahko govoril viharju. Nekaj divjih fantov ga je zgrabilo in ga vrglo čez krov. Isto pot je šel kapetan, preklinjal in mahal krog sebe; sreča, da so bili čolni mrežarji v bližini, ki so jih polovili.

Tako se je zgodilo na vseh parnikih. Oparjeni, pol slepi ribiči so divjali, pometali so kapetane, lastnike brodov in strojevodje čez krov, udrli v kajute, razbili tam zrcala, svetilke, steklenice,

sploh vse, kar jim je prišlo pod roke. Osveta, osveta! Pa to je trajalo le nekoliko trenutkov. Tam v fjordu so ribe, bogastvo, ribe — ribe!

Hitro so razmeknili parnike in ribiško brodovje je vdrlo v fjord in se razlilo po njem vedno globje in globje. Zapazili so zaporne mreže, drugo za drugo. Te so hoteli imeti. Tak je bil torej gospodov veleribičev način, da bi obogateli: v nekaj dvigih izprazniti morje, da revežem prav nič ne ostane! »Zgrabite jih! Naprej!« Med mrežami so stale ribe tako na gosto, da se je zdelo da bije toča po vodi; po vsem fjordu je bilo enako: hrbtne plavuti, vsepovsod same hrbtne plavuti. Fjord je kipel, veslali so v ribah, bilo je kakor v pravljici. Vseh oči so bile krvavo podplute. Dvignili so vesla k udarcem, se polastili čolnov mrežarjev, pobili može in se vrgli na mreže, jih rezali, trgali in cefrali v cunje. Naj uidejo ribe! Še ena mreža je tam zadaj. Čolni hité tja, boj se nadaljuje.

Pa glej, kit se vrača. Skozi fjord divja, prska in puha, stoka od groze, da odmeva od skalnatih sten. Ni bil našel na koncu fjorda izhoda in se začutil jetnika; groza, oj groza! Pred seboj podi roje slanikov, pa mu jih ni mar, brez uma divja, da bi našel izhod na morje, na morje. Kakor velikanska ladja dviga valove. In še eden prihaja. Mirno postane v čolnih. Vse beži k bregu, da se mu izogne.

In še tretji je tu. Pa tega preganja njegov smrtni sovražnik — delfin. Visoko se mečejo iz valov, njih sloka, sinja telesa padajo z glasnimi pljuski nazaj v vodo, da škropi na vse strani. Od velikanske mesene gore trgajo kose in skačejo zopet veselo v zrak. To je lov! Je li čudno, da je kit kakor ponorel? Kakor plug orje med zaostalimi čolni, ki se niso utegnili umekniti, in jih premetava na visokih valovih. Obupni kriki. Delfin se je bil dvignil v zrak in toliko da ni padel v neki čoln. Temna mesnata gora pa divja tako blizu mimo, da bi ji lahko skočil na hrbet.

Že ima kit čolne za sabo, pa zopet so parniki prav pred njim. Je fjorda tudi tam konec? Kit se hoče zopet obrniti, pa delfin je nad njim. In kakor da mu smrt stiska srce, se zažene, njegovo strašno telo se dvigne iz morja in obvisi nekaj trenutkov v zraku, pa je pretežko in mora nazaj, kjer ga čaka sovražnik z zobmi kakor noži. Trenotek pleše kit sem in tja, fjord se peni in vre. Delfin pa trga kos za kosom z njega, da brizga kri in pordeči sive valove. In kit sune navzdol, globoko na dno, da se mu z zadnjim udarcem dvigne rep iz valov, mehurčki vstajajo, parnik v ustju fjordov se je zazibal: kit je, ki rije pod njim na begu v morje.

(Dalje prihodnjič.)

IZ ANATOMIJE O ŽIVETJU, DEJAVI IN SMRTI RDEČIH KRVNIH TELESC

Dr. Janez Plečnik

Govorili smo o razbegljivih (kemičnih) spojkah; povedali smo, da je krvno rdečilo (hematin oziroma hemoglobin) razbegljivo spojeno s kisikom. Dejali smo: krvno rdečilo ima časih več časih manj kisika (kemično) pripojenega; ugotovili smo, da ta »več ali manj« zavisi od »več ali manj« kisika v okolici krvnega rdečila.

Umevno je — tudi skušnja uči to —, da je begljivost sestavnih razbegljivih spojkov tem večja in tem opaznejša, čim večja je površina razbegljivega spojka; saj je umevno, da begljivi sestavnik spojka tem lažje stopa iz spojka in da begljivi sestavnik spojka tem lažje stopa v spojek, čim dostopnejši je spojek, torej čim večje površine je.

Ne vzemi zadeve preveč »znanstveno«, pa ti bo koj umevna. — Košček sladkorja se počasi topi v vodi. Razbij, zdrobi, razmlinči sladkor — povečaj torej površino koščka, pa se bo sladkor urno topil. — Misli si čebrico pa 8 litrov smrdeče gnojnice v njej — pa bo smrdljihalo danes, pa jutri, pa čez teden dni, pa čez mesec dni. Pa razmaži teh 8 litrov gnojnice po 4000 m² polja — povečaj torej površino gnojnice —, pa bo pošteno zasmrdelo, gnojnica bo pa tudi (skoraj) na mah ob vso smrdljivino. Gnojnična smrdljivina so v gnojnici nastali in od gnojnice prisrkani (smrdljivi) plini, ki uhajajo iz gnojnice; ti plini uidejo tem hitreje iz gnojnice, v čim tanjšo plast razmažeš gnojnico.

Sedaj si misli 8 litrov krvi, oziroma vsa krvna telesca, ki so v 8 litrih krvi, razprostrta po ploskvi, mereči 4000 m², pa ti bo kar umljivo, da bo vsprejel hemoglobin krvnih telesc na mah in obilo kisika (iz svežega zraka), oziroma, da bo oddalo krvno rdečilo na mah in obilo kisika (v okolico, ki je brez kisika).

Naša kri pa prav res razprostre svoja krvna telesca po kapilarah pljuč. Kapilare naših pljuč so nad vse tankega ostenja in teče kri po njih nekam tako, kot da bi padala (prosto) skozi zrak v tenkih curkih; kapilare v pljučih so tudi tako drobcene, so tako ozke žilice, da krvna telesca kar le posamič smukajo in drsé skozi; vsa površina vsakega krvnega telesca prisrkava torej kisik v pljučih. Skušnja uči, da srce požene vso kri (nekam) enkrat vsako minuto skozi pljučne kapilare (Plesch). Naša kri se torej razprostre vsako minuto v 4000 m² merečo mrežo, ta mreža se prevetri in

preveja v kisiku pljuč, se nasiti kisika, odnese kisik v ude, odda kisik celicam udov, odteče (osirotena kisika) iz udov v pljuča, se znova razprostre po pljučih, se znova nasiti kisika...

*

Rekli smo, da smo zloženina celic pa da celic vsaka ima jedro. (Mladika 1928; str. 139.) Rdeča krvna telesca nimajo jeder — so torej rdeča krvna telesca celice, ali niso?

Povedali smo (prav tam), da neke celice v polni zrelosti in pa v starosti nimajo jeder, da so brezjedrčaste. — Skušnje kažejo, da rdeča krvna telesca (človeka) so takšna. Skušnje namreč učé, da rdeča krvna telesca imajo jedra ob svojem postanku, da se rdeča krvna telesca »rodé« z jedri in da imajo rdeča krvna telesca jedra v svojih mladih dnevih pa da rdeča krvna telesca izgubé jedra ob dozoritvi in da dozorela rdeča krvna telesca so brez jeder. Izguba jedra — to nam je že znano — pomeni izgubo možnosti množenja: nove celice ne nastajajo iz brezjedrčastih celic; brezjedrčaste celice živé in delujejo usojeno jim dobo, nato pa odmró brez potomcev. Rdeča krvna telesca so — tako kot vse celice našega telesa — potemke vznikne celice, imajo v mladosti jedra in preživé svoje mlade dneve (predvsem) v kostnem mozgu. Rdeča krvna telesca se množijo v kostnem mozgu, dokler imajo jedra; pozneje izgubé jedra, se odpahnejo v žile (torej v kri) in srce žene te dozorele, brezjedrčaste celice po telesu. Dozorela in ostarela rdeča krvna telesca se več ne množé; ona živé neko samsko pa kaj nemirno življenje, ona živé nekam v »celibatu«. Rdeča krvna telesca nosijo kar le in kar samo kisik po telesu in so tako dobro poposebljena (specializirana) za ta posel, da jim je vsaka drugačna dejáva tuja: rdeča krvna telesca se (sama od sebe) ne gibljejo več, se ne brigajo več za sosedo, za sestre, za prednike, ona ne čutijo; kar živi mrtvaki ali mrtvi živaki so. Srce žene rdeča krvna telesca po žilah; eritrociti kotalijo brez vse lastne »volje« po arterijah, kapilarah, venah; oni se kotalicajo brez potnega cilja, brez lastnih »nagibov«; oddajajo kisik, sprejemajo kisik, oddajajo kisik, sprejemajo kisik; oni ne oddajajo kisika tej in oni celici in oddajajo kisik le v »prostor«, ki pičli kisika; oni ne sprejemajo kisika od te in one celice in sprejemajo kisik le iz »prostora«, ki obiljava kisika. Rdeča krvna telesca delajo to in kar samo to, dokler so, dokler »živé«. Topo, nepreudarno, nemirno torej živé rdeča krvna telesca. Vemo, da tako topo, zagnano, nepokojno živetje je težko in da ni »zdravo«; pa rdeča krvna telesca »živé« res le nekaj dni, nekaj tednov; telo jim

naglo peša, opeša, se do dobrega postara, postane mrtvačina; mrtvačina se razcafuđrà in razcapà, se razbuta, razdruga, razdrobiri in razmane ob ostenju žil.

*

Eno in trideset bilijonov rdečih krvnih telesc plava po našem telesu v krvi in se razdrasa na svojih zamotanih potih. Koliko krvnih telesc pogine, zgine sleherni dan? Premislimo pa vidimo, da smrt kosi rdeča krvna telesa neprestano in z bežnostjo svetlobe. — Olajšajmo si račun ter postavimo, da je 30.000.000.000.000 (trideset bilijonov) rdečih krvnih telesc v našem telesu; postavimo še, da rdeča krvna telesa živé en mesec, torej nekam 30 dni — pa torej 1.000.000.000.000 (en bilijon) rdečih krvnih telesc odmre sleherni dan v nas. Dan ima 24 ur; ura šteje 60' (minut); minuta je 60" (sekund) — pa ima dan $24 \times 60 \times 60$ sekund, torej 86.400" (šest in osemdeset tisoč štiri sto sekund). En bilijon rdečih krvnih telesc odmre torej v nas v 86.400 sekundah. Olajšajmo si račun. Postavimo, da dan nima 86.400 sekund, in postavimo, da ima dan 100.000 (sto tisoč) sekund. Postavimo torej račun tako, da pravimo, 1.000.000.000.000 (en bilijon) rdečih krvnih telesc odmre v nas v 100.000 (sto tisoč) sekundah; rdečih krvnih telesc torej odmre v nas v s a k o sekundo stotisočeri del enega bilijona ($1.000.000.000.000 : 100.000$); rdečih krvnih telesc torej odmre v nas v s a k o sekundo 10.000.000 (deset milijonov). Nisi pričakoval tolike številke. Številka ti pove, da si grob in mrtvašnica; grob in mrtvašnica si od početka do smrti. Natura brez usmiljenja pobija krvna telesa, ki opravljajo dan in noč svoj težaški posel. Rdeča krvna telesa opravljajo svoj posel, da natura doseže svoj namen ter da naše telo živi. Natura pobije rdeča krvna telesa koj, ko se postarajo, koj, ko jim telo postane vetko. Mi smo, ki živimo ob (delu in) smrti rdečih krvnih telesc. »V delavnico sem božjo zrl, tam prestvarjanje sem stvari, a smrti nisem vzrl.«

Eno in trideset bilijonov rdečih delavčkov nam dovaža kisik; nemo in tiho delajo vse svoje življenje; nepoznani, neimenovani, neznani, neslavljeni, neodlikovani in nesebični služijo nam — celoti. Natura je »rešila« lep kos »socialnega« vprašanja s tem. Natura ni modrovala in ni pisala debelih bukev o estetiki, etiki, o spoznavno-teoretični, strukturno-dušeslovni, kulturno-socialni antropocentričnosti; natura ne uvaja s tujkami v blodnico misli. Natura dela; ona preliva večnost iz snovi v snov, iz stvari v stvar. Natura je dala rdečim krvnim telescem mladost, dala jim je zrelo dobo, dobo dejàve in natura jih odstranja. Natura pa je dala tudi »sociologom« oči, ki vidijo prav

grobe spremembe: vidijo zimo, pomlad, poletje, jesen in vidijo človeško življenje, ki se prične, poteka, ugasne. Naše oči vidijo tudi še, da se stvari časih razbohoto, da se večnost prelije v eno obliko v posebno visoki meri — govorili bomo kedaj še o tem in pokazali, da je tako razbohotenje razbohotnežu in okolici v propast.

Vidimo, da je človek zložen iz kaj uprhljivih zložnikov. Prav je, da se tudi zavemo tega. Človek namreč postaja bohota in to ni brez nevarnosti za človeški rod. Povzdiguje se v vladarje vsega stvarstva. Človek je — po sovekerskem mnenju — tako mogočen, tako vzvišen, da mu gre vse, da mu je na razpolago vse, kar vidi, kar sliši, kar tiplje, kar slaja, kar voha, kar čuti; vse, kar vse je njega — nebogljenega uprhljivca. Ta uprhljivec — »visokorodni gospod človek« — je prepričan o svoji uprhljivosti v dnu svoje duše — toda: on je tudi »član človeštva«. Stvaril je torej »socialno« vprašanje. »Socialno vprašanje korenini v bedasti (absurd) trditvi, da ima človek brezuvetno pravico na vse dobrine sveta; ni ga pa, ki bi povedal (beweisen), kje je začetek, kje konec te pravice.« (Hanns Sassmann.) V zavesti osebne uprhljivosti posamnika se napihujemo v člane »človeštva«; drzni in trdni smo v tej napihjenosti. Kaj je »človeštvo« (Menschheit)? »Neopredeljeno živetje (unbestimmter Lebenszustand) neopredeljenega bitja (Organismus) z neopredeljenimi pravicami.« (Hanns Sassmann.) Dajemo si neko posebno ceno — saj smo člani »človeštva«; pa naše je torej vse, kar je zunaj nas. Mi smo torej čez vse vzvišeni pa je okolija torej nizka, je neznatna. Karkoli — vse, prav vse je premalo za človeka »nad vse vzvišene«. Pa — MI, nad vse vzvišeni, postanemo nezadovoljni, postanemo nesrečni — saj ni ničesar, kar bi bilo nam primerno, nam zadostno. Naša duša pride od same prevzvišenosti na kant, pride v duševni bankrot. Duševni bankroti vodijo v samomor. Ki govoré o »vzvišeni« človeški naravi, naj bi obenem govorili vendarle tudi o »uprhljivosti« človeka in poudarili, da uprhljivost človeka ni manjša od one listja in trave v jeseni.

*

Govorili smo o tem, kako se rdeča krvna telesa razbijajo v našem telesu in tako nekam »naravne« smrti umirajo. Vemo pa, da rdeča krvna telesa umirajo tudi »nasilne« smrti: kri udari iz sluznice v nosu, udari iz pretrgane (manjše) pljučne arterije, brizgne iz zarezane arterije, priteče iz ranjene vene, pricurí in primezí iz odrgnine na koži; milijoni in sto milijoni rdečih krvnih telesc pridejo iz žil, iz telesa — se posušé na kamnu, zgnijejo v zemlji, poginejo v želodec

lačnega mrčesa in raznoterih krvososov. Umevno nam bo sedaj nekaj stvari.

Poudarjali smo znova in znova, da pljuča so črevo, ki uživamo kisik po njem, in da je kisik prav tako potrebno hranivo kot kos kruha, kos mesa. Kruha in kisika — obojega trebamo za pravotno gorenje v našem telesu, obojega je treba za prelivanje večnosti (energije), za delo. Stradamo torej ob pičlem kisiku in torej od sestrada (Hungertod) umremo, če sploh ne dobimo kisika. Človek, ki živi ure, dneve, tedne, mesece v zaprtih prostorih, strada, pa magari da še tako »dobro« in »obilo« jé; le-tak stradežnik se šele »najé«, ko pride na svež zrak. Vse to je obče znano: človek, zamorjen po zaprtih prostorih, se poživi, se prerodi, on zmočni ponekaj globokih dihih v svežem zraku. Tak stradežnik se v nekaj dnevih zdebela in znova mirno spi koj, ko pride v svež zrak. Zadeva je še vidnejša, če poudarimo, kako urno sestradamo brez zraka: brez jedi živimo nekaj tednov, brez zraka živimo le nekaj minut. Zadušitev je torej sestradanje. Trebamo znova in znova poudariti to, na kar vsi le preradi pozabimo. Shranivi dobro obložena miza je potrebna — pa sprehod po vetroviti krajini je tudi s hranivom (kisikom) bogato obložena miza: obojega je treba. Zrak je tudi v mestih dober kup hranivo: rediš se tudi ob zraku. Zvečine dajemo želodcu preveč in pljučam premalo hrane; hraniva torej ne dogore, smetje se zbira v nas, smetje, ki nas dela bolne — govorili smo o tem. Meščan rad izleti na prosto ob nedelavnih dnevih. Prav meščan je, ki (razmeroma!) preveč jé in premalo diha. Izleti ob nedelavnih so dobro pripravni za uredbo tega nepridnega razmerja. Del meščanov napačno izrablja svoje nedelavnike: on ne gre — on se pelje v prosto naravo; on ne strada — on jé pred vožnjo, jé med vožnjo, jé po vožnji. Izletniški nedelavniki (meščana) pa naj bi bili dnevi večjih naporov, skromne jeje — torej »postni« dnevi — pa bogate prehrane s kisikom; smetje bi pogorelo v telesu izletnika in telo bi se mu sčistilo. Smrt po neprenehljivem ali po premočnem krvavenju, torej smrt po izkrvavitvi nam bo tudi jasnejša. Rdeča krvna telesa — krvno rdečilo je v njih — s krvjo vró iz nas; krvaveči dobivamo manj in manj kisika, celice ne morejo več »dihati«, ne presnavljajo več hraniv, večnost se ne preliva več v nas — pa umremo. Izkrvavljeni se torej »zadušimo«; zadušimo pa se, ako se izstradamo — saj kisik je nam nujno hranivo. In skušnja uči, da je smrt po izkrvavitvi tako nagla kot po »zadušitvi«.

Smrt po izkrvavitvi in po zadušitvi je nad vse nagla in torej mila. Sem proti vsaki usmrtitvi pa

sem torej tudi proti smrtni kazni. Človeki so močno raznoterega mišljenja v tej zadevi; vsi so pa proti smrtni kazni, če gre za njih lastno glavo. Imamo smrtno kazen v mnogih državah; ob današnji človeški »kulturi« ni misliti na vseobčo odpravo smrtno kazni.

Usmrcajo na raznotere načine: z obešanjem, s streli, z glavosekom, z zastrupitvijo in — sovkarski je ta način — z elektriko. Obešanje je (poleg glavoseka) najenostavnejša pa tudi dobro nagla usmrtitev: obešeni takoj izgubi zavest in umre v nekaj minutah od stradeža; srce odpove in nepravilno goni kri po telesu in po pljučih, pa žrtev umre.

Priporočam zagovarjavcem smrtno kazni, da naj premišljajo zadevo ob nedeljah koj po maši, ki so se menili pri njej s svojim Bogom. Premišljajo naj koj po maši, preden jim golaž in polič vina uredita glavo. Mislijo naj, da ženejo njih same na morišče — (eh kaj! mi smo čisti, mi nismo zagrešili ničesar, nam se ne bo zgodilo kaj takega!) — mislijo naj, da ženejo njih svojce na morišče — (preneumno! naši so vsi pošteni rokodelci, so nedolžni, pravični kmetski trpini, so vse časti vredni uradniki!) — prav, prav: vendarle naj pomislijo na smrtno kazen vsi ti čisti, snažni in nedolžni; prav na kratko naj premislijo vse to ob nedeljah koj po maši. Prekrižajo naj se po premisleku; prekrižajo naj se v spomin pogovora, ki so ga imeli s Križanim, ki je plačal — kaj? — s smrtjo.

Le-to vse je bilo napisano, preden so obravnavali Kúrtenov slučaj v javnosti.

Občanke obrenskega mesta Düsseldorf so zginjale, zdaj le-ta, zdaj le-ona, zdaj odrasla, zdaj otrok. Zginjale so in našli so jih — umorjene.

Oblasti so dokaj pozno dognale, da je neki Kúrten morivec vseh le-teh žensk (düsseldorfski »vampir«). Prijeli so Kúrtena ter ga izročili sodišču. Kúrten je moril mirne duše in hladnega srca, moril je kruto, moril je kar »nečloveško. Düsseldorfske oblasti pa ves Düsseldorf so sodili, da Kúrten duševno ni prav zdrav (»normalen«), da je blazen. Oblasti so torej naročile duševnim zadevam večim zdravnikom, da naj preiščejo Kúrtena. Zdravniki so preiskali Kúrtena in so izjavili, da je Kúrten čudaški, da pa je duševno zdrav v toliko, v kolikor je to v misli postavi in zakonu, kadar sodišče »kaznuje« zločine. Obtožili so Kúrtena, sodili so o njem in sodišče ga je obsodilo na smrt (glavosek). Številni članki so zagledali dan po tej obsodbi. Neki članki so razmišljali o pravotnosti zdravniškega presodka; mi ne namerjamo govoriti o tem: Kúrtenova zadeva je nam preveč tuja, neznana, nejasna. — Neki članki pa so raz-

motrivali o o p r a v i č e n o s t i smrtne kazni sploh — torej o zadevi, ki smo se je bili le-prej mi sami doteknili. Ponašil bom iz enega teh člankov nekaj stavkov. Stavki res niso »znanstveni« in niso bili napisani v »znanstveni reviji«; stavki so »le« pametni. Kdor hoče, pa ostani pri mnenju, da je pamet vendarle premalo za »znanost«.

»Smrtna kazen je zložena iz teh-le treh odmerkov: iz položja (Zustand), ki krivec živi v njem od razglasitve obsodbe pa do zvršetka kazni (1), iz zvršbe kazni (2) in iz vsega, kar pride po zvršetku kazni (3). — Neka medla predstava obsojenčevega položja je mogoča precej vsakemu od nas (1) — ne moremo dognati trpljenja in hujave (Leid) obsojenca ob zvršbi kazni (2) — povsem neznano nam je, kaj sledi (pri obsojencu) po zvršetku kazni (3); k a z n u j e m o t o r e j z n e č e m , o č e m e r t u d i p r i b l i ž n o n e v e m o , k a j j e.« (Rechtsanwalt Dr. Fr. F. G. Kleinwächter; Ministerialrat a. D. »Die Sinnwidrigkeit der Todesstrafe. Neue Freie Presse, 3. maj 1931.)

(Dalje prihodnjič.)

KO SO HRASTI ŠUMELI ZGODOVINSKI ROMAN

Spisal S. R. Minclov / Iz ruščine prevel B. Vdovič

Deveto poglavje.

Stražo na nemškem dvoru sta imela opisano noč zopet Karel in Herman.

Mojstri so se zvečer iz stevena razšli zadovoljni; dan se je končal tako uspešno, kakor nihče še pričakoval ni: več kot polovico blaga je bilo brž prodanega kar na debelo, po najvišjih cenah, skoraj brez pogajanja: očitvidno so imeli ruski trgovci dobra naročila zanje!

Od veselja so mojstri pili več ko po navadi; sramote niso delali tudi njim podrejeni, največ od vseh pa je polokal piva in ruskega žganja Karel.

Toda bolj ko je pil, bolj je postajal mračen in mrk: javna in očitna žalitev mu ni dajala miru. Jezila ga je tudi družba: na obrazih vseh, s katerimi se je spogledal, od mojstrov do dečkov pri košnji, se mu je zdelo, da vidi nasmeh; rdel je in stiskal pesti ter se pripravljaval, da se pri prvi porogljivi besedi udari z njimi, toda vsi so poznali njegovo moč in nárav in zato se ga očitno ni dotikal nihče. Toda za hrbtom so delali dovtype samo o njegovem potegnjenem nosu in vsak je bil sprejet s splošnim bučnim smehom.

Karel je slišal smeh, ga obračal nase in pripravljen, da se stepe z vsem svetom, pil kozarček za kozarčkom.

Na noč je bil žganja poln kakor sod in mrk kakor huda ura. S svojim, izpod šlema štrlečim višnjevo bliščečim se nosom je stal oprt na helebardo in široko razkoračen pri prapornem drogu na steni; ne glede na tri točke opore se je njegovo telo zibalo in kazalo očitno željo stati na štirih.

Karel je gledal napeto na usnulo mesto in iskal, kje bi utegnil biti njegov žalitelj.

»Le čakaj, dolgopeti vrag!« je mrmral, »za poldrugi aršin te odsekam! Klobaso za pse napravim iz tebe!«

Karel se je spomnil rodbine, časti in veselja, s katerim so ga sprejeli, kadar se je vrnil iz tujih krajev. Globina lastnega padca in ponižanja se mu je zdela nezmerna in grenke solze so mu v debelih sragah lile po licih; zaihtel je in mahoma začutil, da ni sam: nekdo je tiho zatulil poleg njega in mu obliznil roko.

»Kapitanček, ti si?« je vprašal pripogibaje se in škropeč psa s solzami.

Za odgovor mu je vnovič gorko obliznil roke in nanovo zatulil.

Čustvo najnežnejše, v življenju neporazdane in z ljubkovanjem živali vzbujene ljubezni je zavalovalo Karlu v prsih. Želel je objeti psa, toda izgubil je ravnotežje in lopnil na desko poleg njega.

Kapitan mu je na mah oblizal ves obraz; Karel je objel psa okoli vratu in sedel poleg njega tako, da so mu visele noge s stene.

»Kapitanček dragi!« je jecljal, oblivaje ga s solzami in poljubovaje mu kosmati gobec. »Ti si človek... edini, tukaj so... vsi svinje!«

Kapitan je povzdignil gobec in zavil z dolgim, zateglim tuljenjem.

»Plakaš? Ti je mene žal?« je nadaljeval Karel. »Saj s krvjo poplačam... kadar poginem... joči, joči...«

Žalostno tuljenje se je spet razlegnilo nad tihimi dortsí.

»Kaj pa pes pri vas tako tuli?« je vprašal od spodaj, iz temne globine dvorišča, Hermanov glas.

Karel je postal divji.

»Tihol!« je zavpil in diyje nabijal s pestjo zdaj po deskah zdaj po svojem kolenu. »Ti si pes, to pa je človek! Prijatelj!«

Novi poljubi so se začuli s teme na vrhu stene.

Herman se je nasmehnil in tiho odšel.

Šel je mimo zaprtih skladišč do nasprotnega konca dvorišča. Komaj je zavil za vogal drugega dortsá, je začul nekoliko pogostih udarcev zvona, ki so prodrli od nekod od zunaj.

Nenavadni, mahoma utrgani in kakor po vetru odpihnjeni pozvon ga je osupnil. Herman je pri-

sluhnil; čez nekoliko minut mu je nov odlomek pozvanjanja došel do ušes.

»Mar kje gori?« je pomislil mladenič, hitro stopil na odprto mesto dvorišča in pogledal naokoli; ne, niti ognja niti odseva ni bilo videti nikjer! Vrnil se je nazaj k vratom, nad katerimi je sedel Karel.

»Poslušajte, Karel!« ga je poklical Herman.

»No?« se je odzval ta s takim glasom, da je Kapitan čutil dolžnost zarenčati in naježiti dlako.

»Kakšen pozvon in šum je to v mestu, kaj mislite?«

»Spat pojdi, osel!« je sledil odgovor s stene. »Kaj laziž ponoči okoli?«

»Saj sem to jaz, Herman, stražnik...«

Ko je Karel začul ime govorečega, se je nekoliko omehčal: do Hermana je gojil nagnjenje.

»Kaj pa te briga tuje zvonjenje?« je rekel. »Saj ne zvone po tvoji glavi; torej molči in hodi!«

Klobko novih zvokov je udarilo ob stene dortsov; z donenjem zvonov so se nejasno mešali prav ko kriki množice.

S pijanim razgovarjati se, ni kazalo. Vznemirjeni Herman je hitel k stolbi, ki je vodila na steno, in je stekel po njenih stopnicah na mostovž.

Silen sunek vetra, ki se je na dvorišču le malo čutil, je zamajal mladeniča, da je skoraj omahnil in se prijel za vrhnji rob stene.

O požaru ni bilo niti znaka nikjer.

Herman se je pozorneje zagledal v somrak in pokazalo se mu je nekaj neverjetnega: desni rečni breg, na katerem so se nejasno belili zidovi Krem-lja, se je gibal...

Pogledal je na most in razločil je množico ljudi, ki se je kakor raztresen grah valila čez Veliko. Šuma ni bilo slišati: vihar ga je odnašal nazaj, razbijal ob prsi Krem-lja in razmetaval nad mestom in le v presledkih med sunki orkana je doletaval do Zaveličja.

Ne pojmeč, kaj se v mestu godi in kam se napravljala reka ljudi, je Herman še nekoliko zasledoval dogodek, hipoma pa ga je obšla slutnja nečesa nedobrega: zapazil je, da se je glava tolpe obrnila v njihovo stran.

Stekel je na dvorišče in planil k svojemu dortsu.

Rezki, gosti udarci malega signalnega zvonca, ki je visel na stebri ob poslopju, so se vsuli v tišino.

Na vrhu se je odprlo dvoje troje oken in iz njih se je pomolilo nekaj glav.

»Čemu zvoniš?« je vprašal glas.

»K orožju!« je kriknil Herman spodaj. »Nekak poplah je v mestu, sem bežijo...«

Bobnenje gostih udarcev na vrata in rjojenje tolpe je zaglušilo njegove zadnje besede.

Karel, ki je bil, sedeč poleg psa, srečno zadremal, se je zbudil in začel ozirati, potem se je sopeč odmeknil od nevarnega kraja in se s težavo prevrgel na vse štiri; oklepaje se z rokami zidu se je postavil na noge in se nagnil čez rob stene.

»Tiho, sodrga pasja!« je zavpil in pljunil doli na vedno bolj naraščajočo in besnečo množico.

Djakon, ki je bil s Ščenkom in Tjurjo prav pri vratih, je čul psovko, dvignil obraz in zagledal Karla. Poleg njega se je pokazal gobec na zadnjih nogah stoječega in besno lajajočega psa.

»Poglej no, kakšna sova sedi tamle!« je zakričal na ves glas, prijel Tjurjo za ramo in pokazal na Nemca.

Tjurja se je ozrl na zid in ga takoj spoznal.

»Nos!« je zavpil, se prijel za trebuh in počenil na pete.

Karlov pljunek mu je mastno pljusnil prav v obraz. Tjurja je pograbil kamen in ga pognal v Nemca, a ga je zgrešil.

Nekoliko ljudi je s sekirami sekalo vrata. K njim so privlekli z brega tudi dvoje brun in težki udarci ovna so zabobneli po nemškem dvoru.

Po alarmu je prvi skočil na dvorišče alderman v razpeti kamižoli in z golim mečem v roki; naglo so pritekli po stopnicah napol oblečeni mojstri in hlapci ter ga obkolili v razburjeni, neredni gruči.

»Hladno kri, gospoda, predvsem hladno kri!« je velel, obračaje se do vseh, alderman. »Bojazljivost je sramota! Kopjaniki — stopite naprej in se vstopite v štiri vrste! Mojster Launitz, prevzemite povelje nad helebardniki in pojdite branit prehod v konjušnjico; osedlajte vse konje!«

»Kaj pa blago?« se je iz nekoga izvilo.

»Tiho!« je kriknil alderman. »Kopjaniki — za menoj!« in se je napotil k vratom; za njim se je, vihteč kopja, dvignilo do petdeset ljudi.

Vrata so se tresla pod udarci brun.

Četa je nagnila kopja in stisnjena v tesen krog z ramo ob rami pričakovala pojava sovražnika. To se je kmalu zgodilo. Dva strašna udarca sta butnila istočasno ob vrata in ena vratnica se je s treskom zvalila noter.

Skozi nastali prehod je, skakaje čez razbite deske, udrl potok ljudi. Ko pa so zagledali nepremično vrsto Nemcev in nase naperjene ostrine, so se prednji ustavili in na mah obstali, toda pod pritiskom zadnjih so se vrgli s povzdignjenimi sekirami in baltami na štrleča kopja.

Nemci so stali trdno in Pskoviči so trikrat zaman poskušali predreti njih vrsto; zemlja pri vratih se je pokrila s trupli ubitih in ranjenih.

»Privlecite lestvice!« je prevpil vse glasove Djakon, v diru skakaje z umikajočimi se Pskoviči z dvorišča. »V hrbet jim, k zadnji strani dvorišča jih nesite!«

Tjurja in Ščenok sta smuknila v temo prehoda poleg dvora in izginila; čez nekoliko minut se je kakih dvajset sežnjev za Nemci kakor dva ravna rogova pokazal nad steno konec lestvice, zasvetila se je motno helebarda in prilezel je Tjurja na vrh; za njim je skočil na mostovž Ščenok, nakar so se kakor jabolka usipali Pskoviči.

Nemci so v tem času odbijali pri vratih nov besen naval, ki ga je vodil Djakon.

Tjurja se je oziral in iskal nizhoda s stene, ko pa ga je zagledal, je stekel po ozkem hodniku. Pred seboj je slišal renčanje psa, od stene pa se je odločila in vzravnala postava Karla.

»Stoj!« je zavpil hlapec in grabil Tjurjo za vrat; njegova helebarda je ležala nekje na mostovžu. »A, to si tiii?!« je zakričal, spoznavši svojega žalitelja, in besnost ga je popadala. In je zamahnil in priložil Tjurji tako pljusko, da bi se bil ta ne glede na svojo postavo in moč prekucnil doli, da se ni Ščenku posrečilo udržati ga od zadaj.

Tjurja je zatulil, zagnal moskovsko, pri ječi prilasčeno si helebardo proč, huknil v ogromne pesti in šel na rokoborbo.

Kar se dvorišče razsvetli. Boj na steni in nenaden svit sta dala aldermanu povod, da se je ozrl; zapazil je, da je začel goreti dorts na zadnjem koncu dvora; po steni so tekali, iskaje nizhoda Pskoviči; mnogi so se oprijemali za kraj hodnika, viseli na iztegnjenih rokah, padli na zemljo, skakali na noge in se drevili k dortsom.

Oklevati ni kazalo in alderman je zapovedal umik. Nemci so se umikali, zadrževaje s kopji Pskoviče; le-tem ozki prehod ni nudil možnosti, da bi jih obšli in jim raztrgali vrsto.

Djakon je treščil dvakrat kakor vihar v njihove vrste, sekaje po šlemih in kopjih, toda zaradi tesne uličice ga njegovi niso mogli podpreti in Nemci so se umeknili nerazbiti.

Tjurji se je samo enkrat posrečilo udariti Karla, tako da je le-temu zletel šlem z glave; drugi udarec je preprečil Kapitan, ki se mu je bliskoma vrgel na prsi in se mu z zobmi zagrizel v ramo; Tjurja je izgubil ravnotežje, vzmahnil z rokami in se skupaj s psom prevrnil naravnost na gnečo ljudi. Takoj za njim je kakor golob zletel po zraku Karel. Ščenok ga je bil pograbil za roko in ga z vso močjo vrgel za padlima.

Psovke in sunki zadetih Pskovičev so se od vseh strani usipali na protivnike, vse omotene od padca. Karel je padel na vse štiri in se je, stoječ na

nekem ubitem, oziral kakor volk, iskaje s svojimi s krvjo podplutimi očmi Tjurjo. Tega je prestregla množica in ga kakor reka trsko odnesla h gorečemu poslopju.

Pozabivši Nemce se je večina napadavcev lotila razbijanja prodajalen; zagorela sta še dva dorts, zagrmel so razbite ključavnice in vrata, po zraku so zamigljali izmetani kosi raznobarnih tkanin in vsakovrstnega blaga. Pulili so jih drug drugemu iz rok, trgali na cunje; neki pijanec je objemal košček rdečega sukna, ga trgal na trakove, jih razmetaval in plesal po njih; kričanje, vpitje, hrumenje in tuljenje, pomešano s prasketanjem ognja, je bilo nepojmljivo.

V konjušni, ki se je tiščala zidu, obkoljujočega dvor, so bila skrivna vratca, od katerih ključ je vedno hranil sam alderman. Dokler je trajal boj, so skozi ta vrata pod kritjem helebardnikov izvedli na plano osedlane konje in naglo privezovali in nakladali nanje vse, kar so utegnili pograbititi od imetja. Braneč se, so se kopjaniki drug za drugim oteli v konjušno in slednjič sta zadnja dva skočila vanjo in zaloputnila vrata. Zbežati skozi nasprotna in jih podpreti s kolom je bilo delo ene minute.

Alderman je jahal k poslednjim.

»So vsi zunaj?« je vprašal.

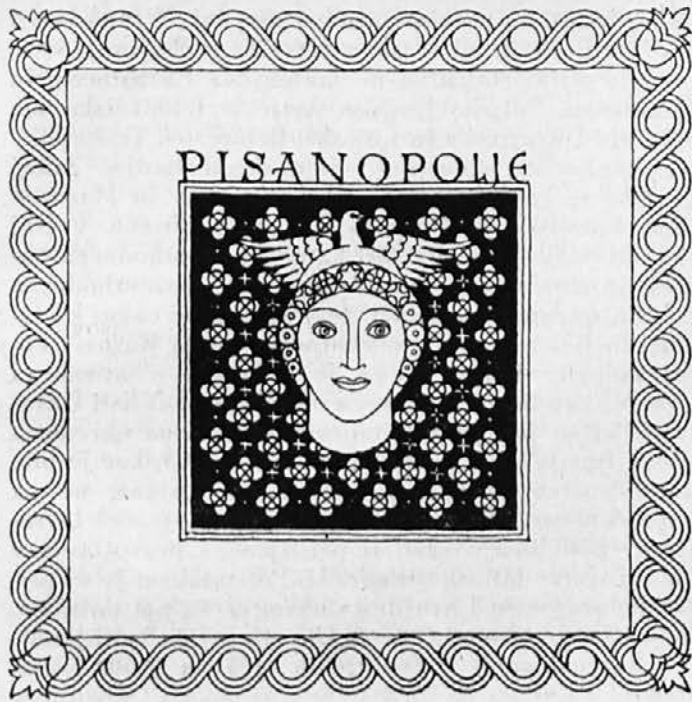
»Vsi!« se je oglasil odgovor.

»Z Bogom! — Ne porazgublajte se v stran!«

In nevelika kolona Nemcev — pešci spredaj, konjiki zadaj — je odrinila, ožarjena s svitom požara, po širokem nezazidanem prostoru na levo od Predtečenskega samostana.

(Dalje prihodnjič.)

SLOVANI V ŠTEVILKAH

Jan Šedivý

Vzhodni Slovani.

Zelo težko je podati točno število slovanstva. Ljudska štetja v tujih državah so Slovanom silno krivična. Posebno težavno je ugotoviti število slovanskih izseljencev, ki jih često zamenjujejo ali pa jih kratkoma lo prištejejo med »druge narodnosti«. Težkoča je tudi v tem, da se ljudsko štetje ne vrši povsod po mednarodnem dogovoru vsako deseto leto. Tako imamo za kako državo stare, za drugo pa nove podatke. Ker se medtem spremeni število prebivalstva tudi v drugi državi, moramo preračunavati na isto leto, kar ni tako natančno, kakor če bi bilo povsod istočasno ljudsko štetje.

Še teže pa je določiti, koliko je ljudi posameznih slovanskih narodov. Ali naj srbohrvatski jezik govorče mohamedance v Bosni in Hercegovini prištevamo Hrvatom ali pa Srbom? Oboji imajo isti jezik, a v podatkih ni povedano, h kateri narodnosti se prišteva tak mohamedanec. Belorusi se še komaj narodno probujajo in še marsikje nimajo beloruske narodne zavesti. Večina protestantskih Kašubov in Mazurov, ki tvorijo del poljskega naroda, je nezavedna. Isto velja za protestantske Lužičke Srbe. V Podkarpatski Rusiji vihra ljut boj za narodnost. Ker je jezik zelo blizu ruskemu in ukrajinskemu književnemu jeziku, je to vprašanje zapleteno, četudi je prebivalstvo ukrajinskega pokolenja. Ker so bile do konca svetovne vojne vse šole madžarske in je bila večina ljudi nepismenih, a domačega izobraženstva pa sploh ni bilo, vprašanje knjižnega jezika ni bilo pereče. Čitale so se knjige v ukrajinskem jeziku in v domačem narečju. Po vojni so ruski emigranti in domačini, ki so se vrnili iz Amerike, začeli širiti pravoslavje. Ker ima katoličanstvo vzhodnega obreda najmočnejšo oporo v sosednih galicijskih Ukrajincih, ki so sedaj pod Poljsko, so hoteli pretrgati zveze s katoličani na ta način, da so širili rusko narodno zavest. Češkoslovaška vlada se boji, da

bi se utegnila Podkarpatska Rusija kedaj združiti z ostalimi ukrajinskimi kraji, na katere mejí, v Veliko Ukrajino. Zato podpira strujo, ki hoče ustvariti podkarpatsko ruski narod, in povzdigniti domače narečje za knjižni jezik. Tak narod ne bi mogel težiti k Ukrajini. Tudi če bi zmagala ruska smer, ne bi mogla Podkarpatska Rusija od Češkoslovaške, ker bi jim ukrajinsko ozemlje vmes onemogočilo zvezo z Rusijo. Zato češkoslovaška vlada podpira tudi rusko smer. Zdi se pa, da bo zmagala ukrajinska narodna zavest.

Kljub vsem nedostatkom in pogreškom, ki nujno izvirajo iz takih razmer, pa bodo naše številke v glavnem vendarle pravilne.

Če hočemo ugotoviti resnično stanje, ne moremo podatkov za SSSR (Sovjetske republike) iz l. 1926 vzeti takšnih, kakršni so. Pri štetju niso ugotavljali samo materinega jezika, ampak so stavili tudi vprašanje, kaj je kdo po narodnosti. V tem pogledu pa so nastale zelo velike razlike med obojimi podatki.

V vsej SSSR so l. 1926 našli ljudi ruske narodnosti 77.760.000, ruskega materinega jezika pa 84.160.000; ukrajinske narodnosti 51.195.000, ukrajinskega materinega jezika pa 27.572.000; beloruske narodnosti 4.739.000, beloruskega materinega jezika pa 3.467.000; Slovanov druge narodnosti 923.000, Slovanov drugega materinega jezika pa 497.000; neslovanske narodnosti 32.194.000, neslovanskega materinega jezika pa 31 milijonov in 115.000.

Za velikansko razliko med narodnostjo in materinim jezikom je več razlogov. Ker je bilo pred štirimi leti še mnogo manj ukrajinskih in beloruskih uradnikov kot sedaj, so vršili ljudsko štetje večinoma Rusi. Mnogo izmed njih jih ni vedelo, da se v ukrajinsčini in beloruščini samostalnika »Ukrajinec« in »Belorus« uporabljata bolj pogosto ko pridevnika »ukrajinski« in »beloruski«. V ukrajinsčini se namesto besede »ukrajinski« lahko rabi tudi beseda »ruski«, ki isto pomeni. Za našo slovensko in rusko besedo »ruski« pa uporabljajo Ukrajinci izraz »moskovskij«. Če je torej kak Ukrajinec izjavil, da je po narodnosti Ukrajinec, a je navedel za materin jezik »ruski«, je s tem povedal isto, kakor če bi rekel, da je njegov materin jezik »ukrajinski«. Ruski uradniki, ki niso znali dobro ukrajinski, tudi niso znali razlikovati med različnim pomenom besede »ruski« v ukrajinsčini in ruščini in so takim Ukrajincem za materni jezik vpisali ruski. Isto velja tudi za Beloruse, kjer beseda »rosijski« pomeni isto kakor beloruski, dočim imajo za naš izraz ruski besedo »maskouski«.

Najbolj bistroumni boljševiški ruski uradniki so neredko tudi namenoma večkrat pri Ukrajincih besedi »ruski« in »rosijski« razlagali tako, kakor bi res pomenili isto kakor slovenska ali ruska beseda »ruski«. Vedó namreč, da hoče osrednja vlada v Moskvi na prikrit način čim bolj prikrajšati Ukrajince in Beloruse, katerim popolnoma ne zaupa, četudi so boljševiki. Če je torej v ruski SSR več milijonov Ukrajincev in Belorusov, ki jim je materni jezik ruski, potem jih pač ni treba še priključiti k ukrajinski ali beloruski SSR. Ukrajinci in Belorusi z ruskim maternim jezikom pa dajo osrednji boljševiški vladi v Moskvi možnost, da se še vedno vrši na ukrajinskih in beloruskih visokih šolah večina predavanj v ruščini. Tako morejo na ukrajinske in beloruske univerze ruski boljševiški profesorji, ki jim Moskva zaupa. Ti nadzirajo ostale pro-

lesorje, širijo ruskega in pravega boljševiškega duha, kar osrednja vlada hoče. V začetku je sicer vsepovsod podpirala narodno gibanje, a sedaj ga na najbolj zvite načine zavira, ker vidi, da bi se lahko obrnilo proti ruskim boljševikom.

Tudi v sedanji SSSR se še čutijo posledice carske ruske vlade, ki je hotela porusiti druge narode. Ker so bile vse šole do l. 1905 samo ruske, obvlada starejše ukrajinsko in belorusko izobraženstvo boljše ruski jezik kot svojega materinega in se ga tudi rajši poslužuje. V takih primerih so ruski uradniki kaj radi pod materinim jezikom zabeležili občevalni jezik, prav tako tudi tedaj, če je rodbina v narodnem pogledu mešana in govori ruski.

Še bolj kot v škodo Ukrajincev se je vršilo ljudsko štetje v škodo Belorusov, ki so v nekaterih krajih še skoraj popolnoma nezavedni. Še bolj pa so vplivale na ljudsko štetje Belorusov vesti, ki so jih l. 1926 pred ljudskim štetjem raztrosili med Belorusi v ruski SSR, češ, da bodo Belorusi, ki se za take izjavijo, pripadli pod Poljsko, kjer jim bodo odvzeli zemljo. Tudi številke same kažejo, da so Rusov našteli preveč, Ukrajincev in Belorusov pa premalo. Po uradnih podatkih bi se pomnožili Rusi od l. 1897 do l. 1926 za 25 milijonov, Ukrajinci za 10 milijonov, a Belorusi samo za 400 tisoč. Ukrajinci in Belorusi se množijo vsaj tako kakor Rusi, če ne še bolj; razen tega pa je tudi zaradi naraščanja narodne zavesti Ukrajincev in Belorusov ruska narodnost mnogo izgubila v korist ukrajinske in beloruske.

Če upoštevamo vsa ta dejstva, potem pač moramo popraviti službene podatke SSSR. Med 116 milijoni slovanskih prebivalcev jih je bilo l. 1926 v SSSR 74 milijonov Rusov, 33 milijonov Ukrajincev in 7.700.000 Belorusov.

Mnogo Rusov je tudi v sosednih državah in v emigraciji (izseljencev). V Estoniji tvorijo največjo narodno manjšino. Leta 1922 so jih našteli 91.000. V Latviji so našteli 254.000 Rusov, kamor so vpisani Rusi in Belorusi, v resnici pa jih je skupaj okrog 270.000, a samih Rusov je 180.000. V Litvi je bilo po uradnih podatkih 50.000 Rusov, a jih je nad 60.000. V Poljski je kakih 50.000 Rusov. V Besarabiji v Romuniji je po krivičnem ljudskem štetju iz l. 1919 samo 134.000 Rusov, a dejansko jih je nad 160.000. V Podkarpatski Rusiji v Češkoslovaški je okrog 120.000 Rusov, a v emigraciji v Jugoslaviji, Bolgariji, Češkoslovaški, Latviji, Nemčiji in Franciji jih je okrog 120.000, v Zedinjenih državah in v Kanadi jih je okrog 400.000. — Vseh Rusov je torej bilo l. 1926 okrog 76 in pol milijona.

Ukrajincev je v romunski Besarabiji po romunskih uradnih podatkih iz l. 1919 samo 254.000, v resnici pa jih je okrog 350.000. V Bukovini so našteli avstrijski uradi, ki niso imeli vzroka biti preveč naklonjeni Ukrajincem, 305.100 ali 38 odstotkov, romunski uradi pa l. 1919 samo 227.361 ali 28 odstotkov vsega bukovinskega prebivalstva. Ker pač ni mogoče, da bi se število Ukrajincev v devetih letih zmanjšalo za deset odstotkov, dočim bi se Romuni pomnožili za 12 odstotkov, je jasno, da je bilo romunsko štetje zelo v korist Romunom, a Ukrajincem v škodo. V resnici pa jih je bilo v Bukovini okrog 350 tisoč.

V Podkarpatski Rusiji je okrog 200.000 Ukrajincev, na Slovaškem pa okrog 100.000; v Madžarski jih je

okrog 10.000, ki pa niso narodno zavedni. V Jugoslaviji jih je v Bački okoli 12.000, v Hrvaški in Slavoniji 9000.

V Poljski statistika ni naklonjena Ukrajincem in Belorusom. Poljsko ljudsko štetje iz l. 1921 izkazuje 3.898.000 Ukrajincev in 1.036.000 Belorusov. Te številke pa nikakor ne izkazujejo dejanskega stanja. Zakaj Poljaki so razen protestantskih Kašubov in Mazurov samo katoliške vere našega latinskega obreda, v vsej Poljski pa je bilo 3.031.000 katoličanov vzhodnega obreda in 2.816.000 pravoslavnih. Katoličani vzhodnega obreda so samo Ukrajinci, pravoslavni pa samo Ukrajinci in Belorusi poleg neznatnega števila Rusov. Skoraj polovica Belorusov pa je katoličanov latinskega obreda; katoličani latinskega obreda so tudi tisti Ukrajinci, ki so bili prej katoličani vzhodnega obreda, a jih je Rusija prisilila v pravoslavje l. 1875, ker je bilo katoličanstvo vzhodnega obreda zabranjeno, ne pa katoličanstvo latinskega obreda. Zato se je del Ukrajincev pod Rusijo vrnil iz prisiljenega pravoslavja v katoličanstvo latinskega obreda. Potemtakem je v Poljski Belorusov in Ukrajincev okrog 6 in pol milijona. Belorusov je okrog 1.600.000, Ukrajincev pa 5 milijonov.

Razen tega je v Zedinjenih državah 96.500 Ukrajincev, v Kanadi pa 107.000. Ker so mnogo Ukrajincev prišli k Rusom, je v Ameriki gotovo okrog 300.000 Ukrajincev.

Vseh Ukrajincev je bilo l. 1926 okrog 39 in pol milijona.

Razen v SSSR in v Poljski živé Belorusi tudi v Litvi, kjer so jih našteli l. 1923 samo 4421, a jih je okrog 10.000. V Latviji šteje beloruska manjšina 90.000. Zelo mnogo jih je v Ameriki, kjer so jih v Zedinjenih državah in v Kanadi šteli skupaj z Rusi. V Ameriki jih je najmanj 50.000, a niso narodno zavedni. Na ta način je bilo l. 1926 vseh Belorusov okrog osem milijonov.

(Dalje prihodnjič.)

N O V E K N J I G E

Ivan Cankar: Zbranih spisov XII. zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. Nova založba v Ljubljani. 1931. Cena broš. 68 Din, vezano na pol v platno 80 Din, celo v platno 86 Din, na pol v usnje 110 Din. — Dvanajsti zvezek Cankarjevih Zbranih spisov nam je prinesel tri dela, ki značijo v umetniškem življenju enega viškov ustvarjanja. Farsa »Pohujšanje v dolini Šentflorjanski« je dosegla izmed Cankarjevih odrskih del med Slovenci največ priznanja. Kritiki jo nazivajo: najboljše slovensko gledališko delo. In vendar je ta satira, ki podaja tragično nasprotstvo med umetnikom in občinstvom, ki ga ne razume in odklanja, dosegla morda največ uspeha prav zaradi tega, kar je v njej burkavosti in norčije. Zgodilo se je tudi tu, da so tisti, katerim je bila napisana, videli v njej samo smešnost, ne pa osti, še manj pa so spoznali samega sebe v teh smešnih in klavrnih junakih. »Zgodbe iz doline Šentflorjanske«, zbirka petih novel in črtic, zajemajo iz istega miselnega kroga. Ko so izhajale, so izzvale v braveh čustvo ostrega odpora, ki je pokazalo pisatelju, da namena ni dosegel: v zrcalu, katero jim je ponudil, svojih spačenih podob niso prepoznali. »Novo življenje«, roman, ki je po urednikovih besedah nastal iz osebnega in morda naj-

globljega pesnikovega doživljanja, je pa »obračun s samim seboj, izpraševanje lastne vesti, podrobna analiza osebnih motivov in dejanj, zgodovina dvomov, povest obupov nad lastno slabostjo, nad izgubljeno mladostjo, nad breznadno prihodnostjo. To je najbolj strastna, najbolj osebna, najbolj neumerjena Cankarjeva povest«. — Ob dvanajstem zvezku Cankarjevih del vidimo spet znova, kako ogromna in bogata je ta dediščina. Spet znova se nam odkriva veličina in vsestranost umetnikovega duha. Vedno bolj jasna prihaja njegova podoba, vedno bolj določno se oblikuje njegov lik, lik pravega našega klasika. Cankarjevi Zbrani spisi morajo postati last vsega naroda in vsaka slovenska družina, ki ji je mar kulturno življenje, bi jih morala imeti v svoji domači knjižnici. Saj to res ni branje, ki bi ga požiral kar dan za dnem, na dušek, temveč kakor skrinja je, iz katere črpaš danes in zajameš spet jutri, pa je vedno še zdravega in plodnega zrnja dovolj v njej. Zasluga »Nove založbe«, ki brez cenene samohvale vztrajno in dosledno z velikimi žrtvami izdaja to edinstveno delo, je še vse pre malo ocrtena. Nas vseh dolžnost je, da ji z naročanjem Cankarjevih spisov izdajanje tega klasika olajšamo. — a.

Jože Pogačnik: **Sinje ozare.** Založila Družba sv. Mohorja. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. 1931. Str. 72. Vezana knjiga stane za ude 15 Din, za neude 20 Din. — Nekoč, ko je bil še na gimnaziji, smo čitali njegove pesmi v dijaškem listu »Plamen«, v katerem se je še učil. Takrat je še ljubil Župančiča, še bolj Cankarjevo Lepo Vido in Shakespearejevega Hamleta. Toda že takrat je bil v marsičem samosvoj in je kazal na eni strani pogon k Bogu, na drugi strani pa je drhtela iz njegovih besed ljubezen do našega, ki je v naši zemlji in naših srcih. Ni preziral tedaj niti izpopolnjene moderne besede in nam je rad bral pesmi mladih, ki so tedaj zagnale mladino v borbo. Čital nam je z občudovanjem silnega Krležo, ljubil tedaj nove Vodnikove pesmi in je bil eden izmed redkih, ki se ni rogal pesmim Podbevška, ki je kot meteor poletel skozi duše mladih in ugasnil. Vedeli smo, da bo Pogačnik našel svoj slog, ki bo tudi nov in širok, a bo bolj umirjen, preprostejši in bolj umljiv. Pozneje smo čitali dolgo vrsto njegovih pesmi v Domu in svetu, v Mladiki in drugod. Rasel je od leta do leta. Besede si je klesal sam, vsebino so klesali iz njegove duše Bog, naša zemlja in naši ljudje. Včasih smo se bali, da bo misel, ki ga je potegnila v onostranske kraje, ugrabila pesnika in ustvarila misleca modreca iz njega, a se je premagal in je združil modrost z lepoto, kot nekoč Frančišek, le na svoj, bolj na naš način. Pričakovali smo njegove zbirke. Izdal bi lahko široko in visoko knjigo in sprejel vanjo še več drugih svojih pesmi, a se je odločil za sinjo knjižico sinjih ozar. Pesmi je sedem in trideset. Razdelil jih je v skupine: V uvodno, ki ji je ime »Odrešeni«, kjer pravi: »...jaz hodim, hodim v novi svet,« in »jaz hodim v božji zrak sinjin«; v ciklus »Jaz«, kjer nagovarja »V mraku« brest pod oknom, naj spregovori, in kodrav oblak na gori, naj kramlja z njim. Toda pesniku odseva iz stekla le njegov težki obraz. Zapoje prelepo »Po gorah sivi dež prši«, ki je težka in nevesela, in preide skozi »Večne reke« v »Ljubezen« in »Rane« in si zaželi, da bi postal »Krištof« in bi nosil sebe preko povodnji srca, in zaide na »Večerna pota«, polna njegovih lepih primer — »Ah, naravnost v svojo

senco grem — Sneg pred mano rdeče krvavi — V snegu rdečem cvete moj obraz!« V skupini »Bog« se vrste pesmi: mehka, religiozna, skoraj otroška »Da sem dete«, in skoraj moderna legenda, pesem, ki se mora brati: »Božična čuda«. Poslušaj zvonjenje »Treh zvonov«, ki so kot pogovor treh iz svete družine. Podari nam šopek »Rož potonk«, kjer spoznamo, da »ljubezen prava je, ko krvavi«. Ciklus »Zemlja« potuje »Čez mejo« in morda je v tej pesmi še vpliv Župančiča; živi in pove v Strassbourgu o »Bridkem parku«, kjer boš spoznal, kdo so v čolnu brez vesel in moža. V tujini zavriska duša za toplo slovensko zemljo in je potem zopet vsa vesela doma v »Našem popoldnevu« in zapoje potem prelepo »Domačo zemljo«, ki je kakor češminov cvet. Pred njim so rekli »Domovina, ti si kakor zdravje« (Mickiewicz in za njim naš Cankar). Tri bodice — in listje zeleno in cvet. Kdo je povedal za nas najbolj prav? Dasi je ta lepa pesem po obdelavi in načinu razpredelitve nekaj podobna »Dumi«, je vendar pisana s čisto drugega vidika in občutenja. »O naših njivah« in o »Novi zemlji« pa nam pove čisto po svoje. Ciklus »Človek«: Simbolika v »Kropilniku«, kot da bi hodili mimo tihega, tihega morja poduhovljeni ljudje; zadiviš se primerom v »Večerni molitvi«, a so med najlepšimi v zbirki »Mrzel maj« in »Noč«. — Zbirka ni pri nas nova le po mnogih primerah, ki so polne barv, ampak tudi po vsebini. Povečini so pesmi med najlepšimi naše mlade lirike. Nekaterih vplivov se bo pesnik gotovo ubranil v bodoče. V njegovi duši namreč plapolajo živi ognji, ki žgo in svetijo. Da bi ne podvomil in se ne zbal, da bi se vrgel ves vanje, da bi nam gorel in svetil ves! Založbi bo v čast, če se bo držala kriterijev, po katerih je pričela soditi zadnja leta, in bo njeno merilo lepota in duh. B. Magajna.

Henry Bordeaux: **Zametene stopinje.** Avtoriziran prevod iz francoščine. Prevela Krista Hafner. Mohorjeve knjižnice 39. zv. Založila Družba sv. Mohorja. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. 284 str. Vezano za ude 39 Din, za neude 52 Din; broširano za ude 27 Din, za neude 36 Din. — Izmed sodobnih problemov, ki jih pisatelji posebno radi rešujejo v svojih delih, je problem zakona zelo pogosten in priljubljen. Problem zakonske zvestobe in nezvestobe, boje za zopetno ljubezen med mladima zakoncema, ki ju veže otrok in ločuje nekdanja ženina nezvestoba, to kaže Francoz Bordeaux v svojem romanu. Kar pa ta roman odlikuje od drugih sličnih del, je neka vzvišena mirnost, plemenitost, brez enostranskega bičanja nezvestobe in enostranskega moralnega pridiganja. Pisatelj je nekak poetičen realist. Dasi je katoličan, vendar to nikoli ne stopi vsiljivo v ospredje. Pisatelj nikoli ni tendenčen, vendar pa je neprisljuno vzgójen v svoji globini. Vsako dejanje in vsak stavek preveva prizanesljivost in dobrotu. Pisatelj nikoli ni pridigar. (Nasprotno se n. pr. francoski katoliški pisatelj Bourget v »Razporoki«, ki je roman z enakim problemom, kaže kot izrazit vzgojnik in moralist.) Problem rešuje Bordeaux ne kot katoličan, ampak v prvi vrsti kot človek. In ker je čisti, odkriti, naravni, nezlagani človek tako blizu veri in Bogu, zato so tudi Bordeaux-jeva dela v svoji globini in v svojem bistvu globoko katoliška. Probleme mu rešuje življenje, ne pridiga. »Življenje, ki je vedno nemirno, trdo in svobodno ko četa na pohodu, ki celó preteklost uporabi, da ustvari sedan-

jost; življenje s svojimi zakoni, ki zahtevajo red, in kaznimi za vse, ki te zakone kršijo... življenje, ki vodi k Bogu ali v propast...« (str. 284). — Francoz Henry Bordeaux je zrasel iz meščanskih slojev. Tudi sam se je kot advokat po poklicu gibal v srednjih slojih in tako postal glasnik meščanskih krogov. Vendar nikakor ni pisatelj in risar sodobne razrvanosti, propada aristokracije in meščanstva. Je le človek. In ker je slučajno zrasel in živel v meščanskih krogih, je tudi svoje osebe iz romanov postavil v to okolje, ki mu je dobro znano. Odlikuje ga umevanje grešnika in pravičnega, mirnost in plemenita prizanesljivost, usmiljenost in resnost. Prevod Hafnerjeve je izvrsten. Od Bordeaux-jevih del so važnejši romani: Strah pred življenjem, Volnena halja in Vstajenje mesa. Slovenci imamo v prevodu tudi še Bordeaux-jevo »Novo križarsko vojsko otrok«.

S. V.

Otrok. Poglavlja o vzgoji. II. Napisal Josip Volc, stolni kanonik. V Ljubljani, 1931. Založba: K. T. D. H. Ničman. — Kakor 1. Volčeva knjiga tako razodeva tudi ta 2. knjiga najprej to, da se je pisatelj zanjo izredno dobro pripravil. Že zadaj navedeni viri pričajo, koliko se je trudil, razmišljal, bral in iskal potov, kako in kaj bi s tako težavno knjigo. Naj pišejo, karkoli hočejo, tega ne bodo utajili nikdar, da je človek vendarle sad okolice, sad družine, družbe. »Povej, s kom obučuješ, pa ti povem, kdo si,« so stari trdili in do danes tega še niso ovrgli. Je pa res: vzgoja je silno težka reč. Najboljšim staršem se otroci izmaličijo, najslabši pa imajo časih vzorne otroke. Zato pisatelj te knjige koj v uvodu poudarja, da otroka vzgaja — ali zavaja — prav vse: narava, družba, družina, šola, država itd. In zato ima prav, da v knjigi nič kaj ne očita, ne obsoja, marveč samo — uči, svetuje, opozarja. II. del »Otroka« se bavi z vzgojitelji, z gojencem in navaja navadne napake in strasti otrokove. Svoja izvajanja opira na tehtne izreke sv. pisma in slovityh vzgojeslovcev. Knjiga je pisana v strogo verskem, katoliškem duhu. Ne prezira sodobnih naravnih pridobitev za podvig vzgoje, a najvažnejša mu je religija, ki je bila pri vseh narodih, dokler živa, najboljša vzgojiteljica. Naj bi knjigo starši brali in premišljevali! Veliko jim bo koristila. — Omenjam samo to, da bi v taki knjigi zgledi, zajeti iz prav vsakdanjega življenja (kakor n. pr. pri Foersterju ali pri Lisbethi Burgerjevi), vsemu razmišljanju dodali še posebno živahnost in stvarnost. Še jezik pohvalim: skrbno opiljen je, slovenski (morda bi brez »dece« shajal). Če še pogleda v Breznika, ne bo pisal več preje, ne vsled, ne roko v roki in ne bo nápak »rabil« to, kar »potrebuje« in ne bo dovršnika stavil tja, kjer naj bo nedovršnik (str. 128).

F. S. F.

O treznostni vzgoji. Pero Horn. Ročna knjižnica 4. Izdaja Misijonska tiskarna Domžale-Groblje. 1931. — Drobna knjižica za vzgojo — v protialkoholni smeri. Poudarja vzroke, zakaj pijejo: iz zmot in navad, zato treba pouka. Mirno in stvarno pisana knjižica je koristna učiteljica vsem, ki se bavijo z vzgojo.

Francoski glagol (Les Verbes Français) od dr. J. Kotnika. Jugoslovanska knjigarna. 10 Din. — Za vsakega »slovenskega Francoza« zelo potrebna in kaj pripravna knjižica. Na koncu ima seznam vseh nerednih francoskih glagolov. Pri vsakem je slovenski in srbohrvaški prevod in stran, kje v knjižici najdeš, kako ga spregaj. Zelo potrebna in porabna knjižica.

Izven Ljubljane, kjer živi in deluje večina slovenskih kulturnih delavcev, je najživahnejše središče znanstvenega in umetniškega življenja naša severna metropola — Maribor. V tem prijetnem, starodavnem mestu ob Dravi deluje tudi na polju upodabljalno umetnosti nekaj mož, ki zaslužijo pozornost javnosti. Med njimi je dobro znano ime akademskega slikarja Ivana Kosa.

Ivan Kos se je rodil leta 1895 v Radgoni. Gimnazijske studije je dovršil na humanistični gimnaziji v Mariboru, kjer je opravil zrelostni izpit prav pred pričetkom svetovne vojne, ki ga je za dolga štiri leta odtegnila poklicu, kateremu se je hotel že od početka posvetiti. Šele proti koncu vojne se mu je posrečilo doseči svoj smoter. Odšel je leta 1918 na dunajsko umetnostno akademijo, odkoder je pa že prihodnje leto šel v Prago. Dve leti je bil učenec znanega dalmatinskega slikarja Vlaha Bukovca, ki je deloval kot profesor na praški umetnostni akademiji. Iz Bukovčeve šole je prestopil k profesorju Thieleju, ki je bil učitelj še nekaterih drugih slovenskih mlajših slikarjev. Po dovršenih studijah je potoval po Italiji in končno stopil v državno službo kot profesor risanja, kar je še danes.

Doslej je Ivan Kos razstavil že večkrat svoja dela razen v Mariboru in Ljubljani še po raznih mestih naše države, udeležil se je pa tudi (kot grafik) razstav v Pragi, v Plznu, na Reki, v Lisaboni in letos v Severni Ameriki (Los Angeles). Nekaj slik Ivana Kosa je bilo razstavljenih tudi na letošnji razstavi na ljubljanskem velesejmu.

Obseg Kosovega delovanja je širok: slika z oljnimi barvami, riše, reže v les ali linolej, najrajši pa slika z vodnimi barvami. V akvarelni slikarski tehniki je pridobil prav posebno spretnost, kar naj pokaže razstava, katero za letošnjo jesen pripravlja v Beogradu. Po predmetih so njegova dela pokrajine, kjer skoraj brez izjeme podaja svojo ožjo, spodnještajersko domovino, naslikal je pa tudi več prav dobrih in krepkih portretov. Osnovna poteza vsega njegovega umetniškega dela je nežna čustvenost, ki se odraža kakor preprosta in iskrena lirična pesem.

*

Značilen primer za pokrajino, kakor jo občuti in obrazuje Ivan Kos, je naša »Zimska pokrajina« (iz leta 1930). Predstavlja preprost motiv od Kamnice pri Mariboru. Preko zasneženega polja vodi pot v vas pod hribom. Iz beline se dvigajo temni obrisi dreves in hiš. Podoba diha tišino s snežno odejo zagrnjene pokrajine, vse na sliki razodeva z obrisi in barvami mir in pokojnost.

Slična v učinku, dasi različna po pojmovanju je slika »Štajerski hribi«, zanimiv motiv iz Loč med Poljčanami in Konjicami. Ta oljna slika iz leta 1928 razodeva slikarjevo težnjo, izraziti tisti rahlo občuten hlad in mir, ki naznanja bližajoči se večerni mrak. Prve večerne sence objemajo gričevje, da postajajo obrisi medlejši in nejasni.

Posrečena slika naše vasi je »Zgodnja pomlad«, prijazna podoba vasice iz okolice Žič pri Konjicah. Izmed pohlevnih streh kmetskih domov in hlevov se dviga visoko pod nebo cerkev z zvonikom, kot središče naše vasi in njeno znamenje. Po vrtovih se beli zgodnje brstje, nebo je čisto, svetlo sinje, kakršno je samo zgodaj pomladi. Pokrajina se zdi kakor domač, preprost, pa vendar prizrčen ljudski napev.

Za primer portretnega slikarstva Ivana Kosa naj služita dve podobi. »Dekle z oranžo« (oljna slika iz leta 1927) je izmed najboljših njegovih del sploh. Portret je več nego le točna obnova modela, ima globlji notranji pomen. Motiv je čisto razumljiv: dekle z levico drži oranžo in zamišljeno gleda v daljavo. Njene oči so zvedave, nedolžne, saj še ne poznajo življenja. To naj po slikarjevi zamisli označuje zlata oranža, ki je bila že od nekdanjega umetnika prisposodba življenja. Treba je pogledati, kako skrbno je izdelana levica, ki drži sad, in kako zamišljeno, nekam otožno vprašujoče skušajo dekletove oči prodreti gosto zaveso prihodnosti. Tudi barvno je ta slikarjeva zamisel prav posrečeno podana. Iz skladnih, hladno učinkujočih temnih barv obleke in ozadja žari zlata oranža, kakor da sije topli sončni žarek v zavušeno sobo.

Pred ozadjem, kjer globoko v dolini vidiš jezerce, ob njem taborišča belih šatorov, gozde in polja, stoji mlad skaut. To je »Moj brat«. Slikar je hotel podati resnobni značaj mlajšega brata, prepričanega skauta. Tabor na jasi ob jezeru in obleka ga označujeta.

Lepote starega Maribora so zanimale že marsikaterega našega slikarja in grafika. Ni čuda, da je tudi Ivan Kos ustvaril več lesorezov, v katerih je ujel ta in drugi zanimivi kotiček starega mariborskega mesta, kjer so hiše tesno zgnetene, kjer so strehe vse tako slikovite, vsaka drugačna in vendar vse tako domače in žive. »Okrogli stolp« je našim bravcem že znan. Poznajo ga s Fr. Stiplovškovega lesoreza.

Slikar Ivan Kos je sredi razvoja. Neprestano snuje, dela in se spopolnjuje. Njegov smoter je še daleč, in ta zavest ga podžiga k vedno vztrajnejšemu, vedno globljemu delu. Sam pravi o sebi: »Trudim se, podati v vsakem delu zgolj čisto življenje, kolikor se pač to dá doseči. Vedno bolj se poglobljam v iskanje resnice. To enostavno in jasno ter s čustvom podati, je moj cilj.« Tako pravi slikar sam. Če bo res delal vselej tako — in to mu verujemo —, ni dvoma, da doseže, za čimer stremi, in da se razvije in izoblikuje v resnično dovršenega, popolnega umetnika. K. D.

PO OKROGLI ZEMLJI

Križišča cest in železnic — modernemu prometu ovira. Nevarna so in povzročajo ne malo nezgod že v Evropi, še več v Ameriki. Nesreč na križiščih cest in železnic je v Ameriki letno do 6000. Zato skušajo preprečiti nesreče na križiščih s podvozi in nadvozi.

Dragocena najdba. V Pompejih je cesta, ki nosi ponosno ime: Cesta izobilja, in zdi se, da po pravici. Odkrili so namreč zaklad, ki bi bil v blagu vreden 150 milijonov dinarjev, v resnici pa je nepreplačljiv, če pomislimo na njegovo zgodovinsko vrednost. Profesor Majuri je dolgo brskal po hišah slavne ulice in dolgo brezuspešno. Nekega dne pa je začutil, da tlak hiše št. 4 votlo doni, in res je odkril pod njim močno klet. Tu pa je na tleh našel razpadlo skrinjo, v njej pa zaklad zlatih in srebrnih predmetov, novcev in draguljev, vse pa sijajno ohranjeno. Tole se je odkrilo očem: srebrni jedilni pribor za štiri osebe, dve zlati zapestnici, tri srebrne tase z okraski, trinajst zlatih prstanov, dve zlati ovratnici, težka zlata broška, trije pari uhanov, zlata ovratnica in zlati uhani z dragulji, srebrna zrcala in škatlice za dišave, sponke in glavniki, 15 zlatov in 33 srebrnikov. Jedilni pribor je krasno izdelan, obsega tudi skledo in vilice za začinbo. Vsi kosi pa so okrašeni s Herkulovimi deli.

Sužnja pa njena hčerkica. Ni nova tale zgodba, vendar pa je glasen klic državnikom in človekoljubom, da preganjajo suženjstvo, ki je s svojo krutostjo rodilo toliko gorja in ki še danes ponižuje človeka za slepo orodje. Na Malajskem polotoku v južni Aziji je bilo nekoč vse polno malih kraljestev. Vsak kralj teh kraljestev je imel ob obali nekaj ladij. Z njimi je kot gusar ali morski ropar napadal in ropal trgovske ladje. Toda zlepa niso naleteli trgovci na gusarje, ki bi bili morili svoje žrtve tako kruto kakor Malajci. Zato so Angleži napeli vse svoje sile in tvegali moštvo in denar, samo da bi ukrotili gusarsko svojat. Polovili so njihove ladje in razdrli njihova gnezda, čvrste utrdbe. Ko so nekoč zopet osvojili malajsko trdnjavo, so dobili v njej tudi mlado sužnjo, ki je imela desnico raztrgano od drobca karteče, z levico pa je stiskala k sebi dveletno hčerkico. Angleži so vzeli sužnjo z otrokom na krov, da bi jo zdravnik pregledal in ji pomagal. Sužnja jim je sledila brez upora, mislila je pač, da jo bodo s punčko vred prodali na kakem suženjskem sejmu. Ranocelnik pa je takoj spoznal, da bo treba roko odrezati, ako naj reši materi življenje. Tako je tudi storil, pa seveda ne da bi žensko omamil, kajti bilo je l. 1845, ko še niso poznali mamil. Ko je bila desnica odrezana, je začela mati silovito mahati z levico in jo ponujati zdravniku. Vsi so začudeno gledali sužnjo, pa niso mogli razumeti, kaj hoče. Končno so le spoznali njeno željo: rada bi bila dala še levico, samo da bi rešila svoji punčki obe roki. Mislila je namreč, da so Angleži prav taki kakor Malajci in da zato tudi oni vsakemu ujetniku odrežejo desnico. Odtod sta bila njen strah za hčerkico in njena pripravljenost za veliko žrtev.

Nojeva modrost. Znano je, da noj — izmed največjih ptic sedanjega časa — zarije glavo v pesek, kadar vidi, da mu preti pogin. Zato je postal primera človeku, ki nevarnosti noče videti in zato v njej propade. Taka misel o noju se je pokazala napačna. Po sedanji sodbi naravoslovcev noj ne zagreba glave v pesek zato, da bi skrival glavo in se tako naredil preganjavcem nevidnega, ampak glavo skriva zato, ker je najbolj občutljiv del njegovega telesa in je njegova lobanja silno tenka. Noj torej ne ravna neumno, ampak modro hoče uteči hudi bolečini. Tudi se večkrat prerekajo, kdo je bolj uren: noj ali konj. Dober konj tudi noja ujame, pa ne zato, ker je konj

urnejši, ampak zato, ker dirja v ravni črti, noj pa dela ovinke. Kako je noj uren v sili, je v Keniji v Afriki dokazal neki avtomobilist. Naletel je na dva noja in je z avtom zdirjal za njima. Noja pa sta dirkala vedno pred njim. Šofer je vožnjo pospešil, noja pa dirko tudi. Šofer je začel voziti počasneje, tudi noja sta dirkala počasneje. Šofer je spustil avto na 42 milj na uro (67 km), noja sta bila še vedno pred njim. Avto še hitreje vožnje ni zmožel, pač pa bi bila zmogla noja še urnejši tek, saj nista kazala nobene izmučenosti. Spretnosti in zmožnosti živali često podcenjujemo. Zdi se namreč, da imajo kakor človek tudi živali nekakšne rezervne sile, ki jih uporabljajo, kadar so v največji stiski. Tudi konj pretegne v sili nenavadno težo.

Veda je le veda. Že nekaj let sem so molji grozili, da bodo uničili krasne nasade kokosove palme na otočju Fidži ali Sv. Vida otočju vzhodno od Avstralije. Žužkoslovci so si belili glavo, kako bi molje zatrli, in so jo ugenili: s 7000 km oddaljenih Malajskih otokov so poslali na Fidži posebne žužke, ki se hranijo z molji, in ko so se ti udomačili, so molji začeli izginjati.

Znamenitost Münchena na Bavarskem je Das deutsche Museum, nemški muzej, ki naj obiskovavec pokaže vso veličino nemške kulture. Avtomobilski kralj Ford je poklonil za ta muzej dar 13.750.000 Din.

Doktor iz puščave. Džungle zapadne Afrike imajo kaj nezdravo podnebje. Kadar pa zapiha iz Sahare suhi veter harmátan, prinese s seboj tudi zdravje; zato mu domačini pravijo »doktor«.

Riž namesto kavčuka so začeli sejati na zapadni Sumatri, ker se jim gojenje kavčukovih dreves ni izplačalo.

Krščanski menihi v Tibetu. Nekaj menihov iz slovečega hospica (gostišča) sv. Bernarda se naseli v Salvenu, sveti vasi Tibečanov, kjer ustanové hospic in kočje za potnike.

Naravni plin. Američani so s svojih številnih oljnih polj, kjer črpajo sirovo olje ali nafto, napeljali v mesta toliko cevi, da bi v vrsto položene lahko večkrat opasale zemljo na ravniku. Po ceveh pa ne teče v mesta nafta, ampak prihaja naravni zemeljski plin, ki je reden spremljevalec nafte, v mestih pa ga kurijo in tako pridobivajo ceneno in izvrstno gorivo. Pišejo, da v Združenih državah s tem pridobivajo šestkrat tako veliko silo, kakor je vsa električna sila, ki ni majhna, saj meri 11 milijonov konjskih sil. — Eno najslavnejših plinskih polj je Amarillo, ki so ga načeli pred dvema letoma. Inženirji trdijo, da je zaloga plina tako ogromna, da bi 300 let lahko dajala dnevno sto milijonov kubičnih čevljev. Če je tako, je to veličanska in dalekosežna gospodarska pridobitev.

Žival se na človeka zanese. Marsikatera žival išče v sili zavetja in pomoči pri človeku. Niso redki slučajji, da se preganjan zajček pred psi zateče k človeku, naj ga reši. Tudi ovca pride meketat k pastirju, ako se je jagnjetu pripetila nesreča. Ptički, ki žive s človekom skupaj, mu pripeljejo svoje mladiče, mu jih ponosno kažejo in prosijo, naj jih hrani. Podobnih zgledov je mnogo.

Sam v puščavi. Narava je lepa, najsi je džungla s svojim bajno bujnim rastlinstvom, ali pragozd z orjaškimi drevesi in strašnimi prebivalci, ali gole nebotične gore in ledene poljane ob tečajih kakor tudi brezbrežno morje vode ali peska. Narava je lepa, je

pa tudi neusmiljeno kruta, če se ji ne znaš prilagoditi. Pilot Coote (Kut) je v avstralski puščavi to resnico sam preizkusil. Coote je bil kot letalec prideljen ekspediciji ali odpravi, ki je pri Petermann Ranges v Severni Avstraliji iskala žile zlate rude. Spočetka mu je šlo vse po sreči, kar naenkrat pa je izginil in vkljub skrbnemu iskanju ga niso mogli najti. Kaj pa se mu je pripetilo? Dogovoril se je bil s Taylorjem (Telor) in njegovo kamelsko karavano, da se snidejo pri Erovi Skali v puščavi. Dvignil se je torej v zrak pri Hermannsburgovi misijonski postaji, ki leži 80 milj (po 1600 m) severozapadno od Alice Springs, srca Avstralije, in priletel do Erove Skale, toda karavane še ni bilo na dogovorjenem mestu. Taylor je bil res odrinil proti cilju s karavano že 14 dni pred Cootom, pa je zgrešil cilj. Coote pa je mislil, da ga bo že kje zagledal, zato je letel še 50 milj dalje. Ker pa karavane le nikjer ni bilo, je sklenil poleteti nazaj na misijonsko postajo. Tedaj pa je v svojo grozo zapazil, da mu je pošel bencin. Prisiljen je bil pristati na hitro in pri tem si je pokvaril propeler. Bil je sredi puščave brez moči. Kaj naj bi opravil peš ob neznanskih razdaljah? Do Erove Skale nazaj je pa vendar prišel, a zopet ni bilo o karavani ne duha ne sluha. Vrnil se je zopet k svojemu letalu, pet dni vztrajal ob njem v žgoči vročini in klical vsak dan dvakrat s strelji na pomoč. Hrane je imel za mesec dni, ako bi vsak dan samo kaj malega zaužil, toda voda, voda! Šesti dan je ni imel niti kapljice več, vrhu vsega pa so ga strašno nadlegovale muhe in mravlje. Treba je bilo torej zopet letalo pustiti in še enkrat korakati do Erove Skale, kjer se je vsaj voda dobila. Izmučen in žejen se je trudoma privlekel do cilja. Bilo pa mu je kakor Robinzonu, ko je v puščavi naenkrat zagledal taborne ognje, med seboj sta se borili v srcu groza in nada. Coote se je namreč spomnil, da je Erova Skala domačinom svet kraj; ako torej zasačijo tujca, bodo mislili, da jih je zalezoval pri njihovih svetih obredih in potem gorje mu! Zato se je obrnil in skril. Toda žeja je postajala vedno neznosnejša, zato je sklenil: voda ali smrt! Opotekaje se je bližal ognjem z revolverjem v roki in — naletel je na kamele. Torej je vendarle naletel na zaželeno karavano. Zamorci, ki so sedeli ob ognjih, niso bili njegovi sovražniki, ampak spremljevalci kamel. Coote je bil rešen.

Nazaj k slikam. Ulice in hiše so bile nekdanj bolj slikovite in za oko bolj žive ko danes. Da bi ulice ali hiše šteli po številkah, te puščobe in dolgočasnosti niso poznali niti v mislih. Ulice so imenovali po najvažnejši značilnosti, hiše pa po lastnikih ali pa po obrtih in obrt tudi naslikali. Nekdanji običaj se zopet vrača v poimenovanju ulic in trgov, pa tudi v prometnih znamenjih; saj slika govori glasneje ko pusta črka ali številka. Slika lokomotive ob cesti te opozarja, da je železniški prelaz v bližini; otrok, ki drži drugega otroka za roko, da si pri šoli; kopač poleg kupa kamenja, da popravljajo cesto; mož na konju, da je ta cesta samo za konje; stražnik z dvignjenim pendrekom znači, da je cesta zaprta itd. Uvajajo se ponekod zopet slike namesto napisov. Nekoč so bile slike potrebne, ker ljudje niso znali brati, dandanes pa zato, ker tako drvimo, da komaj utegnemo prebrati napis.

Jeklena cesta. Američani si izmislijo vedno kaj novega. V državi Illinois so v mestu Springfield neko cesto tlakovali za poskušnjo z jeklenimi pločami.

POMEMBNOST DÓMA IN DRUŽINE

Krista Hafner

Ena največjih dobrin, ki jih ima človek na svetu, je gotovo njegov dom. Najtesnejše naravne vezi družijo starše in otroke in ustvarjajo sredi človeške družbe majhen, zaprt svet, ki živi zase svoje življenje in hrani v sebi silno, nezlomljivo voljo, da se ohrani preko rodov, ki se porajajo in umirajo. Družina ni umeten človeški tvor, ki bi ga lahko poljubno spreminjali, mu dajali vsak dan novo obliko in vsebino. Družina traja od postanka človeškega rodu pa do danes in bo živela do konca. Vse umetne tvorbe državnih vzgajališč za otroke, ki jih skušajo uvesti zlasti ruski sovjeti, so protinaravni, so žalostno nadomestilo razbite edinice — družine in se ne morejo nikoli trajno sponesti. Če z burklami preganjaš naravo, se ti kljub vsemu vendar spovrača — so trdili stari Latinci. Dom, v katerem družina živi, je v stoletjih menjaval obliko in se ravnal po časovnih razmerah, po omiki človeške družbe in načinu življenja in po običajih: zdaj je bil stalen in neprenosen, zdaj — v pastirski dobi — je menjaval kraj; družina v njem je živela preprosto, verno, a skupno življenje. V kasnejših stoletjih je živela tesno zaprta v svoj dom in navezana na zemljo, ki jo je obdelovala. Danes je zopet nestalna in si le prerada išče boljše sreče in boljše strehe križem sveta.

Kljub vsem tem spremembam domovanja pa vedno lahko razločujemo njene bistvene lastnosti: starši in otroci so navezani drug na drugega, živé drug poleg drugega in drug iz drugega. Družina in dom, v katerem živi, je naraven pristan vseh članov družine, kraj največje nežnosti in vdanosti, ki jo izkazuje mož ženi in žena možu; največje ljubezni, ki jo mož in žena skupaj posvečata otrokom. Dom je kraj, kjer uživajo posamezni člani družine svoje naj-

bolj naravno, najbolj neprisiljeno veselje; kraj, kjer izkazuje gospodinja največje gostoljubje, kjer močnejši ščitijo v nesebični in požrtvovalni ljubezni one, ki so še slabotni in varstva potrebni. V lastnem domu se človek šele počuti povsem prost in varen; tu lahko vsakdo svobodno razvija svoja nagnjenja, svoje moči in goji svoja stremljenja. Dom je kraj, kjer hranimo stare običaje in navade; v tem posebnem ozračju živi iz roda v rod spomin umrlih članov, ki so svoje dni ustvarili dom, ga dvignili in mu dali morda nenavaden blesk in sijaj, ki so olepšali domače ognjišče in ga proslavili v velikih in junaških delih. Stari običaji in navade prihajajo po družini iz roda v rod in jih ohranjajo narodu, katerega najmanjši del je družina. Dediščina in morebitna nekdanja slava, stare čednosti, ki jih oče ljubosumno čuva in prenaša na sina, vsa materialna in moralna dediščina, ki je morda imela svoj izvor že pred več rodovi, ves dvig družine, ki se je iz neznatnih početkov morda povzpela do nenavadnega ugleda, do časti in slave, vse to govori otroku, ki raste v moža, da je družina nadaljevanje brez konca, drevo, ki ostane, medtem ko v vsaki dobi dozori in umrje sad, ki ga je nosila.

Družina je varno zatočišče, je svetišče, je vir novih navdahnjenj, novih misli in novega dela. Tu se sredi vednih skrbi pripravlja prihodnost onih, ki jo bodo morali jutri braniti in ohraniti za bodoči zarod. Vse to bi nazvali tradicijo, izročilo. Pa bi lahko imenovali tudi tisto prevažno spoznanje, da so vsi člani družine le upravitelji imetje, posestva, hiš, obrti, trgovine. Ni to last, čeprav je tako zapisano v zemljiški knjigi, samo poedinega člana družine, to je last, ki jo sedanji člani upravljajo in boljšajo za prihodnja pokolenja. Vprašajmo se le kar odkrito, ali je v nas ta zavest splošna? Najbolj splošna je pri trdnih kmetijah, ki stojé že stoletja. Tisti pa, ki so kmetije razdejali, ker so jih le zase izkoriščali, te zavesti niso imeli. In nimajo je tisti sinovi, zlasti meščanski, ki po starših pridobljeno imetje smatrajo zgolj za svoje, ga zapravijo in dom in družino uničijo.

Dom in družina, ki biva v njem, je in mora biti na svetu največja gonilna sila. Ves pogon za delo naj pride iz želje, da damo družini, kar potrebuje za svojo rast in življenje, za sedanjost in za bodočnost. Trenotke svoje največje, najslajše sreče uživa mož, uživa žena v svojem domu. Kako raztresen je mož v delavnici ali v pisarni, pri delu sploh, če mu žena ali otrok leži bolan doma! Kako se le s silo muči v delo in nestrpno čaka trenotka, ko bo lahko šel domov. In zopet vidimo istega moža, ki ima morda za seboj mučno in naporno dnevno delo, s kakšnim veseljem dela in koplje še doma, seka drva in napravlja igračke za svojega malega v lastnem domu. Tu ni utrujenosti, tu ni dolgočasja, ker dela zase in za svojce. Je res: življenske moči dela koreninijo v družini; dom je središče sveta!

Družina je prvi, najveličastnejši in najnujnejši član človeške družbe, katerega potrebuje človek za svoje življenje in katerega mora vzdržati iz lastne moči in sile. V ta namen ni nobena skrb, nobena žrtev prevelika. Človek ne more živeti sam zase, družabno bitje je, navezan na družbo, predvsem na družino.

Človek se rodi kot najslabotnejše vseh živih bitij, povsem nezmožen, da bi samega sebe ohranil pri življenju. Ta slabotna stvarca potrebuje toplega gnez-

deca, ki ga sprejme vase, ga goji, ga ziblje in mu poje nežno pesem uspavanko. In čim bolj otrok dorasča, tem večja mora biti skrb njih, ki ga vzgajajo, da mu izoblikujejo telo in duha. Kje drugje bi našel otrok vso ono toplo nesebično ljubezen in skrb, ki jo potrebuje za svoj razvoj, kakor v lastnem domu? Zavešča in sirotišnice te ljubezni nimajo. One morda lahko obdajo otroka z večjim razkošjem, z večjimi materialnimi dobrinami, toda požrtvornost plačane roke, naj bo še tako zaslužna, ne bo nikdar nadomestila vdanosti in velikodušnosti materinega srca.

V družini najde otrok svoj prvi socialni pouk. Sredi tega majhnega sveta so žalost, veselje, trpljenje, obup in sreča vsem članom skupna; sreča vseh je posledica odpovedi posameznika. Ob pogledu na vsa draga bitja, ki so tesno združena med seboj, ki tiho podpirajo drug drugega, ki se žrtvujejo za bodočnost, ob pogledu na vse te delovne člane, ki se skupaj mučijo, da ohranijo družini ognjišče, spozna otrok vse neštete in nerazdružene vezi, ki vežejo ljudi med seboj, občuti vzajemnost družbe, ki sili človeka, da raste in se spolnjuje preko lastnih sil in lastne moči.

V lastnem domu najde odrasli, po čemer mu hrepeni srce: priložnost, da udejstvuje svoje moči in zmožnosti, preprosto veselje in neprisiljeno zabavo. Tu človek raste v samostojnost. Dom je kraj počitka, kraj tihega in mirnega razmišljanja.

Družina je prihodnost naroda. Ona je kal naroda, nositeljica njegovega življenja. Ona je tudi nositeljica vsega, kar je močnega in zdravega v narodu, iz česar narod živi in iz česar se vsak dan znova pomlaja. Propad družine pomeni propad naroda.

NOSITE DRUG DRUGEGA BREME . . .

Prijoka stara mati, potoži žena, pozabavlja hišni gospodar: Saj ni mogoče živeti s tem in s tem! Kako naj se rešim tega pekla? — Ali je res?

Da, priznajmo si: sožitje z ljudmi res ni lahko. Je nekaj v nas vseh, kar izziva, draži, kar udarja na dan v obliki zabavljice, trde besede, prepira, brezobzirnosti, sebičnosti, zavisti. Prav nič težko ni živeti z ljudmi, ki jih le tu in tam vidimo, ki se le mimogrede srečamo z njimi, ki nimamo z njimi tesnega stika, dolžnostnih vezi. S temi smo navadno zelo vljudni, obzirni, celó ustrežljivi. Z ljudmi pa, s katerimi moramo živeti skupaj, pod isto streho, ob isti mizi, ali smo vezani s posebnimi vezmi — v družino, s tistimi mislim, pred katerimi se lahko odpnemo, odložimo sukno in kravato ter s tem tudi tisto meščansko obzirnost, ki nam jo veleva olikano občevanje, s tistimi živeti vljudno, obzirno, potrpežljivo, je pa velika krepost.

Le poglejmo! Koliko družin je, ko mož in žena res kar révskata drug na drugega! Koliko staršev se ves ljubi dan zadira in kriči na otroke! Seveda brez uspeha. Pač. Ta uspeh le dosega, da se sirovost in nevljudnost kar siloma vtepa v otroška srca. In kake neotesanosti in sirovosti marsikakšen mož, ki ga je v tujih, zlasti ženskih družbah sama vljudnost in ustrežljivost, bruha doma v ženo, ki je morda več vredna ko vse tiste, ki ga tako cenijo kot vzornega kavalirja!

Le opazujmo zakonce v javnosti. Da, saj gredó skupaj na sprehod, v kino, v gledališče, se peljejo z vlakom. Opazuj jih le nekaj minut. Po drobnih malenkostih boš takoj ugenil: Lej, ti se imajo res radi, in boš tudi hitro zadel in sodil: kako je vse prisiljeno, kakšna naveličanost, kakšna sebičnost!

In poglejmo užitkarje. Ni res, da je »mlada« vsega kriva, ali zet. Pri tašči, pri babici udari sebičnost, ljubosumnost prav posebno na dan. In ko si ne ve pomagati, vse obgodrnja: snahe obleko, kuho, hojo, gospodinjstvo. Seveda, vse to izzove odpor, spor se večja, pa si ustvarijo pekel, v katerem ni več živeti. Pri gospodarjih in najemnikih je prav tako. Ako nervozen gospodar prosi, naj ne loputajo z vrati, bodo prav gotovo še loputali. In če nimajo volje, da bi, pa jim veter zadrleskne duri in spor in krik je rojen.

Torej, kaj? Ali naj je res človek človeku zver? Tem hujša zver, čim bliže mu je? Da, zver mu je in zver mu bo, dokler ta človek-zver ne zgrabi kot človek zveri v sebi in je ne kroti. Kroti dan na dan.

Da je toliko družin razbitih v dušah, ko telesno še bivajo skupaj, da je toliko zakonov ločenih, preden še to ločitev potrdijo uradi, je največji vzrok ta, ker sodobni človek noče žrtev. Ženijo in možé se, ker se ljubijo. Pa so tako preprosti, da ne vedó, kakó ljubezen zahteva žrtev. Najprej prav skromnih, a vsakdanjih; nato čezdalje večje in več. Zelo prav je imel tisti, ki je zapisal: Ljubezen zahteva svoj posebni obrednik. Kakor ga zahteva vera. Kdor ne prihaja več k verskim obredom, ni več veren. Kdor zavrže obrednik ljubezni, ki je žrtev, ne ljubi več. In za zakonsko in družinsko življenje je tak obrednik ljubezni — vse. Noben dan ne sme in ne more biti brez te — vsestranske daritve. Žrtvuje on, žrtvuje ona, žrtvujejo otroci, žrtvujejo posli. Ne samo eden: vsi. Tam, kjer naj žrtvuje samo ona, tam, kjer naj daruje sebe samó posel, tam je obrednik družinskega sožitja raztrgan, pečati so ulomljeni, sožitje je težko, vedno težje, dokler ne postane nevzdržno. Zato je velel tako preprosto in vendar za vse človeško sožitje tako veljavno sv. Pavel: Drug drugega bremena nosite!

NEKOLIKO NASVETOV OB SELITVI

Selitev iz stanovanja v drugo stanovanje je posebno za gospodinjo, ki ima s tem največ opraviti, težka zadeva, ker ji nalaga nešteto skrbi in premišljanja, potem pa še napornega dela. Dandanes je ta dogodek v družini bolj redek, vendar kadar je, je poln skrbi, če si gospodinja ne zna pravočasno pomagati in smotreno urediti dela pred selitvijo.

Nikdo se ne seli rad; če pa se odloči za to, tedaj je v največ primerih vzrok (če ne obubožanje) gotovo ta, da bo v novem stanovanju stanoval u d o b n e j e, bolj zdravo in prijetno. Te udobnosti pa ni vselej mogoče doseči takoj, ampak včasih šele po dolgotrajnem preurejevanju in prestavljanju opreme v novem stanovanju.

Koliko skrbi in preglavic povzroča ob takih prilikah gospodinja že samo obilica raznega starega pohištva, ki ga v novem stanovanju ne more postaviti pripravnó in smotreno!

Gospodinja, ki je vsaj malo praktična, navadno poskrbi vnaprej toliko, da vsaj izmeri posamezne prostore v novem stanovanju, potem pa še v starem in nato razmišlja, kako bi razpostavila pohištvo po prostoru, ki ga dobi v novem domovanju. Če tega ali onega važnega vprašanja o tej zadevi ne more in ne more ugodno rešiti, tedaj se pa potolaži: »Bo že kako. Najbolje bomo videli potem, ko bomo v novem stanovanju, kako in kaj.« Toda taka priprava na selitev ne zadostuje, kar se pokaže, ko napoči dan selitve.

Ko je stanovanjska oprema že pred novim stanovanjem in bi delavci radi opravili čimprej svoje delo, tedaj se že začno težave. Misliti in hiteti je treba na vse strani, zato ni mogoče nadzorovati postavljanja pohištva v posameznih prostorih. Čas za ukrepanje in razmišljanje je tedaj skrajno neprikladen, saj vsakdo izmed pomagačev komaj čaka, da postavi težko omaro ali lavo iz rok na tla ter si tudi ne dá mnogo ukazovati. Ko se poleže najhujši dirindaj in se žena nekoliko oddahne od utrujenosti in razburjenja, tedaj se šele malo razgleda po novem domovanju. Seveda takoj zagleda marsikaj, kar ni pravilno urejeno, nesmotreno in nepraktično postavljeno ter ji nikakor ne ugaja. Tu ne stoji omara na pravem mestu, tam ne more ostati miza pri oknu, ker ga skoraj ne bo mogoče odpirati, itd. Tedaj si uboga gospodinja zopet ne more pomagati drugače, kakor da se znova spravi na delo in začne premikati težko pohištvo. Na pomoč ji mora priti mož, služkinja in drugi in dela ni konca ne kraja. Z velikim naporom si družina po dolgem času končno uredi stanovanje; gospodinja se pa včasih ne more opomoči in toži o bolečinah v križu itd. Pri takem preurejevanju, prestavljanju in potiskanju pohištva sem in tja se seveda pokvarijo tudi tla in dostikrat tudi pohištvo.

Vsem tem neprilikam pa odpomoremo, ako mislimo na selitev dovolj zgodaj in se za ta posel temeljito pripravimo. Stanovanje, ki smo ga izbrali, natančno izmerimo, preden se vselimo. V ta namen vzamemo milimetrski ali vsaj kvadriran papir, pri katerem računamo vsak kvadrat za $\frac{1}{2}$ m, $\frac{1}{4}$ m ali pa 1 m, kakor velik pač hočemo izdelati načrt. V ta načrt narišemo natančno vsa vrata, okna in peči v vseh prostorih. Doma pa poskušamo potem v ta tloris postaviti pohištvo s tem, da ga vanj narišemo. Še lažje naredimo vse to, če v istem razmerju narišemo na polo tenke lepenke vse kose pohištva in jih izrežemo. To izrezano pohištvo pa nato polagamo na načrt ter sučemo in prestavljamo toliko časa, dokler se nam ne posreči, da stoji vsak predmet tam, kjer nam najbolje služi, t. j. smotreno in praktično. Pri tem je treba upoštevati vse, kar smo nedavno navedli o namenu in opremi posameznih prostorov stanovanja. Premikanje papirnatih koščkov po načrtu sem in tja je naravnost zabavno, a še bolj koristno. Ko smo končno določili vsakemu predmetu svoj prostor, to papirnato opremo nekoliko prilepimo ali pa narišemo v načrt. Tako je vse izmerjeno, izračunano in neprijetno presenečenje, da je novo stanovanje premajhno ali pohištva preveč, ni več mogoče.

Kakor smo namreč pravočasno premislili in ukrenili, tako potem ob selitvi tudi vse postavimo, brez razburjenja in pomot, točno in natančno. In če se poslužimo pri tem še metrskega merila, tedaj lahko do centimetra natančno postavimo vsak kos pohištva tako,

kakor smo se namenili. Če se pa vzlic temeljiti pripravi bojimo selitve, lahko napravimo še nekaj, kar se bo zdelo marsikomu odveč, skrbni gospodinja pa nad vse potrebno. Kak dan pred selitvijo gremo v novo stanovanje in tam po napravljenem načrtu začrtamo na tleh s kredo natančno vsak prostor, kamor bomo kaj postavili. Drugi dan ni potem nobenih neprijetnosti; delavci ne sprašujejo, kam s tem in onim, vse delo gre po načrtu gladko od rok.

Ob času selitve pa ne smemo pozabiti še na nekaj zelo važnega. Selitev je najlepša prilika, da natančno in strogo pregledamo in precenimo vse, kar imamo. Pri tem pregledu bomo našli marsikaj, kar nima več vrednosti ali nam vsaj v bodočem stanovanju ne bo moglo služiti. Take šare torej ne vlačimo s seboj v novo stanovanje, ker nam otežkoča selitev, temveč jo le prodajmo ali požgimo. Vse, kar nam resnično ne služi in nam krade čas pri pospravljanju ter je vedno vzrok, da je vsako stanovanje premajhno, mora proč. Seveda je tu potrebno malo poguma, ki ne pozna vednih izgovorov: »To bi nam vendar utegnilo čez toliko in toliko časa koristiti!«, ali: »Kaj pa poreko sorodniki in znanci?« Pa ne morda z vso to nepotrebno ropotijo na podstrešje, kajti tudi tam rado zmanjka prostora in tudi za podstrešje velja pravilo, da mora biti urejeno po načrtu.

Brez oklevanja posezimo torej ob selitvi po milimetrskem papirju, merilu in svinčniku, pa bo izgubila selitev vse tiste skrbi in neprijetnosti, ki se jih gospodinje tako bojé. Natančno in skrbno napravljen načrt nudi gospodinja celó to ugodnost, da pri selitvi v ožjem pomenu ni potrebno, da je sama navzočna. Vsak, ki mu izroči načrt, pa naj bi bil to tudi preprost delavec, bo znal razpostaviti pohištvo popolnoma po preudarku in volji gospodinje. Seveda, čim manj nepotrebni reči in navlake imamo ob tej priliki, tem boljše za nas in za vse — zato proč z vsem, kar otežkoča selitev in obremenjuje poznejše življenje in delo v novem stanovanju.

O BRAMORJU

Ako porumenijo poedini lističi rastlin na kaki vrtni gredici, zvenejo in usahnejo ter rastlinice kar nič ne stojijo v zemlji in so brez korenin, tedaj je bil bramor tisti, ki je povzročil to škodo. Umestno je tedaj, da prav odločno uničujemo nepoklicanega gosta, ki s svojimi rovi in z grizenjem korenin napravi več škode ko ogreci. Seveda ni spočetka kar nič videti teh podzemeljskih prebivalcev. Skriti čepijo v številnih rovih, ki jih izkopljejo vodoravno s površino gredice in pri tem prerežejo ali odgriznejo vse koreninice, ki so jim v napotje. Pa ne uničujejo korenin zato, da bi se preživljali z njimi, zakaj bramorji se hranijo v pretežni večini z ogreci in glistami, marveč jim je le do tega, da bi sončni žarki laže posijali na njih jajčeca, ki se razvijajo le tedaj, če jih sonce ogreva. Samica — mati — biva tedaj v bližini gnezda ali vališča kje v rovu in pazi na rjavkasto-rumena, za proso velika jajčeca. Čez kake tri tedne izlezejo iz jajčec ličinke, ki so podobne mravljam in so spočetka rumenkasto-bele. Pozimi se ličinke zarijejo globlje v zemljo, se večkrat prelevijo, dobijo prvi par kril in postanejo polagoma prsteno-rjave, ko žamet blesteče

— enake svojim staršem. Konec maja začno rojiti in rojijo časih do jeseni. Tedaj seveda zlezejo iz zemlje in precej nizko frfotajo po zraku. Po »svatbi« se vrnejo v svoje rove, ki so kot majhne, za prst debele vzbokline, zlasti po dežju dobro vidne na površju gredic. — Bramor je kaj čudna prikazen. Valjasto, temno rjavo truplo nosijo štiri kratke nožice; prvi par ima na koncu velike, široke lopate. Zelo razvit in močan je ščit na zatilniku (odtod mnenje, da je bramor raku podoben). Iz zavaljenega zadka štrli dvoje ščetinastih izrastkov. Spodnja krila se kakor dva biča iztezajo izpod trikotno skrajšanih zgornjih kril. Kako zatiramo bramorje? Pojdi s prsti roke po rovih do tja, kjer se navpično okrenejo navzdol, in zlij tja nekaj petroleja in koj nato vode. Ondi je za kurje jajce veliko gnezdo, trda kepa prsti, ki jo tudi lahko dvigneš z lopato in tako uničiš jajčeca in samico. Najbolj učinkovito sredstvo za zatiranje bramorjev je obenem najbolj preprosto: polij z vrelo vodo tista mesta, kjer so usehle rastline in kjer je gotovo tudi gnezdo bramorjev. Vse to seveda lahko izvedemo po vrtovih; — po njivah je uničevanje bramorja bolj težavno.

KUHARICA

Hitro pripravljena juha kot okrepčilo bolniku.

Sesekljaj $\frac{1}{4}$ kg govejega mesa, deni ga v kozico in prilij $\frac{1}{4}$ l vode, prideni majhen košček korenja, petršilja in prav malo soli, pokrij in pusti, da počasi uro vre. Nato juho precedi in daj bolniku.

Svež goveji jezik dušen s sardelami.

Opran in v slani vodi kuhan, olupljen jezik razreži na mezinec debele kose, pa tako, da se še skupaj držé. Vsak kos namaži s sardelnim maslom in z drobno zrezanim zelenim petršiljem. Nato položi jezik v kozo, v kateri si raztopila za drobno jajce sirovega masla, pokrij ga in duši nekaj minut. Nato jezik popolnoma razreži, zloži na krožnik in ga obloži s krompirjevim ali grahovim pirejem in špinačnim pudingom. (Za puding lahko uporabiš ostanke špinače.)

Svež goveji jezik ocvrt.

Opran in v slani vodi z zelenjavo (kakor goveje meso) kuhan jezik olupi in še gorkega zreži na prst debele kose, vsak kos povaljaj v moki, raztepenem jajcu in po drobtinah ter v vroči masti ocvri. Ocvrtega naloži na krožnik in ga postavi s špinačo ali grahom ali solato ali kislo repo in s kuhanimi krompirjevimi kosci na mizo.

Mlade kolerabe nadevane.

Kolerabe operi in olupi, odreži vsaki kolerabi pokrovček in jih izdolbi. Nato skuhaj na pol kolerabce pa tudi pokrovček v zavreli slani vodi. Kuhane nadevaj s tole nadevo: za 10 kolerab zmešaj jajce, prideni skodelico dušenega riža, kuhano in dobro sesekljano goveje ali kako drugo kuhano meso in nekoliko drobno zrezanega zelenega petršilja, vsako kolerabo nadevaj, pokrij s pokrovčkom, položi drugo poleg druge v pomazano kozo in jih postavi v pečico, da se nekoliko zapečejo. Pečene položi na krožnik in jih oblij s kolerabno omako, ki jo takole pripravi: raz-

grej v kozi za pol jajca sirovega masla in prideni pičlo žlico moke; ko se moka nekoliko zarumeni, daj žlico drobno zrezanega zelenega petršilja in nežnejše liste od kolerab, ki si jih poprej skuhalo in dobro sesekljala, nato prilij zajemalko vode, v kateri so se kuhale kolerabe, prideni nekoliko soli in ščep popra ter pusti, da vse skupaj nekaj minut vre.

Špinačna jajca.

(Uporabi ostanke špinače.)

Skuhaj v trdo 4 jajca, kuhana olupi, prereži vsakega po dolgem in vzemi iz njega rumenjaka. Vse rumenjake stresi v skledo in primešaj 10 dkg sirovega masla ter vse prav dobro mešaj četrť ure. Nato primešaj 2 žlici kuhane, odcejene in dobro sesekljane špinače. S to zmesjo nadevaj vseh 8 jajčnih skledic, ki jih postavi kot okrasek k mrzlemu ostalemu mesu na mizo.

Pokrita špinača.

Oprano špinačo skuhaj na pol. Kuhano odcedi ter jo sesekljaj. Deni v kozo sirovega masla — za majhen krožnik špinače za drobno jajce — in špinačo, osoli in duši nekaj minut. Nato stresi špinačo v pomazano skledo, na špinačo deni 1—2 rumenjaka (za osebo po en rumenjaka), iz beljakov pa napravi sneg in ga nadevaj po špinači, tako da je špinača z beljakovim snegom pokrita in se ne vidi, po vrhu potresi žlico bohinjkega sira in postavi za nekaj minut v srednje vročo pečico. To špinačo postavi kot samostojno jed z dušenim rižem na mizo.

Da se poleti kruh ne skvari,

mu pridenemo, ko ga gnetemo, mrzlega kisa (za veliko štruco, n. pr. iz 3 kg moke, pol kozarca).

Medeno mleko za slabokrvne in nervozne.

Deni v skodelico žličico medu in mu prilij $\frac{1}{4}$ l zavretega mleka, dobro premešaj in postavi na mizo.

Mandeljnovno mleko.

Stresi v skodelico polno žlico zmletih mandeljev, prilij jim $\frac{1}{4}$ l zavretega mleka, pokrij in postavi na stran za dve uri. Nato mleko precedi in daj bolniku.

Česnovno mleko.

Zreži 4 olupljene stroke česna, deni zrezani česen v lonček, prilij $\frac{1}{4}$ l zavretega mleka, pokrij, pusti na toplem četrť ure ter ga nato precedi.

Mleko z rumenjacom.

Mešaj v skodelici 5 minut pol žličice sladkorja in rumenjaka in prilij med mešanjem $\frac{1}{4}$ l zavretega mleka. Ako hočeš, prideni še nekaj kapljic konjaka. Izvrstno krepčilo za okrevajoče.

Lešnikovi zapognjenci.

Mešaj v skledi pol ure 3 beljake, 25 dkg sladkorne moke in sok pol limone. Nato primešaj 28 dkg oluščeni in drobno zrezanih ali zmletih lešnikov, to testo tenko razmaži po oblatih, ki jih s krivim nožem zreži na 2 cm široke in 8—10 cm dolge pramene. Vsakega položi na z voskom pomazano zapognjeno pekačo in jih peči v srednje vroči pečici, da se zarumené. Še bolje je, ako jih deneš v krušno peč, ko si pobrala iz nje kruh.

Tepec.

»Prej ste obedovali pri 'Slonu', zdaj pa pri 'Volu'. Kako je to? Saj se vendar pri 'Slonu' bolje je kakor pri 'Volu'. Ali ste se skregali?«

»Ne! Ampak oženiti se mislim, pa bi se rad po-malem odvadil dobre hrane.«

Mladost se ne dá pričarati.

Žena: »Zdaj, ko sem se dala ostriči, ne bo mogel nihče reči, da sem stara baba!«

Mož: »Seveda ne: zdaj si kakor star dedec!«

Pridni delavci.

»Ali bi mogel dobiti pri vas službo?«

»Ste oženjeni?«

»Ne!«

»Obžalujem. Pri nas jemljemo samo oženjene ljudi. Ti ne gledajo na uro.«

Materialist.

Mlada vdova (sedi s svakom v restavraciji): »...ne moreš si misliti, kako sem nesrečna! Ta no-tranja praznosta, to...«

Svak: »Natakar! Kaj imate za večerjo? Gospa je lačna!«

Varčevanje.

»Kako pa to, gospod Stisnè, da pijete vi kavo, vaša žena pa pivo?«

»Veste, gospod Grabljevec, to je tako: kadar jaz pijem pivo, jaz ne poznam mere, kadar žena kavo, pa ona ne. Da pa pri teh slabih časih preveč ne zapra-viva, sva pijačo menjala.«

Blagodat latinščine.

Po zdravniški preiskavi: »Prosim torej, gospod doktor, kako se pravi moji boleznì po domače?«

»Nič lepše ne kakor lenoba in požrešnost!«

»Tako? Zdaj pa prosim, gospod doktor, kako se pravi to po latinsko, da bom vedel ženi povedati.«

Verna priča.

»Torej se hočeš ločiti od moža. Pa imaš pričo, kako je tvoj mož grdo ravnal s teboj?«

»O, pa še kakšno! Papigo! Ta zna bolj natanko in laže pove vse psovke, s katerimi me je zmerjal, nego jaz!«

Ženske pravice.

»Pa res ne vem, kakšne pravice bi ženske še rade. Moja žena ustrahuje mene, najine hčere ustrahujejo mene in ženo, a kuharica ustrahuje vso družino... Ali ni to že dovolj pravic?«

Od samega veselja.

»Gospodična! Ljubim vas, obožujem vas! Ali hočete postati moja za vse življenje?... Zakaj se pa jokate?«

»Od samega veselja! Še včeraj mi je rekla mama: Rada bi videla tistega osla, ki bi vzel tako kozo, kot si ti!«

Ljubezniv izgovor.

Ona: »Kdaj si pa prav za prav sinoči prišel domov?«

On: »Ne vem: sem se tako bal, da bi te ne zbu-dil, da se še na uro pogledati nisem upal.«

Srečen človek.

»Moja žena se prepira za vsako malenkost!«

»Srečni vi! Moja žena ne potrebuje za to niti malenkosti!«

Mačka v žaklju.

Siromašen pisar reši gospodično iz vode.

»Hvala vam, plemeniti gospod!« se mu zahvali oče rešenke. »Vi ste junak, ki je vreden nagrade. Kaj vam je ljubše, petdeset tisoč dinarjev ali moja edina de-dinja, moja hči?«

»O, vaša hči, če mi je dano, da sem tako srečen!«

»Bog vam daj srečo z njo in blagoslov, kajti de-narja bi vam itak ne mogel dati, ker ga nimam!«

Neverjetna skromnost.

Neustrašni jedec, Jerala, je bil povabljen k žup-niku na kosilo. Ko prinesó pečenko na mizo, ga župnik pozove, naj se posluži, in Jerala odreže prav prav majcen košček. Župnik se začudi tej skromnosti in pravi: »Prosim, le odrežite si pošten kos!« Jerala pa se opraviči, rekoč: »Oprostite, gospod župnik, saj takó vzamem oni kos!«

Ugoden čas.

»Danes pa strašno pijete!«
 »Nesrečna ljubezen!«
 »Tako, tako!... Pa ste dobro zadeli; pri tej vročini vsaj diši!«

Tvegan poskus.

»Jaz nikakor ne vem za gotovo, ali vzamete mojo hčer zaradi nje same ali zaradi svojih dolgov!«
 »No, saj lahko poskusite; plačajte mi dolgove in počakajte!«

UGANKE

Urejata Peter Butkovič - Domen in Josip Novak.

Iz literature.

(France, Središče.)

Josip Jurčič: Kozlovska sodba...
 Mencinger: Črtice o burji.
 F. Ks. Meško: Sen poletne noči.
 Stritar: Janko Bože (Jagode).
 Ivan Cankar: Za križem.
 Janko Kersnik: Znojilčevega Marka božja pot.
 Iv. Cankar: Brez doma.
 Fran Govekar: Ljubezen in rodoljubje.

Šaljivka.

(Sodja Franc, Jereka.)

Katera stena v triglavskem pogorju je najvišja?

Skrit pregovor.

(Janez Ložar, Ljubljana.)

Birič! Birič! Idiva!

Spremenitev.

(Al. Š., Ljubljana.)

O	č	e
.	×	×
×	×	.
.	×	×
×	×	.
.	×	×
×	×	.
.	×	×
×	×	.
z	e	t

Izpreminjaj vedno po dve črki tako, da dobiš tudi v 4. in 7. vrsti dva sorodnika.

Računska uganka.

(Š. A., Maribor.)

O starosti so govorili. Prvi je rekel: »32 let imam manj kakor drugi in tretji skupaj.« Drugi: »Star sem toliko kakor prvi in tretji skupaj.« Tretji: »Toliko sem star, kakor sta bila pred 22 leti prvi in drugi skupaj.« — Koliko je vsak star?

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano. Tudi vse rokopise za uganke pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. Lepo risane uganke bomo primerno nagradili.

Rešitev ugank v junijski številki.

Črkovnica. Namesto dane črke vzemi v prvih dveh vrstah drugo v abecedi naprej, v ostalih dveh vrstah pa drugo v abecedi nazaj, pa dobiš: Kar se v mladosti zamudi, se ne popravi vse žive dni. Slomšek.

Posetnica. Trgovec in gostilničar.

Podobnica. Prijatelji so kot solčna ura ob dežju.

Računska naloga. Najprej izračunaš, kar je v oklepajih. Kar dobiš, so črke iz abecede; te ti povedó, brane od zadaj: Uganka.

Mati z detetom.

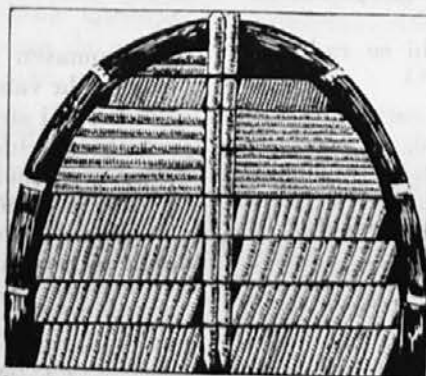
(Franjo Tanjšek, Št. Andraž.)

Za glavno nagrado.

Oglenica.

(Vladimir, Dol.)

Dopolnilna uganka.

(—ol—, Št. Vid.)

z—lec, o—ana, l—ica, k—ina, s—alo, d—ica, v—nik, l—ilo, p—ica, o—rog, k—ito, u—dež, s—pek.

Vstavi namesto črtic po dve črki, da dobiš primerne besede. Vstavljene črke povedo pregovor.

Vremenska uganka za julij.

(Miroljub, Vižmarje.)

Di reško pen fpizo fib rsopišu, ucomu šmeflušvo zopa zžinu.

Ključ: rupobpušv = lepa čednost, žžižfe = nebno telo, cosne = zakrament, lmkad = del ključavnice.

Steber.

(A. D., Vrhnika.)

A	A	1	2	3
4	D	D	5	6
7	8	D	E	1
1	9	6	E	E
10	1	6	E	I
11	1	K	N	8
7	N	O	5	6
O	O	5	7	5
O	O	5	12	5
5	P	P	15	8
7	11	P	P	5
1	11	6	P	R
7	1	7	R	T
7	8	T	V	5
15	V	V	12	5
V	15	14	1	10

Ključ:

2, 15, 9, 5, 8, 10, 3 = ležišče.

14, 1, 7, 11 = prometno sredstvo.

4, 6, 3, 12 = ptič.

Ko pravilno rešiš ključ, vstavi v steber črke namesto števil in dopolni z danimi črkami tako, da dobiš v vodoravnih vrstah besede. Mesta, zaznamovana s črkami, dajo pregovor.

Črkovnica.

(Vladimir, Dol.)

č, č, č, č, č — č, č, č, č, č, č, č, č, č — i — i, i, i, i — i, i, i, i, i, i — i, i, i, i, i, i, i — n, n, n, n, n — n, n, n, n, n — z, z.

Mreža. Polotok, vodotoč, pogovor, kolovoz, monopol, kozorog.

Reke. Uredi imena rek po velikosti. V prvem imenu prva črka, v drugem in tretjem zadnja črka, v četrtem in petem prva ter v šestem zadnja črka dajo ime: Jordan.

Vremenska uganka za junij. Mučenec, nagovor, postila, ptujina, Amerika, sladkor, zavitek, pohajač, parmena, prilika, stotica, množina, ptičnik, Trebnje, obelisk, starost. Če gostuje rad vihar, milo toži čebelar.